

TIP 2069

BROJ

6

UDK 347.7

PRIVREDNO PRAVNI PRIRUČNIK

JUN 1992 - BEOGRAD

YU ISSN 0032-9002

DALADIN i ...

PALADIN i ...

"PALADIN i ..." mešovito preduzeće za trgovinu, marketing i štampu D.O.O. od ove godine se pojavljuje i kao izdavač časopisa "Privredno pravni priručnik".

Takođe vrši sledeće usluge:

- * priprema za štampu - kompjuterski fotoslog;
- * dorada papira;
- * spiralni povez kataloga, kalendara, blokova i svezaka;
- * prodaja grafičkog materijala firme "3M" (ofset ploče, grafički filmovi, hemikalije, diskete, audio i video trake) i papira za štampu, iz uvoza;
- * prodaja rezervnih delova za grafičke mašine.

"PALADIN i ..."

Čika Ljubina 16
11000 Beograd
Yugoslavija

tel. 011/637-673, 636-609 broj žiro računa
fax 011/636-315 60801-603-35699

ГДР 2069

Jun

6

Beograd, god. XXX

PRIVREDNO PRAVNI PRIRUČNIK

PRIVREDNO PRAVNI PRIRUČNIK

Časopis za privredno-finansijska i radno-pravna pitanja

Članovi Redakcionog odbora:

Prof. dr Jankovec Ivica,
prof. dr Kašanin Ratimir, Kukoljac Vojislav,
Paladin Nenad dipl. inž., Srećković Nedeljko,
Todorović Vladimir, prof. dr Vasiljević Mirko,

Glavni i odgovorni urednik

Prof. dr Vasiljević Mirko

Urednik

Đekić Dragoslav

Izdavač

"PALADIN i ..." mešovito preduzeće za
trgovinu, marketing i štampu D.O.O.

Rukopise slati na adresu:

"PALADIN i..." D.O.O.
11001 Beograd, Ćika Ljubina 16/I
Telefoni: 636-609, 637-673
Fax: 636-315

Preplata:

Za 1992. godinu (12 brojeva)
iznosi 5.760,00 dinara. Preplata se
uplaćuje na žiro račun "PALADIN i..."
broj 60801-603-35699
Izlazi svakog meseca
Za nove preplatnike preplata iznosi 12.000,00

Štampa:

GIP "Slobodan Jović" Beograd

Fotoslog:

"PALADIN i ..."

Sadržaj

Članci

<i>Dr Damjan Šećković</i>	DRŽAVA I PRIVREDA	5
<i>Dr Koviljka Romanić</i>	POLOŽAJ PREDUZEĆA I RADNJI U PRIVATNOJ SVOJINI	14
<i>Prof. dr Miroslav Miljković</i>	VRSTE I UGOVORNE STRANE KOLEKTIVNIH UGOVORA	31
<i>Mr Petar Milutinović</i>	PRIVREMENE MERE NA NOVČANIM SREDSTVIMA PRAVNIH LICA	45

Modeli poslovnih akata

<i>Milenko Ubavić</i>	POSLOVNIK UPRAVNOG ODBORA DEONIČKOG DRUŠTVA IPM "ZMAJ", ZEMUN	56
-----------------------	---	----

Pravna praksa

Privredno pravo	NESAVESNO POSLOVANJE U PRIVREDI	70
Autorsko pravo	OBJAVLJIVANJE FOTOGRAFIJA IZ TUĐEG DELA	71
Porezi - doprinosi	IZVODENJE MUZIČKOG DELA	72
	PORESKA OBAVEZA GRAĐEVINSKIH PREDUZEĆA	73
	ODLUČIVANJE O PORESKOJ OBAVEZI	74
	PRENOS SVOJINE I PORESKA OBAVEZA	75
Radno pravo	NAKNADA ZA OBAVLJANJE POSLOVA ODSUTNOG RADNIKA	76
	INVALIDNOST I NAKNADA LIČNOG DOHOTKA	77
	RASPOREĐIVANJE RADNIKA U DRUGO MESTO	77
	ISPLATA ZAJAMČENOG LIČNOG DOHOTKA	78
	ISPLATA IZOSTALOG LIČNOG DOHOTKA	79

Table of contents

Articles

<i>Dr Damjan Šećković</i>	STATE AND ECONOMY	5
<i>Dr Koviljka Romanić</i>	STATUS OF COMPANIES AND SHOPS IN PRIVATE PROPERTY	14
<i>Prof. dr Miroslav Miljković</i>	TYPES OF COLLECTIVE AGREEMENTS AND CONTRACTUAL PARTIES	31
<i>Mr Petar Milutinović</i>	TEMPORARY MEASURES AS A WAY OF SECURING MONETARY AND NON-MONETARY CLAIMS AGAINST THE MEANS OF LEGAL PERSONS	45

Forms of Business Acts

<i>Milenko Ubavić</i>	REGULATION FOR PROCEEDINGS OF THE MANAGEMENT BOARD OF THE JOINT-STOCK COMPANY IPM "ZMAJ", ZEMUN	56
-----------------------	--	----

Legal Practice

Business Law	70
Taxes and Contributions	73
Labour Law	76

ČLANCI

Damjan Šećković¹

UDK 342.392 + 338.93

Država i privreda

Rezime

Savezna Republika Jugoslavija i njeni konstitutivni delovi Srbija i Crna Gora nalaze se pred neposrednim zadatkom da na nov način organizuju svoju državu, i to posebno njenu privrednu sferu.

Ne ulazeći u razradu i analizu mnogobrojnih problema, koji se u ovakvim prilikama postavljaju, autor u radu ukazuje na složenost ovog pitanja, ističući da Jugoslavija ima sve uslove da uspostavi modernu državu koja će uticati na njen snažan privredni rast i razvoj. Naravno, to pod uslovom da se okonča građanski rat, u okruženju u kome se nalazi, i koriste iskustva drugih zemalja, posebno američki primer.

1. Umjesto uvoda

U situaciji kada na nov način organizujemo saveznu i uredujemo republičku državu, što činimo novim ustavnim rešenjima, prirodno je da se nameće veći broj složenih pitanja koja zahtijevaju utvrđivanje preciznih ustavnih normi i pravila kako bi se znao put i pravac njihove razrade u zakonskim i podzakonskim aktima. To je dakako važno učiniti kako u Saveznom tako i republičkom ustavu kako pritisak praktičnih problema ne bi vodio subjekte određenih odnosa u pogrešnom pravcu. Svaka norma ili pravilo vrijedi onoliko koliko ima produ u praksi.

¹ Dr Damjan Šećković, Pravni fakultet, Podgorica.

Država koju napuštamo bila je rigidna, centralistička, birokratski decentralizovana a prije svega bila je nedemokratska i nepluralistička. Ovu koju stvaramo želimo da bude pravna, istinski demokratska i da postakne privredni razvoj. Naučno, to pod uslovom da se okonča gradanski rat u okruženju koji se SR Jugoslavije direktno tiče i ugrožava njeno uspostavljanje i razvoj.

Ne ulazeći u razradu i analizu mnogobrojnih problema koji se u ovakvim prilikama normalno postavljaju naš zadatak je da ukažemo na ulogu države u privredi i na njene mogućnosti da utiče na privredni rast i razvoj.

Na početku treba konstatovati da je ekonomski važnost države u poslednjih pola stoljeća stalno rasla naročito u kapitalističkom svijetu. Opstanak kapitalizma kao sistema a i njegova sposobnost da funkcioniše tražili su da uloga države raste u privrednom životu društva. Socijalizam je i na ovom području ozbiljno griješio. Jedan pravac idejnih i teorijskih razmišljanja glorifikovao je ulogu države kao put njenog ukidanja a drugi je bio zagovornik njenog "odumiranja" ili procesa stalnog područljivanja njenih funkcija kako bi je poslali na "zasluženi odmor" u "muzej starina". Još smo mamurni od tih velikih ciljeva i zabluda i sporo dolazimo k sebi. Zato moramo na početku velikog posla biti svjesni da sadašnjost i budućnost nastaju tek kad prošlost prode.

Ne vjerujući da rast državne ekonomski aktivnosti u savremenom kapitalizmu je i najbolji odgovor za probleme koje je izazvao savremeni kapitalistički razvoj i ne veličajući opseg njenih funkcija jer to je put kojim se razbistrava uvid u stvarnost, čine iskoraci ka dobrim rešenjima ali istovremeno i ukazuju na potrebu sumnje u one koji vjeruju da ih brzo nalaze. Za primjer uzimamo ekonomski aktivnosti i funkcije SAD.

2. Američki primjer

Američka država je u savremenom razvoju kapitalizma organizovana na drugačijim pravilima i principima u odnosu na privredu. Ta pravila pretpostavljaju kolektivnu akciju, prisilne odnose i demokratsku vladavinu, odnosno demokratski organizovanu državu.

Država zbog svoje moći i veličine značajno utiče na funkcionisanje privrede. Ona je samostalni ekonomski akter. Njene glavne ekonomski aktivnosti su: država kao proizvodač, država kao mikroekonomski regulator, država kao distributer i država kao makroekonomski regulator.

- Država kao proizvodač preuzima na sebe onu proizvodnju gdje privatni sektor nije zainteresovan ili nije u mogućnosti da je organizuje a ta proizvodnja je od interesa za društvo. Država zapošljava ljudi. 15% ukupno uposlenih u SAD su zaposleni od strane države. Država organizuje vojnu proizvodnju. 7% BDP ide za vojne potrebe. A to je koliko ukupna proizvodnja: poljoprivrede, šumarstva,

ribarstva i rudarstva. Država organizuje i neke velike sisteme (pošta, željeznična, elektro). Dobar dio proizvodnje odvija se na nivou federalnih država i lokalnih zajednica.

- Država kao mikroekonomski regulator utiče na to što će privatna privreda proizvoditi. Ona to čini na razne načine. Najviše poreskom i fiskalnom politikom. Ona preinačuje tržišne odnose između kupca i prodavca. Ona podržava vertikalne odnose između poslodavca i radnika. Država daje proizvođačima razne subvencije naročito ako proizvode one proizvode koji su od interesa za društvo i državu. Te subvencije se kreću i do 40 milijardi dolara. Država preduzima ograničenja u pogledu konkurenčije kako unutar granske tako i međugranske. Država utvrđuje standarde u proizvodnji, određuje lokaciju objekata sa aspekta zaštite čovjekove okoline i prostornog planiranja. Država utvrđuje ograničenja minimalnih nadnica, djelimično kontroliše cijene itd.

- Država kao distributer utiče na raspodjelu dohotka. Ona to čini u svojstvu proizvođača, ali prije svega kao nosilac ekonomske politike jer ona može da osigurava visoke cijene nekim proizvodima. Kao faktor koji određuje uslove privredivanja svojom politikom utiče i na sticanje i raspodjelu dohotka.

- Država kao makroekonomski regulator koristi različite metode kojima utiče na poslovni ciklus, na vremensku dimenziju privrede, dinamiziranje promjena u privredi, kontroliše nestabilnost cijena, kontroliše profitnu stopu, kontroliše nezaposlenost, organizuje sistem planiranja itd.

Ove svoje funkcije država ostvaruje zato što ima političku moć a moć je suština politike da se svoja volja nametne drugome. To država čini jer uspostavlja prisilne odnose, sprovodi kolektivne aktivnosti čija se korist ili teret potencijalno odnosi na sve gradane. Država nameće primjenu pravila ili propisa koje donosi i kojima reguliše društveni život, ali i država mijenja postojeća pravila ili propise kada pritisci i protivrečnosti u privrednom i društvenom životu to zahtijevaju.

Koji faktori ili uzroci dovode do pojačane ekonomske aktivnosti države? Više je tih faktora ili uzroka. Navodimo sedam: ekonomska koncentracija, ekspanzija krupnih korporacija, ekonomska nestabilnost, zaštita dohotka, javna sigurnost, zaštita okoline, diskriminacija.

Veliki dio porasta državne ekonomske aktivnosti može se objasniti rastom krupnih korporacija i slabljenjem malih konkurentnih proizvođača. Krupne korporacije traže sigurnost za ostvarivanje svojih profita. One su garant očuvanja sistema. Zato država paktira sa raznim lobijima krupnih vlasnika jer oni zbog svoje ekonomske snage i moći bitno utiču na javno mnjenje. Država im s toga određuje manje poreze i štiti ih.

Krupne korporacije su sprovodnici ostvarivanja "državnih interesa" u svijetu. One jednostavno zahtijevaju da država štiti njihove interese, a štiteći te interese istovremeno štiti i "američke" interese u svijetu. Ekspanzija ekonomske moći države uzrokovanja je i raznim lokalnim i regionalnim ratovima. Na te ratove se dosta troši.

Česte pojave ekonomске nestabilnosti uzrokovane teškom nezaposlenošću pojavama recesija i kriza, primorale su državu da ugraduje stabilizatore koji se automatski povećavaju kada privreda usporava rast, te se tako potražnja održava visokom da se izbjegnu recesije. Mjerama makroekonomске politike neutrališu se tendencije malog broja zapošljavanja, što na drugoj strani izaziva negativne efekte.

Pojačani faktor uloge države i njena funkcija zaštite dohotka. Država se angažuje da zaštitи siromašne usled povećane nezaposlenosti recesija i kriza. Ona određuje davanja nezaposlenima a štiti i minimalne najamnike.

Često se zahtijeva da između profitabilnosti i javne sigurnosti posreduje država. Neki proizvodi mogu biti jako profitabilni ali štetni po zdravlje ljudi. To su naročito neki proizvodi farmaceutske i hemijske industrije. Tu ulogu i brigu o zaštiti proizvoda preuzeila je na sebe država.

Usled intenzivnog kapitalističkog razvoja često se narušavaju odnosi na štetu prirode. Odlagališta smeća zagadivala su zemljište, fabrički dimnjaci vazduh, razni otpaci i sekundarne materije mora i okeana. Država je morala zakonski da interveniše da bi zaštitila životnu sredinu.

U društvu su pojave diskriminacije česte. Diskriminacija se javlja usled neograničene moći i monopola privatne svojine. Diskriminacija se ispoljavala kao rasna i kao polna, kao diskriminacija protiv kupaca i kao diskriminacija protiv radnika. Država je s toga svojom ulogom morala da prisili nosioce diskriminacije da eliminišu svoje diskriminacione postupke.

Ovaj rast i uloga države je dio kapitalističkog sistema i procesa ekonomskog rasta isto kao što je bio rast investicije i tehnologije, tako da se ekonomski aktivnosti kapitalističke države mogu shvatiti kao reakcija na pojedine aspekte procesa akumulacije u kapitalističkoj privredi.

Ipak, ne treba preuvjetljivati funkcije države. Presudna determinanta budućeg kretanja privrede a to su investicije, još uvjek su pretežno u privatnim rukama a ukupni nivo zaposlenosti u federaciji predstavlja 15% ukupne zaposlenosti na nivou države.

Oko ovakve funkcije države postoje konflikti i ograničenja.

Konflikti naročito dolaze do izražaja kada je u pitanju profitna stopa. Poslodavci su zainteresovani za profitnu stopu ali onu koja se plaća tek pošto se odbiju svi porezi što su ih obavezni plaćati. Država može da utiče na veličinu profitne stope na taj način što će stimulisati neku proizvodnju opterećujući je manjim porezima. Poslodavci su zainteresovani više za sopstvenu nego za prosječnu profitnu stopu, zato vrše pritisak da se utvrđuje tek pošto se odbiju svi porezi, po manjoj poreskoj stopi.

Druga vrsta konfliktova koji može nastati između države i poslodavaca - vlasnika kapitala jeste tzv. "politički poslovni ciklus". Taj politički poslovni ciklus nastaje kada se ekspanzija ili recesija dijelom i namjerno stvaraju - vladinom ekonomskom politikom kojom državni organi nastoje postići ciklus u svom ili tudem interesu. Ova situacija se dešava kada se privreda nalazi u procesu ekspanzije,

kada je nezaposlenost mala, kada nema brige za zapošljavanje i radnici odlaze s posla na posao. Vlasnici s toga mole državu da smanji državne izdatke, ograniči kredite, namjerno izazove recesiju kako bi mogli biti sigurniji. I obrnuta situacija je moguća.

Postoje, međutim, i granice kontrole države od strane privrede. Tu je prije svega moć kapitala. Ta moć se sastoji u sposobnosti poslodavaca naročito najkrupnijih korporacija da utiču na politiku vlade ili da na druge načine stvore uslove povoljne za svoje vlastite interese. Ta moć izrasta iz njihovog položaja u kapitalističkoj privredi.

Druga vrsta ograničenja funkcija države jeste moć građanstva. Ta moć se sastoji u sposobnosti građana da utiču na politiku vlade ili da na druge načine stvore uslove povoljne za svoje vlastite interese. Moć građanstva izrasta iz njihovog položaja u demokratskom sistemu vlasti.

Treća vrsta ograničenja jeste investiciona klima pod kojom se podrazumijeva opšte raspoloženje poslovnih krugova, odnosno nivo njihovog pouzdanja s obzirom na buduće uslove za profitnu stopu. Pojedinačni investitor biće skloniji investiranju kada su poslodavci - vlasnici kapitala u povoljnijem i optimističijem raspoloženju nego oni poslovni krugovi koji sumljuju u mogućnost ostvarivanja zadovoljavajuće profitne stope. Druga situacija nastaje kroz tzv. "štrajk kapitala". Taj štrajk nastaje kada se usled nepovoljne klime za investiranje mnogi kapitalisti kao pojedinci odlučuju da smanje investicije ili da uopšte ne investiraju.

Sledeći vid ograničenja ekonomskih funkcija države ogleda se u suverenosti. Suverenost znači da neka grupa ima pravo da donese neku odluku. To pravo daje demokratska vladavina građanstvu. Kapitalistička privreda dodjeljuje suverenost, naročito kada je u pitanju investiranje, vlasnicima kapitalnih dobara, vlasnicima novca i kapitala. Kada je riječ o privredi ova građanska suverenost je mnogo ograničenja jer ona ne može da mijenja ekomska zbivanja izuzev da zahtijeva promjene zakonskih propisa. Suverenost u privredi pripada užoj grupi ljudi koji tu moć posjeduju. Zato demokratska država nije što i demokratsko društvo, jer bi u demokratskom društvu donosilac odluka u privredi, isto kao u državi bio odgovoran većini, a to nije slučaj.

3. Kako organizovati Jugoslaviju

Kakva treba da bude uloga Savezne Republike Jugoslavije u privredi? Ulogu svake države u privredi nameću: postojeće okolnosti i potrebe budućeg razvoja. Ako se žele da iskoriste pozitivna iskustva drugih i potrebe prevladavanja postojećih teškoća u privrednom razvoju onda uloga države mora biti jasno određena. To je slučaj sa svakom državom ako se njena uloga ozbiljno shvata. U periodima kada se radikalno mijenja privredni i politički sistem, društvene uslove i okvire

promjena prirodno obcenzuje država. Savezna Republika Jugoslavija i njeni konstitutivni djelovi - republike Srbija i Crna Gora to naravno treba da čine, pogotovu u uslovima kada je stanje takvo da cijene nezadrživo rastu, kada je proizvodnja na niskom nivou, kada malaksavaju i opadaju izvoz i uvoz, jačaju spoljne i unutrašnje barijere, gradani rapidno siromaš a nezaposlenost nezadrživo raste.

Iz svake situacije izlaza ima. Nema bezizlaznih situacija. Jugoslavija ima te mogućnosti. Njen novi prostor koji čine Srbija i Crna Gora je 102 173 km sa 10,5 miliona stanovnika. To je skoro polovina dosadašnje Jugoslavije. Iako u pola manja, Jugoslavija je i dalje veća od mnogih evropskih država: Madarske, Bugarske, Grčke, Portugalije, Austrije, Skandinavskih zemalja, Švajcarske itd. Po prostoru, broju stanovnika i prirodnim bogatstvima Jugoslavija je u prednosti u odnosu na mnoge zemlje, a posebno u odnosu na novostvorene države sa prostora bivše Jugoslavije. Tržište Jugoslavije je dovoljno veliko da na njemu mogu da dodu do izražaja sve vrijednosti koje jedno tržište čine slobodnim i jedinstvenim. A za tržište je uvijek bolje da je veće nego da je manje jer je onda u prednosti da lakše individualizuje tržišne subjekte i njihove vrijednosti sa kojima istupaju na tržištu. Jugoslavija ima značajne komparativne prednosti u oblasti poljoprivredne proizvodnje, elektroenergije, rудarstva, turizma. Njeno tržište je značajno sa aspekta tranzita. Ima izlaz na more, ima Barsku luku, Dunav kao vezu sa Zapadnom Evropom i Istokom, ima acrodrome, ima magistralne puteve kojima će robe moći ići i u pravcu Zapada i Istoka. Dakle, nova država spaja komplementarne privrede. U strukturama tih privreda nalazi se sve ono što je potrebno tržišnoj privredi. Ona čini uspješan spoj kontinentalne i mediteranske privrede i dobro je locirana u odnosu na tržišta Evropskih zemalja.

Pa ipak, pored povoljnih prirodnih potencijala ostali smo nedovoljno razvijeni. Srbija je imala u 1989. godini 2645 dolara po glavi stanovnika, Crna Gora 2073 a bivša Jugoslavija kao cjelina 2920 dolara u istoj godini. Švajcarska koja takve potencijale nema imala je te iste godine 29880 dolara društveni proizvod po glavi stanovnika. To znači da je u našoj zemlji vodena pogrešna ekonomski politika, da je sistem kočio razvoj, da je unutrašnje tržište bilo bez dovoljno podsticajnih elemenata i efekata spoljnog tržišta, tj. da je bilo zatvoreno, da nije bilo dovoljno ekonomske i druge uzajamnosti u razvoju. Upravo zato izostala je šansa da se brzo razvija i da se dostignu neke sada razvijene zemlje.

Sadašnji koncept uspostavljanja novog sistema polazi od jamčenja svojine i slobode rada i privređivanja. Ne daje se prednost ni jednom obliku svojine i ako je to ukupnim promjenama jasno da proces privatizacije i reprivatizacije kroz prestrukturiranje se izdašno forsiraju iz proste činjenice što razvijenoj tržišnoj privredi najviše odgovara privatna svojina i što je to praksa višestruko potvrdila. Iako je prirodno da u ovako krupnim promjenama, kada se mijenja karakter osnovnog producionog odnosa, uloga države u privatizaciji bude značajna, čak da i učestvuje kao dioničar u nekim značajnim preduzećima, njena uloga te vrste mora biti privremena. U tom smislu i norme Ustava, kao pravila koja određuju pravac i poziciju uloge države mora da budu takve da podspješuju slobodu i garantuju

osnovne postulate tržišne privrede a naročito da stimulišu njenu otvorenost, što mora biti operacionalizovano kroz zakone i druge akte. Za taj proces i takvu ulogu države u početku treba dosta vremena dok se ne postigne puna sloboda tržišnih subjekata, jer su prethodne faze u razvitku i sadašnja ekonomska situacija opterećene takvim negativnostima, pritiscima i protivrečnostima da je za sve to da se vrati u normalne okvire i da se uspostavi na nov način, potrebno duže vrijeme.

Ono što mala zemlja kod ovakvih poduhvata mora da ima u vidu, i da s tim računa, jeste da u unutrašnjoj politici obecbijedi jedinstveno područje i da ima jedinstveno tržište. Jedinstveno tržište nije definisano. Jedinstveno tržište podrazumijeva takvo tržište koje predstavlja oblik razmjene proizvoda i usluga posredstvom novca i njegovih surrogata, redovan odnos između ponude i tražnje, mjesto na kome se obrazuje cijena. Jedinstveno tržište podrazumijeva takav promet roba, usluga, novca, kapitala i radne snage koji se zasniva na djelovanju ekonomske zakonitosti i odgovarajućim tržišnim institucijama kao što su banke, berze, i institucionalni investitori. Jedinstveno tržište podrazumijeva i jedinstvenu regulativu i usmjeravanje putem propisa, administrativnih i ekonomske mjera i instrumenata, kolktivnih ugovora i sporazuma zainteresovanih subjekata bez prava užih lokalnih i regionalnih zajednica da svojim mjerama ograničavaju takav promet u svojoj sredini. Sa takvim pravima to tržište je u stanju da ostvaruje svoje funkcije, specijalizaciju i ekonomske interese.

Uz uslov postajanja jedinstvenog tržišta ide i uslov da preduzeće treba definisati kao osnovni privredni subjekt u čije poslovanje se država ne može mijesati kao subjekt koji vrši preduzetničku funkciju, u kome se odlučuje na osnovu uloženog kapitala a participira po osnovu rada. Preduzeće može biti samostalno ako za svoje obaveze odgovara svojim sredstvima.

Treći uslov je da tržište bude otvorena prema inostranstvu i sastavni dio istovrsnih evropskih tržišta. To podrazumijeva vođenje računa o svjetskim standardima i u pogledu troškova, i kvaliteta i u pogledu cijena proizvoda. To tržište mora biti otvoreno za ponudu iz drugih razvijenih zemalja, a svoju ponudu mora da usmjerava ka međunarodnom tržištu izlažući se riziku i stalno vodeći računa da primjenjuje novu tehniku i tehnologiju. Izlažući se riziku svjetskog tržišta mora se što šta žrtvovati, jer je to uslov opstanka i uključivanja u međunarodnu podjelu rada. Za takvu orijentaciju treba stvarati odgovarajuće uslove. Ti uslovi na unutrašnjem tržištu su: jednakci uslovi privredivanja za sva preduzeća, garantovanje privatne svojine, ostvarivanje slobodne inicijative, garantovanje preduzetništva, sloboda kretanja roba, usluga, kapitala, rada i informacija. Od ostvarivanja ovih uslova i pretpostavki zavisi i privlačenje stranog kapitala.

Država svojim zakonodavstvom mora da takvo tržište stvara i podstiče obvezujući to donošenjem sistemskih propisa o preduzeću, računovodstvu, spoljnotrgovinskom, deviznom, bankarskom i carinskom sistemu, stranim ulaganjima, slobodnim carinskim zonama, jedinstvenim osnovama poreskog sistema, strategiji tehnološkog razvoja i sl. U cilju ekonomske efikasnosti i sistem odlučivanja, i

participacija zaposlenih, što je civilizacijsko dostignuće, mora biti efikasan i na liniji opredjeljenja za podsticaje proizvodnje i sigurnosti tržišnog privredivanja.

Rešenje u novom saveznom Ustavu o ekonomskom uredenju bez obzira na manjkavosti utvrđenih i nedostatku nekih ustavnih pravila, ipak daju prostora za aktivnu i organizovanu ekonomsku politiku i njenu operacionalizaciju u praksi da bi se izbjegle mogućnosti radanja novih protivrečnosti i pritisaka i sasijecali korijeni uzroka kriznih kretanja i inflacije tih najvećih zala koje mogu zadesiti jednu privredu.

U ekonomski najprosperitetnijim zemljama svijeta država danas ima sasvim određenu ulogu i vrlo važnu poziciju. Država propisuje pravni okvir i pravila sfera pleja na tržištu. Posebno vodi računa sa kakvim će rizikom i svijeću banke usmjeravati novac, braniti vrijednost domaće valute, voditi ekskontnu politiku, podešavati obavezne novčane rezerve, napajati kanale radi likvidnosti privrede, odmjeravati potrebe novčane emisije. Najznačajnija uloga u tome je narodne banke (centralne, emisione) čiji status garantuje država. Odluke centralne banke moraju biti nepri-kosnovene.

Za normalno odvijanje privrednih tokova važno je da se poštuju obligacioni odnosi a to znači da se izvršavaju ugovori. To je uslov za uvodenje pravnog reda u život, a uvodenje pravnog reda ne znači sužavanje granica slobode. Jer, gdje se god ne znaju granice slobode u takvoj državi se često javlja nasilje i nesloboda i u ekonomskoj sferi društvenog života i šire u društvu. "Bez moderne države, koja počiva na čvrstim institucijama, tržišna privreda pretvorice se u masivašku obeleženu nasiljem i društvenom nepravdom u kojoj će bujati svi vidovi korupcije" - kaže Žak Atli predsjednik Evropske banke za obnovu i razvoj. Ovo naše vrijeme ima elemenata toga i treba ga što hitnije preduprediti.

Jedan od započetih mega trendova u savremenom razvijenom svetu jeste da se funkcije države u privredi postepeno pomjeraju iz oblasti direktnog angažovanja i neposrednog intervencionizma ka promotivnim aktivnostima, ka stvaranju neophodne političko-pravne infrastrukture, ka občujedivanju stabilne i zdrave poslovne klime, ka vrlo selektivnom strateškom oblikovanju razvojnih programa. Klasični ekonomski suverenitet država se sužava i marginalizuje. To je posledica transnacionalizacije, odnosno predominacije transnacionalnih kompanija u odnosu na državu koja je nekada imala efikasne funkcije integracije privrede na svom prostoru. S druge strane postoji i tendencija harmonizovanja režima poslovanja i konkurenциje koja se nameće nekim obavezujućim standardima kao što su: ekološki, tehnološki, tehnički, sanitarni, zdravstveni, administrativni itd, koji preciziraju najniži prag strukturnih sadržaja jedne privrede, bez obzira na nivo i politiku razvoja.

Bilo je u praksi i biće konfliktata oko ostvarivanja funkcija države u privredi a bilo je i biće faktora koji utiču na ograničavanje i kontrolu države i njene uloge u privredi. To je naročito izraženo u složenim državama, posebno u onima u kojima ne postoji jasna razgraničenost između savezne države i njenih federalnih jedinica. Zato kada se uspostavlja nova konstitucija države i ulazi u jedan nov

sistem, važno je koristiti iskustva i osjetiti trendove kretanja ka budućnosti kako se ne bi upadalo u greške koje smo činili u prošlim fazama.

Summary

State and economy¹

Federal Republic of Yougoslavia and its constitutive elements - Serbia and Montenegro are confronted with immediate task to organise in a new way their state, and particularly its business sphere.

Without entering into elaboration and analysis of numerous problems, which appear in these circumstances, author in this text points to the complexity of the matter, stressing that Yougoslavia has all conditions to establish a modern state that will influence on her powersfull economic growth and development. Normally, this should be attained under the condition that the civil war is over. The experience of other countries should also be taken into consideration, particularly the American example.

1 Dr Damjan Šećković, Law School, Podgorica.

Položaj preduzeća i radnji u privatnoj svojini Rezime

Zakonom o preduzećima stvorene su normativne pretpostavke za osnivanje različitih oblika preduzeća u privatnoj svojini a Zakonom o ličnom radu su povoljnije nego ranijim propisima, uredeni uslovi za osnivanje radnji i za obavljanje samostalnog ličnog rada.

Praksa je, međutim, pokazala da su neka pitanja nepotpuno ili nejasno uredena, da je ponekad teško razlikovati preduzeće od radnje, itd.

Poseban problem su dažbine. Vlasnik preduzeća i radnje u privatnoj svojini plaća znatno veće dažbine nego druga preduzeća, prvenstveno zbog visoke stope doprinosa i osnovice za plaćanje doprinosa.

Neophodno je što pre doneti nov zakon u kome bi se celovito normirao sistem različitih oblika organizovanja za vršenje privrednih delatnosti i u tom pravcu su u ovom radu izloženi određeni predlozi.

Takođe, neophodno je preispitati odredena rešenja u poreskom sistemu koja guše privatnu inicijativu i preduzetništvo i u tom smislu su u ovom radu dati određeni predlozi.

1. Uvodne napomene

Poznato je da je u Jugoslaviji oko 45 godina posle II svetskog rata sputavana privatna inicijativa i preduzetništvo, a kad su bili dozvoljeni (uglavnom uslužno

¹ Dr Koviljka Romanić, Beograd.

zanatstvo i druge sitne usluge), ograničavano je raznim merama (broj radnika, porezi i dr.).

U periodu 1988-89. godine stvaraju se zakonske pretpostavke za osnivanje različitih oblika preduzeća i radnji u privatnoj svojini. Nova zakonska regulativa, pored dobrih rešenja, sadrži i niz slabosti, što se može razumeti, jer su stvarana na brzinu, bez oslonca na prethodna sopstvena iskustva i to je prelazni period u kome se mešaju stari i novi odnosi, stara i nova gledanja.

Od tada je prošlo nekoliko godina u kojima su u praksi stečena dragocena iskustva i uočene mnogobrojne slabosti zakonske regulative. Doduše, Zakon o preduzećima je u međuvremenu nešto popravljen, ali je to nedovoljno.

U prilog potrebi izgradivanja jednog celovitog pravnog sistema u ovoj oblasti, izložićemo analizu važeće regulative i na kraju dati odgovarajuće predloge.

2. Organizacioni oblici preduzeća

1. U praksi vlada mišljenje da je svako preduzeće u privatnoj svojini privatno preduzeće, čemu su doprinela i prvobitna zakonska rešenja, što se vidi iz sledećeg:

1) Zakonom o preduzećima ("Sl. list SFRJ", br. 77/88) bila su predvidena četiri oblika preduzeća sa stanovišta svojinskih odnosa: društveno, mešovito, zadružno i privatno preduzeće (čl. 2).

Prema odredbama istog Zakona, privatno preduzeće osniva se sredstvima fizičkih lica i građanskih pravnih lica a pojam "privatno preduzeće" je opšti pojam koji opredeljuje svojinski karakter sredstava sa kojima takvo preduzeće posluje. U organizacionom smislu, takvo preduzeće se stvara kao privatno preduzeće, deoničko društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, komanditno društvo ili društvo sa neograničenom solidarnom odgovornošću.

Tu već nastaje zbrka u pojmovima, jer zakonodavac upotrebljava isti pojam -privatno preduzeće- za svojinski oblik i za organizacioni oblik.

2) Kasnijim izmenama istog Zakona ("Sl. list SFRJ", br. 40/89), pomenute manjkavosti su u izvesnoj meri otklonjene tako a prema trenutno važećim odredbama zakona postoje sledeći pojmovi: preduzeće u privatnoj svojini, koji opredeljuje svojinski karakter preduzeća i pojmovi: deoničko društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, komanditno društvo, društvo sa neograničenom solidarnom odgovornošću i privatno preduzeće, kao i javno preduzeće ako su u njega uložena sredstva u privatnoj svojini, a ti pojmovi označavaju organizacioni oblik preduzeća.

2. Različiti organizacioni oblici preduzeća trebalo bi da podrazumevaju različite međusobne odnose između osnivača u pogledu raspodele dobiti, upravljanja

preduzećem i odgovornosti za obaveze preduzeća prema trećim licima, a verovatno i u pogledu najmanjeg broja osnivača i visine najnižeg osnivačkog uloga. Po ovim pitanjima, odredbe Zakona o preduzećima su ili nepotpune ili nejasne, pa i kontradiktorne. Tako, na primer:

- Sam pojam "društvo" podrazumeva najmanje dva osnivača, s tim što strano zakonodavstvo poznaje različita rešenja, kao, na primer, da se određuje najmanji broj osnivača ili pak za pojedine oblike društva, najveći broj osnivača.

Zakon o preduzećima nema takve odredbe izuzev što predviđa da se pojedini oblici društva osnivaju ugovorom, što podrazumeva najmanje dva ugovarača. Iako pojedina strana zakonodavstva ne dozvoljavaju da društvo osniva samo jedan osnivač, može se razumeti pa i prihvati u sadašnjim uslovima početka stvaranja novih odnosa, odredba čl. 140-a Zakona o preduzećima, koja omogućava da samo jedan osnivač osnuje deoničko društvo i društvo sa ograničenom odgovornošću. Međutim, takvo rešenje je nepotpuno, jer pomenuta dva oblika ne mogu postojati sa jednim osnivačem neodređeno vreme. Dakle, ako je takvo rešenje bilo korisno, trebalo je zakonom odrediti rok do koga društvo mora dobiti drugog osnivača ili će se u protivnom brisati iz registra ili registrovati kao privatno preduzeće, zavisno od volje osnivača.

- Kod pojedinih oblika društava, zakon određuje ko snosi odgovornost za obaveze društva prema trećim licima u tom smislu da li osnivači svojom imovinom odgovaraju ili ne za te obaveze. Iako ta odgovornost nije svugde precizno izražena, kod odgovornosti privatnog preduzeća, do zaključka se može doći na posredan način, naime, iz čl. 140-a proizlazi da vlasnik privatnog preduzeća svojom imovinom ne odgovara za obaveze preduzeća, izuzev kada svojim radnjama ili mešanjem svoje imovine i imovine preduzeća stvara kod drugih privid privrednog identiteta sa preduzećem. O tom rešenju, može se raspravljati.

Pored toga, nejasno je šta je sa odgovornošću za obaveze privatnog preduzeća koje ima dva ili više suvlasnika, s obzirom da postojanje takvih preduzeća nije zabranjeno: da li suvlasnici uopšte ne odgovaraju svojom imovinom za obaveze preduzeća ili, nasuprot tome, imaju neograničenu solidarnu odgovornost čime bi se, ustvari, izjednačili sa društvom sa neograničenom solidarnom odgovornošću ili se pak pitanje njihove odgovornosti uređuje ugovorom o osnivanju. To su krupna pitanja i zakonodavac ne bi smeо da ih ostavlja otvorenim, tim pre što se radi o obavezama preduzeća prema drugim licima kao poveriocima.

- Iz odredbi glave IV Zakona o preduzećima koja se odnosi na preduzeća u privatnoj svojini (čl. 138-142) nejasno je da li se sve odredbe istog Zakona o upravljanju u preduzećima u mešovitoj svojini odnose i na društva u privatnoj svojini ili samo ugovor o osnivanju privatnog društva mora da sadrži elemente ugovora o osnivanju mešovitog preduzeća (čl. 138). U svakom slučaju, kontradiktorne su odredbe čl. 106 Zakona po kojima se statutom odnosno pravilima društva sa ograničenom odgovornošću određuje način upravljanja društvom (da li će se osnovati upravni odbor itd.) i čl. 120 koje obavezuju da i tom društvu, ne samo u deoničkom, postoji i skupština i upravni odbor.

3. Preduzeća i radnje

1. Zakonom o preduzećima predviđeno je da radni čovek može osnovati radnju radi obavljanja privredne delatnosti samostalnim ličnim radom, odnosno ličnim radom i sredstvima u svojini građana, u skladu sa zakonom. Ustvari, radnja je samo pomenuta kao poseban organizacioni oblik i prepusteno je republičkom zakonu da sva neophodna pitanja uredi.

Zakonom o ličnom radu ("Sl. glasnik SRS", br. 54/89) uredeno je osnivanje i rad radnji i neka pitanja koja se odnose na privatna preduzeća.

Po svojim osnovnim intencijama, Zakon o ličnom radu je u vreme donošenja predstavljao značajan korak napred u pogledu stvaranja zakonskih uslova za razmah privatne inicijative. Tako je, na primer, ranije zakonodavstvo utvrđivalo precizan i uzak obim delatnosti i poslova kojima se radnje mogu baviti i po pravilu, veoma mali broj zaposlenih radnika u radnjama.

Pomenuti nov zakon polazi od principa da je dozvoljeno sve što nije izričito zabranjeno i u skladu s tim, ne određuje delatnosti kojima se radnje mogu, već samo delatnosti kojima se radnje ne mogu baviti. Doduše, taj spisak zabrana utvrđen u čl. 32 i 33 Zakona, samo se delimično može pravdati društvenim interesom (na primer, u "privatnoj režiji" ne mogu se proizvoditi avioni, nafta, oružje...), jer u većoj meri taj spisak zabrana izražava raniji rezervisani pa i negativan stav u celini prema privatnom sektoru. Treba reći da je u sastavu predlagачa tog Zakona (Izvršno veće) bilo onih koji su se zalagali za liberalniji odnos prema privatnom sektoru i povezano s tim, za znatno manji spisak zabrana, ali je prevagnula struja koja se zalagala za primat društvenih preduzeća u obavljanju privrednih delatnosti.

2. Po određenim pitanjima, zakonska rešenja koja se odnose na preduzeća i radnje u privatnoj svojini su ista a druga različita, što se vidi iz sledećeg:

1) U radnji se mogu obavljati sve delatnosti osim zabranjenih u čl. 32 i 33 Zakona o ličnom radu.

U pogledu delatnosti koje se ne mogu obavljati u preduzeću u privatnoj svojini, mogu se a već se i javljaju različita tumačenja zakona.

Odredbe čl. 32 i 33 Zakona o ličnom radu odnose se, prema zakonskoj formulaciji, samo na privatna preduzeća a ne na sve oblike preduzeća u privatnoj svojini ("Radni ljudi ne mogu osnovati radnje i privatna preduzeća za sledeće privredne delatnosti..."). Izloženo mišljenje zasnivamo na sledećem:

Zakonom o preduzećima nije predviđena obavezna zabrana, već samo mogućnost zabrane, pa u skladu sa načelom -ko može više, može i manje- republički zakonodavac mogao je da se opredeli za jednu od sledećih solucija:

- da uopšte ne uvodi zabrane, što znači da sva preduzeća u privatnoj svojini mogu obavljati iste delatnosti kao društvena, mešovita ili zadružna preduzeća;

- da zabranu vršenja određenih delatnosti proširi na sve organizacione oblike preduzeća u privatnoj svojini, ili
- da zabranu vršenja određenih delatnosti propiše samo za pojedine oblike preduzeća u privatnoj svojini.

Republički zakonodavac se opredelio za treću soluciju, jer je zabranu predviđao samo za privatna preduzeća, a ne za sve oblike preduzeća u privatnoj svojini.

Ne može se smatrati da se pojam "privatno preduzeće" u Zakonu o ličnom radu mora tretirati kao opšti pojam, jer ne postoji republički zakon o preduzećima koji bi tako nešto predviđao, niti se može smatrati da se republički zakon oslanja na odredbu Zakona o preduzećima, jer je izmenom tog zakona, koja je objavljena 07. 07. 1989. godine ("Sl. list SFRJ", br. 40/89), uveden pojam "preduzeće u privatnoj svojini" kao opšti pojam a "privatno preduzeće" kao jedan od njegovih oblika. Kako je Zakon o ličnom radu usvojen tek nekoliko meseci posle izmena saveznog zakona (objavljen 25. 11. 1989.), može se zaključiti da je republički zakon propisao zabranu samo za privatna preduzeća u privatnoj svojini.

U prilog tome da republički zakonodavac nema isti odnos prema svim oblicima preduzeća u privatnoj svojini pokazuje i poresko zakonodavstvo, jer pojedini oblici ovih preduzeća plaćaju porcz po Zakonu o porezu na dobit korporacija a drugi oblici po Zakonu o porezu na dohodak građana.

No, nezavisno od izloženog, postavlja se načelno pitanje na čemu se zasniva mogućnost propisivanja zabrane preduzećima u privatnoj svojini da vrše odredene delatnosti, što je predviđeno u Zakonu o preduzećima i posle toga iskorišćeno u Zakonu o ličnom radu?

Da li se može smatrati da privatna preduzeća nisu kadrovske ili tehnički opremljena za obavljanje određenih delatnosti? Ti uslovi se ne mogu vezivati za karakter svojinskih odnosa u preduzeću i njegov organizacioni oblik, već obrnuto, svi koji žele da obavljaju određenu delatnost - društvena, mešovita, zadružna ili privatna preduzeća i radnje, moraju ispunjavati odredene zakonom propisane uslove u pogledu stručne spreme ili broja izvršilaca, opreme i eventualno drugih uslova, kad su ti uslovi propisani u cilju zaštite života i zdravlja ljudi, zaštite imovine od oštećenja ili nekog drugog razloga.

Ili, ako su u pitanju neki "viši državni" interesi, zašto država ima generalno nepoverenje prema privatnim preduzećima i generalno poverenje prema društvenim preduzećima, zadružnim preduzećima ili pak prema mešovitim preduzećima u kojima učešće privatnog kapitala može iznositi čak preko 50%?

2) U preduzeću u privatnoj svojini može se zaposliti neograničeni broj radnika.

Zakon o ličnom radu ograničava broj zaposlenih radnika tako što se u radnji može zaposliti do 50 radnika; u zajedničkoj radnji do 100 radnika; osnivač radnje koji je u radnom odnosu ili penzioner, može zaposliti najviše dva radnika; u radnji koja obavlja poslove navedene u čl. 12 Zakona o ličnom radu (hraniteljice, turistički vodič i dr.), ne mogu se zapošljavati radnici.

S obzirom da se za iste delatnosti mogu osnovati i privatna preduzeća i radnje, građanin može doći u različitu situaciju. Recimo, ako osnuje agenciju za poslove turističkog vodiča i registruje kao privatno preduzeće, može zaposliti neograničen broj radnika a ako istu agenciju registruje kao radnju, ne može zaposliti nijednog radnika. Ili, građanin koji se opredeli da osnuje krojačku radnju, može zaposliti do 50 radnika, a ako za iste poslove osnuje privatno preduzeće, može zaposliti neograničen broj radnika.

3) Svi oblici preduzeća u privatnoj svojini upisuju se u registar koji vodi okružni privredni sud a sve radnje upisuju se u registar koji vodi opštinski organ uprave.

Na osnovu analize propisa kojima su ovi postupci uredeni, može se zaključiti da je postupak kod organa uprave nešto jednostavniji odnosno manje formalan i brži, ali to nije toliko značajno da bi samo po sebi građanina opredelilo da osnuje radnju.

4) Radnju osniva jedan osnivač a dva i najviše deset osnivača mogu osnovati zajedničku radnju. U pogledu broja osnivača preduzeća u privatnoj svojini, nema zakonskih ograničenja.

5) U pogledu odgovornosti na obaveze preduzeća, već je prethodno ukazano da su zakonska rešenja različita.

Zakon o ličnom radu odgovornost za obaveze vezuje za svojstvo pravnog lica:

- za obaveze radnje koja nema svojstvo pravnog lica, osnivač odgovara celokupnom svojom imovinom;

- za obaveze radnje koja ima svojstvo pravnog lica, osnivač ne odgovara svojom imovinom, čime je zajednička radnja u pogledu odgovornosti za obaveze izjednačena sa društvom sa ograničenom odgovornošću;

- ako osnivač radnje sa statusom pravnog lica svojim radnjama ili mešanjem svoje imovine i imovine radnje, stvara kod drugih privid privrednog identiteta sa radnjom, odgovara za obaveze radnje i svojom imovinom, što je kao rešenje predviđeno i za privatna preduzeća.

6) Vlasnici preduzeća i radnji upravljaju preduzećem na način određen aktom o osnivanju odnosno statutom društva, s tim što deoničko društvo obavezno ima skupštinu i upravni odbor kao organe upravljanja.

3. Na osnovu analize važećih propisa, ne može se na nesumljiv način utvrditi u čemu je suštinska razlika između preduzeća i radnje.

U vremenu kada je donet, Zakon o ličnom radu, objektivno posmatrano, taj problem nije mogao da se uspešno reši.

S jedne strane, Amandmanom XIX na Ustav SR Srbije iz 1989. godine, zajemčeno je pravo radnim ljudima da samostalno obavljaju delatnosti ličnim radom, pri čemu ta rešenja odgovaraju rešenjima iz Amandmana XXI na Ustav SFRJ iz 1988. godine a ta rešenja su bila ustavni osnov za odredbe Zakona o

preduzećima koje se odnose na radnje, tako se bar može pretpostaviti, jer bi inače verovatno bio ostvaren veći sklad između odredbi istog zakona o preduzećima i radnjama.

S druge strane, u zakonodavnoj aktivnosti SRS u to vreme poštovani su savezni ustav i zakon, pa zbog toga nije dolazilo u obzir da se republičkim zakonom drugačije uredi neko pitanje nego što je to učinjeno u saveznom zakonu.

U takvim okvirima, nije bilo moguće da se republičkim zakonom jasnije i prihvatljivije razgraniče rešenja o preduzećima i radnjama.

Međutim, donošenjem Ustava Republike Srbije iz 1990. godine, ta pupčana vrpca sa saveznim ustavom i zakonom je istanjena, a kasnije, putem više zakona i uredbi republičkih organa, u mnogim oblastima i prekinuta. Drugim rečima, republički organi su poštivali savezne propise kad im je to odgovaralo, a donosili svoje propise suprotne saveznim, kad im savezni nisu odgovarali. U okviru takvih odnosa i prakse, bilo je moguće doneti i republički zakon o preduzećima i radnjama, kojim bi se na nov način, u skladu sa potrebama prakse, ova materija uredila i istovremeno otklonile uočene slabosti Zakona o preduzećima i Zakona o ličnom radu.

4. Poreske obaveze

1. Zakonom o porezu na dobit korporacija ("Sl. glasnik RS", br. 76/91, 20/92) u čl. 1, st. 1 predviđeno je da je obveznik ovog poreza "pravno lice organizованo kao društvo kapitala (korporacija)...". Neshvatljivo je da se u pravni sistem unose novi pojmovi (društvo kapitala, korporacija), a da se uopšte ne definišu.

2. Stručni autori ovog Zakona¹ ističu da su se opredelili za pristup koji slede fiskalni sistemi zemalja - članica OECD, po kojem se posebnim porezom oporezuje samo dobit društva kapitala. Međutim, analizom odredbi čl. 1 pomenutog Zakona, lako se zaključuje da je ovaj porez proširen na širi krug organizacija, pri čemu su primjenjeni različiti kriteriji, i to:

- preduzeća koja su organizovana kao društva kapitala (čl. 1, st. 1, tač. 1-3);
- organizacije u određenim oblastima koje su organizovane po principima koji važe za društva kapitala: banke i druge finansijske organizacije, organizacije za osiguranje i reosiguranje imovine i lica (čl. 1 st. 2 Zakona);

¹ D. Popović, M. Kovačević, B. Raičević i Đ. Novaković: Komentar Zakona o porezu na dobit korporacija, PIP "Nomos", Beograd, 1992., uvodne napomene i objašnjenje uz čl. 1.

- organizacije određenog svojinskog statusa: društveno preduzeće, javno preduzeće u društvenoj i državnoj svojini, zadružna i zadružno preduzeće (čl. 1, st. 1, tač. 4 i 5 i st. 2);

- određene organizacije po načinu sticanja prihoda: ustanove koje prodajom proizvoda i usluga na tržištu stiču dobit (čl. 1, st. 2), kao i pravno lice koje obavljujući neprivrednu delatnost, prodajom proizvoda i usluga na tržištu, ostvaruje dobit, osim komanditnog društva i društva sa neograničenom solidarnom odgovornošću (čl. 1, st. 3).

Neosporno je da se ovom vrstom poreza u pojedinim zemljama oporezuju i pojedine vrste organizacija koje ne spadaju u društva kapitala (na primer, zadruge u francuskom i nemačkom pravu, što i stručni autori Zakona navode), ali nije uobičajeno da poreski status zavisi od svojinskog statusa. Pri tom, ima se u vidu da prema čl. 1, st. 1, tač. 5 Zakona o porezu na dobit korporacija, ovaj porez plaćaju i javno preduzeće u društvenoj i državnoj svojini, što znači da javna preduzeća u mešovitoj i privatnoj svojini valjda plaćaju porez po Zakonu o porezu na dohodak građana i to samo zato što nisu u društvenoj ili državnoj svojini.

Posebno je nejasno što po odredbama ovog Zakona, porez plaćaju ustanove koje, kako je predviđeno u čl. 1 st. 2 Zakona, prodajom proizvoda i usluga ostvaruju dobit. Prema važećim zakonskim rešenjima, te ustanove mogu biti u različitim oblicima svojine i biti različito organizovane - kao društvo kapitala, društvo ličnosti, javnopravne odnosno državne ustanove i ustanove u društvenoj svojini sa radničkim savetom kao organom upravljanja i u svim tim oblicima, ustanove mogu sticati prihod u celini na tržištu (na primer, privatne ustanove), u celini preko državnog budžeta ili fondova (na primer, osnovne škole) ili kombinovano - delom preko budžeta a delom na tržištu (na primer, pojedini fakulteti).

U praksi je već osnovano više privatnih ustanova, pre svega, u oblasti zdravstvene zaštite, koje po statusu i organizaciji spadaju u društva ličnosti, jer su, po pravilu, u vlasništvu jednog lica ili eventualno dva ili više vlasnika koji su medusobne odnose uredili shodno odredbama Zakona o ličnom radu koje se odnose na tzv. zajedničke radnje. U ovakvim ustanovama, delatnost ustanove vlasnik često obavlja neposredno, ličnim radom u saradnji sa odgovarajućim brojem saradnika.

Dakle, ovakve ustanove se po nizu obeležja mogu izjednačiti sa privatnim preduzećem (sticanje dobiti prodajom proizvoda i usluga na tržištu, ustanovom odnosno preduzećem neposredno upravlja vlasnik), ali ipak porez plaćaju po različitim propisima - ustanova po Zakonu o porezu na dobit korporacija a privatno preduzeće po Zakonu o porezu na dohodak građana.

Slične primedbe se mogu dati i na rešenje iz čl. 1 st. 3 (pravno lice koje obavlja neprivrednu delatnost i stiče dobit na tržištu).

Ne sporimo potrebu proširivanja poreza na dobit i na organizacije koje nisu društva kapitala, ako za to postoje opravdani razlozi, ali se na taj način ne

bi smele dovoditi u različit položaj organizacije koje imaju ista ili slična obeležja, a to je u ovom slučaju ipak učinjeno, prvenstveno sa svojinskog stanovišta.

3. U novom poreskom sistemu Republike Srbije u najpovoljnijem su položaju društvena preduzeća a u nešto nepovoljnijem položaju organizacije koje spadaju u društva kapitala, s tim što obe grupe plaćaju porez po Zakonu o porezu na dobit korporacija.

U znatno nepovoljnijem položaju su preduzeća u privatnoj i mešovitoj svojini organizovana kao komanditno društvo, društvo sa neograničenom solidarnom odgovornošću i privatno preduzeće, s tim što svi ti oblici preduzeća plaćaju porez po Zakonu o porezu na dohodak građana. Njihov nepovoljniji položaj manje je izražen kod poreskih a više kod obaveze plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje.

1) Preduzeća koja plaćaju porez na dobit, plaćaju taj porez po stopi do 40%, s tim što mala preduzeća plaćaju porez po stopi od 30%.

Društvena preduzeća i javna preduzeća u društvenoj i državnoj svojini plaćaju samo taj porez. Međutim, deo dobiti preduzeća koja spadaju u društvo kapitala je dvostruko oporezovan - jednom odnosno prvi put preko poreza na dobit korporacije a drugi put putem oporezovanja prihoda od kapitala odnosno oporezivanja dividendi i drugih prihoda koji pripada deoničarima odnosno ulagačima u odgovarajuće društvo kapitala - čl. 16 Zakona o porezu na dohodak građana ("Sl. glasnik RS", br. 76/91, 9/92, 20/92).

Preduzeća koja plaćaju porez po Zakonu o porezu na dohodak građana, plaćaju porez po progresivnoj stopi, s tim što je taj porez faktički nešto niži nego porez na dobit korporacija na isti iznos poreske osnovice.

2) Po određenim pitanjima, sva preduzeća, bez obzira po kom zakonu plaćaju porez, imaju isti položaj, što se odnosi, na primer, na umanjenje poreske obaveze kod novoosnovanih preduzeća, načina obračuna amortizacije, troškova materijala, i dr.

Postoje i neke razlike, od kojih je pojedine teško razumeti i priхватiti. Tako, na primer, preduzeću koje plaća porez po Zakonu o porezu na dobit korporacije, ceo iznos troškova za reprezentaciju, priznaje se kao rashod, ne oporezuje se porezom. Preduzeću koje plaća porez po Zakonu o porezu na dohodak građana, troškovi reprezentacije priznaju se kao rashod u iznosu od najviše do 5% ukupnog prihoda. Da li to država štiti vlasnika privatnog preduzeća od njega samog ili su pak svi ti vlasnici kao takvi sumnjivi (na primer, na račun preduzeća kupovače za lične potrebe piće, kafu... i tako uštedeti "velike" svote novca).

Ili, preduzeću koje plaća porez po Zakonu o porezu na dobit korporacije, članarine i prilozi komorama odnosno političkim organizacijama, priznaju se kao rashod u iznosu najviše do 0,1% ukupnog prihoda, a isti izdaci uopšte se ne priznaju kao rashod preduzećima koja plaćaju porez po Zakonu o porezu na dohodak građana.

Izložena dva primera, objektivno gledano, ne predstavljaju krupne razlike u oporezivanju ali izazivaju nedoumicu, pa i podozrenje u prave razloge razlika.

4. U pogledu obaveze plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje, zakonska rešenja su sledeća:

1) Kod društva kapitala, postoje dve situacije:

- deoničari odnosno ulagači plaćaju samo porez na prihod od kapitala (porez na dividende i sl.),

- deoničari odnosno ulagači koji u društvu kapitala obavljaju funkciju članova upravnog i nadzornog odbora i po tom osnovu primaju zaradu, imaju položaj zaposlenih, što znači da plaćaju porez iz zarade i doprinos za socijalno osiguranje iz iste zarade (čl. 21, st. 1, tač. 1 Zakona o porezu na dohodak građana).

2) U praksi, vlasnik privatnog preduzeća stiče ili može sticati prihod po osnovu:

- svog kapitala uloženog u preduzeće,

- prisvajanja viška rada radnika, jer vlasnik nema interes da drži zaposlenog radnika koji svojim radom zaradi samo svoju bruto zaradu, i

- po osnovu svog neposrednog angažovanja u preduzeću koje se može ispoljiti u jednoj ili više funkcija: upravljanje preduzećem, vršenje funkcije poslodavstva i obavljanje određenih konkretnih poslova u okviru delatnosti preduzeća.

Slična je pozicija vlasnika drugih oblika preduzeća koja ne spadaju u društvo kapitala.

3) Poreski zakonodavac je kontradiktoran:

- s jedne strane, ne priznaje da vlasnik privatnog preduzeća neposredno radi u svom preduzeću i da po tom osnovu, kao i svi koji rade, ima zaradu iz koje bi plaćao porez iz zarade i doprinos za socijalno osiguranje, i

- s druge strane, neto prihod preduzeća (ukupan prihod-rashod poslovanja=neto prihod) tretira isključivo kao lično primanje - zaradu vlasnika preduzeća i obavezuje da se na taj ceo iznos plaća doprinos za socijalno osiguranje, dakle, vlasniku se ne priznaje da u svom preduzeću ostvaruje i prihod po osnovu uloženog kapitala i po osnovu prisvajanja viška rada zaposlenih radnika.

Zakon o doprinosima za socijalno osiguranje ("Sl. glasnik RS", br. 79/91, 9/92, 20/92) jedan je od najnejasnijih, ili, bolje rečeno, u stručnom smislu, najlošije napisanih zakona koje je autor ovih redova ikad video, pa su zbog toga moguća i nerazumevanja ili pogrešna tumačenja. U ovom smislu nije bolje napisan ni Zakon o porezu na dohodak građana.

Pomenuti Zakon o doprinosima uopšte izričito ne pominje vlasnike privatnog preduzeća, komanditnog društva i sl. Oni su u Zakonu označeni kao "fizička lica koja samostalno obavljaju delatnost" - čl. 5, st. 1, tač. 2 Zakona. Istovremeno, označeni su i kao "poslodavci" u dva različita svojstva:

- kad imaju zaposlene radnike i tad su zaista poslodavci, kao što je to i predviđeno u čl. 5 st. 2 Zakona, i

- kad imaju ličnu obavezu kao osiguranici, dakle, obavezu za sopstveno socijalno osiguranje - čl. 14 Zakona, što je po našem shvatanju netačna formulacija, jer su u ovom smislu oni samo osiguranici.

Ako izloženo mišljenje predstavlja tačnu interpretaciju Zakona, onda vlasnik privatnog preduzeća za sopstveno socijalno osiguranje plaća:

- doprinos za zdravstveno osiguranje po stopi od 11,2% (čl. 11, st. 4);
- doprinos za penzijsko i invalidsko osiguranje po stopi od 20%.

Dakle, zbirna stopa doprinosa za zdravstveno, penzijsko i invalidsko osiguranje iznosi 31,2%.

Nejasno je da li vlasnici privatnih preduzeća po osnovu sopstvenog osiguranja, plaćaju i doprinos za osiguranje od nezaposlenosti po ukupnoj stopi od 1,6%, jer su u čl. 12 upotrebljeni termini "osiguranik" i "poslodavac". Verovatno je i to obaveza, pa se može smatrati da je zbirna stopa za socijalno osiguranje - 32,8%.

Prema čl. 6 st. 2, tač. 1 Zakona o doprinosima...doprinos se plaća na osnovicu koja predstavlja razliku između ukupnog prihoda i zakonom priznatih rashoda.

4) Praktično posmatrano, ako po odbitku troškova poslovanja vlasnik privatnog preduzeća u 1992. godini, ostvari neto prihod od 10 miliona dinara, iz tog prihoda platiće se porez po progresivnoj stopi i posebno doprinos za socijalno osiguranje u iznosu od preko 3 miliona dinara;

Poreska politika je retko pravedna i razumna, ali zar mora biti pljačkaša?

5) Nasuprot fiskalnim zakonima, Zakon o zdravstvenom osiguranju ("Sl. glasnik RS", br. 18/92), predviđa drugačija rešenja.

Pre svega, u nabranjanju u okviru 16 tačaka čl. 8 obaveznih osiguranika, ovaj Zakon posebno iskazuje vlasnike odnosno osnivače radnje, preduzeća i drugih oblika organizovanja, ako nisu osigurani po drugom osnovu (tač. 8) i lica koja u skladu sa zakonom samostalno obavljaju privrednu ili drugu delatnost kao osnovno zanimanje (tač. 9), što je dobro rešenje, jer to zaista jesu dva bitno različita načina organizovanja i vršenja delatnosti. Nažalost, poreski zakonodavac to ne prati i obe kategorije trpa u "isti koš".

Pomenuta odredba tač. 8 u čl. 8 Zakona ne obavezuje svakog vlasnika privatnog preduzeća i radnje da se po osnovu tog vlasništva osigura, već samo ako nije osiguran po drugom osnovu. Verovatno se imalo u vidu da prema važećim propisima jedno lice može biti vlasnik preduzeća ili radnje i istovremeno biti zaposleno u drugoj organizaciji ili penzioner i po ovom drugom osnovu plaćati doprinos. Verovatno se imalo u vidu i da jedno lice može biti vlasnik više preduzeća i radnji u kom slučaju ima obvezno osiguranje samo po jednom osnovu (jedno preduzeće ili radnja u kojoj neposredno radi).

Ako u svom preduzeću obavlja odredene poslove, vlasnik preduzeća ima pravo na naknadu zarade u slučaju bolesti, povrede i dr (čl. 29, tač. 2 i čl. 30), što na posredan način znači da u preduzeću u kome radi, vlasnik ima zaradu.

Prema tome, u direktnoj su suprotnosti opredeljenja Zakona o zdravstvenom osiguranju, s jedne strane i poreskih zakona, s druge strane.

6) Na kraju, trebalo bi raspravljati i o određenim ustavno-pravnim problemima, koji će se ovde, zbog nedostatka prostora, samo registrovati:

- Ustav Republike Srbije nije utvrdio obavezno socijalno osiguranje svih građana, već samo zaposlenih, a građani koji nisu obavezno osigurani, imaju samo prava utvrđena zakonom (čl. 40 Ustava).

U skladu s tim, položaj vlasnika privatnog preduzeća moguće je rešiti na jedan od sledeća dva načina: prvo, da se podvede pod pojam "zaposleni" u smislu st. 1 čl. 40 Ustava, što znači da kao i svi ostali zaposleni, ima pravo na zaradu odnosno obavezu da samo iz zarade plaća doprinos: drugo, da ima pravo samo na dobrovoljno osiguranje, u kom slučaju se i prava i obaveze ugovaraju u okviru zakonom predviđenih modaliteta.

- Kakva je pravna priroda doprinosa za socijalno osiguranje odnosno da li ima sva obeležja porez i druge dažbine ili je to parafiskalni instrument.

Moglo bi se zastupati stanovište da je ovaj doprinos dažbina, jer obavezu plaćanja, osnovicu i visinu stope propisuje država i tretira ga javnim prihodom, kao što je to predvideno Zakonom o javnim prihodima i javnim rashodima ("Sl. glasnik RS", br. 76/91).

Po drugom stanovištu, penzijsko i invalidsko osiguranje nije funkcija države, koju ona ostvaruje preko svojih organa i finansira preko svog budžeta, već stvar autonomnih fondova i organizacija za socijalno osiguranje. Na takvu konцепциju upućuju i odredbe čl. 40 st. 1 Ustava RS, po kojima, zaposleni, putem obaveznog socijalnog osiguranja, obezbeduju sebi i svojim porodicama određena prava. Dakle, subjekt je osiguranik a ne država.

- Prema nekim mišljenjima, odredba st. 3 čl. 69 Ustava RS po kojoj se obaveza plaćanja poreza i drugih dažbina utvrđuje prema ekonomskoj snazi obveznika, omogućuje rešenja kakva su usvojena u Zakonu o doprinosima za socijalno osiguranje, dakle, da vlasnik privatnog preduzeća plaća doprinos iz celog neto prihoda preduzeća.

Međutim, odredbe st. 1, 2 i 4 čl. 69 Ustava tretiraju isključivo odredene aspekte budžeta države i lokalnih zajednica, pa je u tom kontekstu data i odredba st. 3 istog člana.

Ako bi se ipak smatralo da se odredba st. 3 čl. 69 Ustava odnosi ne samo na obaveze prema budžetu već i na obaveze prema organizacijama za osiguranje, onda bi svi obveznici doprinosa za socijalno osiguranje morali biti u istom položaju, što znači da bi i zaposleni plaćali doprinos iz svog dohotka a ne samo iz zarade.

5. Predlozi

1. Verovatno da izbegnu prenormiranost, autori Zakona o preduzećima su skoro otišli u drugu krajnost - podnormiranost. No, naći pravu meru normiranosti nije ni lako ni jednostavno.

Pri izgradivanju novih, potpunijih i jasnijih normi, moralo bi se polaziti:

Prvo od potrebe da privredni subjekti imaju na raspolaganju veći broj organizacionih oblika, ali zakonski oblikovanih tako da budući osnivači jasno vide svoja ista i različita prava, obaveze i odgovornosti u svakom od oblika, kao i da imaju što više slobode da odredena konkretna pitanja slobodno i samostalno rešavaju, u skladu sa svojim potrebama.

O potrebi da razna konkretna pitanja preduzeća samostalno i različito rešavaju, u skladu sa svojim uslovima, zakonodavac ne vodi uvek računa. Recimo, striktna primena odredbi čl. 5 i 106, tač. 1 Zakona o radnim odnosima ("Sl. glasnik RS", br. 45/91 i 18/92), znači da i malo privatno preduzeće sa 3-5 radnika mora doneti poseban pravilnik kojim će utvrditi vrstu i stepen stručne spreme i druge posebne uslove za rad.

Drugo, moraju se zakonom maksimalno zaštитiti interesi trećih lica, naročito putem razrade odgovornosti za obaveze preduzeća prema trećim licima. Taj interes se može u izvesnoj meri zaštiti i tako što će se za osnivanje pojedinih organizacionih oblika propisati strožiji uslovi u pogledu broja osnivača ili visine osnivačkog uloga ili u pogledu oba ova uslova. Na ovaj način, treće lice i prestupanja u odgovarajuće ugovorne odnose sa preduzećem ima o njemu odredene informacije.

Dalje, sada zakonodavac dozvoljava da se pojedini organizacioni oblici preduzeća osnivaju sredstvima u novcu, stvarima i pravima, s tim što se ulog u stvarima ili pravima mora izraziti i u novčanoj vrednosti. Međutim, postavlja se pitanje da li se vrednost stvari izražava prema knjigovodstvenoj ili tržišnoj vrednosti, što propisima nije jasno uredeno. Ili, po kom kriteriju osnivači određuju novčanu vrednost nekog prava (na primer, patentnog) i koja se sve prava mogu prihvatiti kao osnivački ulog (na primer, kako tretirati autorska prava). Ako osnivači samostalno određuju novčanu vrednost stvari i prava koje ulažu kao osnivački ulog, mogu utvrditi fiktivnu, znatno veću vrednost i time obmanuti treća lica u pogledu stvarne visine kapitala preduzeća, a u nekim slučajevima, mogu obmanuti i državu (na primer, značajne su poreske olakšice za novoosnovana preduzeća i za ulaganje stranog kapitala). Zbog toga, neki neutralni organ (na primer, registracioni sud ili neki drugi organ) trebalo bi da bude ovlašćen da procenjuje i odobrava iskazanu novčanu vrednost stvari i prava-osnivačkog uloga, razume se, po zakonom propisanom postupku.

2. Sva preduzeća, bez obzira na svojinski karakter ili organizacioni oblik, treba da imaju pravo da pod jednakim uslovima obavljaju sve vrste privrednih

delatnosti. Nema više osnova ni potrebe da najšire pravo u tom smislu imaju samo društvena preduzeća.

Izuzeci od tog principa morali bi biti zasnovani na krupnom opštem interesu i samo na osnovu toga, mogli bi se predvideti:

- da određenu delatnost ili poslove može vršiti samo preduzeće u državnoj svojini, ili

- da određene delatnosti ili delatnosti na određenom području ne mogu obavljati preduzeća u vlasništvu stranog lica ili domaća preduzeća sa većinskim udjelom stranog kapitala, dakle, smatramo da bi trebalo zadržati princip izražen u čl. 21 Zakona o stranim ulaganjima ("Sl. list SFRJ", br. 77/88).

3. Zakonom treba jasno izraziti bitne elemente po kojima se pojedini organizacioni oblici preduzeća razlikuju. To nije ograničavanje slobode preuzetništva, već jednostavno, propisivanje uslova koji važe za sve. Uostalom, i zakonodavstva zemalja sa dugom tradicijom proizvodnje zasnovane na privatnoj svojini imaju manje-više razradene i stroge uslove u ovom smislu.

Uslovi bi mogli biti sledeći:

1) Zakonom bi trebalo odrediti najmanji broj osnivača a u nekim slučajevima, verovatno i najveći broj, kao na primer: za d.d.¹ najmanje 5; za d.o.o. najmanje 3 i najviše 5 (evenutalno nešto veći broj); za k.d.d. najmanje 3; za k.d. najmanje 3 i najviše do 7 ili 10; za d.n.sol.o. najmanje 2 i najviše do 7 ili 10; za p.p. isključivo jedan osnivač.

Drugim rečima, p.p. rezervisati samo za jednog osnivača, a čim se javlja dva ili više suosnivača, moraju osnovati preduzeće u nekom od oblika društva.

Zakonom bi se moglo predvideti da svako društvo može osnovati i manji broj osnivača nego što je zakonom propisano, čak i jedan, pod uslovom da u propisanom roku (na primer, 6 meseci) od dana registracije kod suda, moraju obezbediti propisani broj osnivača ili u suprotnom, da odluče o preregistraciji u oblik za koji ispunjavaju uslove ili pak da se društvo briše iz registra.

2) Zakonom treba propisati najmanji iznos osnivačkog uloga odnosa udela samo za osnivanje d.d. i d.o.o., s tim da taj iznos ne bude simboličan, kao što je sada u uslovima hiper inflacije; obavezati osnivače ostalih oblika društava da ugovorom obavezno utvrde iznos osnivačkog uloga; omogućiti da se p.p. može osnovati i bez uloga, imajući u vidu da se određene delatnosti, bar u početku, mogu obavljati bez posebne opreme, obrtnih sredstava ili posebnih prostorija (na primer, neke intelektualne usluge).

3) U pogledu odgovornosti za obaveze prema trećim licima, mogla bi se zadržati rešenja predviđena u Zakonu o preduzećima, kad je reč o društvima. Smatramo da bi trebalo predvideti da vlasnik p.p. uvek odgovara za obaveze pre-

1 Skraćenice na ovoj strani i u daljem tekstu imaju sledeće značenja: d.d. - deoničko društvo; d.o.o. - društvo sa ograničenom odgovornošću; k.d.d. - komanditno društvo na deonice; k.d. - komanditno društvo; d.n.sol.o. - društvo sa neograničenom solidarnom odgovornošću; p.p. - privatno preduzeće.

dužeća i svojom imovinom, jer inače, vlasnik može uvek aktivu preduzeća preneti u lično vlasništvo i time izigrati poverioce, pa i državu (plaćanje poreza).

4) U pogledu upravljanja preduzećem, mogu se dati rešenja predvidena Zakonom o preduzećima.

Pored toga, trebalo bi određenije izraziti poslovodnu funkciju, pre svega, zbog toga što pojedini zakoni utvrđuju određena konkretna ovlašćenja, obaveze i odgovornosti poslovodnog organa preduzeća, a kod pojedinih oblika preduzeća ne zna se ko može ili mora da tu funkciju vrši.

U tom smislu, trebalo bi predvideti da u d.d. obavezno postoji poseban poslovodni organ, da u drugim oblicima društava takav poseban organ može postojati ili se funkcija poslovodnog organa poverava jednom od osnivača. Vlasnik p.p. vrši zakonom predvidene funkcije poslovodnog organa.

5) Predlozi prethodno navedeni pod tač. 1) - 4) odnose se na preduzeća u privatnoj i mešovitoj svojini. Zakonom bi trebalo izraziti specifičnosti preduzeća u državnoj, društvenoj i zadružnoj svojini.

4. Trebalo bi nastojati da se jasnije razgraniče preduzeća, s jedne strane, i radnje i samostalni lični rad, s druge strane.

Pod samostalnim ličnim radom podrazumevamo situaciju kad određenu delatnost građanin obavlja sam, po pravilu, u svojoj kući ili na drugi način a bez korišćenja posebnog poslovнog prostora, bez svojstva pravnog lica, bez isticanja firme, itd. U praksi to su, na primer, odredene intelektualne usluge, kućna radost, prodaja robe na ulicama, pijacama, vašarima, i dr.

Jedan od mogućih načina razgraničenja mogao bi biti sledeći:

1) Za razliku od preduzeća gde treba da važi princip - sve je dozvoljeno što izuzetno nije zabranjeno - zakonom bi trebalo precizno odrediti delatnosti i poslove koji se mogu obavljati putem radnje ili samostalnog ličnog rada, i to bi trebalo prvenstveno usmeriti na uslužni sektor.

2) Radnja može imati jednog i najviše dva osnivača, a samostalni lični rad može obavljati samo jedno lice, bez udruživanja sa drugim.

3) U radnji se može zaposliti najviše tri radnika (ne računajući članove porodice) a građanin koji obavlja samostalni lični rad, ne može zapošljavati radnike.

4) Vlasnik radnje odgovara za obaveze radnje i svojom imovinom.

5) Sva preduzeća se registruju kod suda, a radnje kod suda ili kod organa uprave. Lice koje obavlja delatnost ličnim radom, ne upisuje se u registar, već radi samo na osnovu dozvole koju izdaje organ uprave na neodređeno ili određeno vreme (na primer, dozvola za uličnu prodaju novogodišnjih čestitki izdaje se na određeno vreme).

5. Građanin kome ne odgovaraju propisani uslovi za osnivanje radnje (na primer, želi da zaposli veći broj radnika), može za istu delatnost osnovati preduzeće.

U celini posmatrano, zakonom bi trebalo izraziti mogućnost transformacije jednog u drugi oblik, na primer, preduzeća iz jednog u drugi organizacioni oblik, radnje u preduzeće, pa i preduzeća u radnju. Taj postupak bi mogao biti nešto jednostavniji nego kad se donosi osnivački akt i imati karakter statusnih promena, razume se, ako se menjaju samo odredena obeležja organizacije. Primera radi, postojeće p.p. nastavlja da vrši istu delatnost, pod istom firmom (menja se samo oznaka organizacionog oblika) i na istoj adresi a samo se transformiše u d.o.o.

Važeći propisi ne razrađuju sve modalitete mogućih transformacija. Uredba o upisu u sudske registre preduzeća... ("Sl. list SFRJ", br. 74/90), sadrži posebne odredbe, na primer, o promeni statusa društvenog preduzeća u preduzeće u mešovitoj ili privatnoj svojini, ali ne sadrži posebne odredbe o promeni statusa privatnog preduzeća u neki od oblika društva.

6. U pogledu oporezivanja, sve subjekte koji obavljaju privrednu delatnost, trebalo bi razvrstati u tri grupe:

Prvu grupu čine preduzeća koja plaćaju porez na dobit po stopi od 40% (uzima se kao primer važeća stopa).

Drugu grupu čine mala preduzeća koja plaćaju porez po stopi od 30%, s tim što bi se, slično važećim rešenjima, pojam malog preduzeća definisao kombinacijom dva ili više kriterija.

Treću grupu čine radnje i gradani koji obavljaju samostalni lični rad i koji bi porez plaćali po progresivnoj stopi uz mogućnost paušalnog oporezivanja pod propisanim uslovima. Trebalo bi nastojati da najviša progresivna stopa iznosi 20-25%, dakle, da bude manja od stope po kojoj porez plaćaju mala preduzeća iz više razloga: to su delatnosti u kojima je potrebno uložiti veliki lični rad uz malu zaradu; uslužne delatnosti su nerazvijene, pogotovo servisne usluge domaćinstvima; veliki broj sada nezaposlenih mogao bi na ovaj način, a bez početnog kapitala, raditi i zaradivati za svoje potrebe.

Kako bi poreski sistem više približio koncepciji po kojoj porez na dobit plaćaju korporacije, moglo bi se predvideti da preduzeća iz druge grupe ali samo ona koja su organizovana kao k.d., d.n.sol.o. ili p.p., mogu tražiti da porez plaćaju po propisima koji važe za treću grupu.

7. U pogledu plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje trebalo bi prihvati princip predviđen u Zakonu o zdravstvenom osiguranju po kome građanin može imati puno obavezno socijalno osiguranje samo po jednom osnovu.

Izuzetno, ako građanin ima puno socijalno osiguranje po jednom osnovu (na primer, zaposlen je u jednom preduzeću), može u preduzeću čiji je vlasnik i u kome obavlja određene poslove - imati dodatno osiguranje za slučaj povrede ili nesreće na poslu. Ustvari, to rešenje bi moglo da odgovara rešenju koje Zakon o radnim odnosima predviđa za radnika koji u jednom preduzeću radi puno radno vreme i u drugom preduzeće putem dopunskog rada radi do 1/3 radnog vremena i za taj dopunski rad ima pravo na osiguranje za slučaj nesreće na poslu ili povrede na radu (čl. 13 st. 5 Zakona).

Drugi princip bio bi da osnovicu za plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje predstavlja:

- neto prihod vlasnika radnje i gradašnina koji obavlja samostalni lični rad,
- zarada vlasnika preduzeća pod kojom se podrazumeva zarada članova upravnog i nadzornog odbora društva i zarada vlasnika odnosno suvlasnika preduzeća koji istovremeno obavlja funkciju poslovodnog organa.

Ako se bruto zarada vlasnika preduzeća priznaje kao poslovni rashod, onda vlasnik nema neki poseban interes da sebi određuje manju zaradu da bi platio manji doprinos, jer će u tom slučaju platiti veći porez na dobit preduzeća.

Na kraju, ako su stope poreza i doprinosa razumne, vlasnici preduzeća će svoju pamet, iskustvo i lično angažovanje usmeriti na razvijanje biznisa koji stvara što veći profit (time će i država više dobiti od ubranih poreza na dobit). U suprotnom, vlasnici će deo svoje energije i znanja usmeriti na iznalaženje puteva i načina za izbegavanje plaćanja dažbina, a takvih puteva i danas ima više.

Summary

The status of corporations in private property¹

The Companies Act has created normative presumptions for formation of various types of privately owned companies. The Personal Labour Act created more favorable conditions, than the old regulations, for opening of shops and for performing independently small-scale business.

The practice, however, has shown that some questions had not been or had been vaguely regulated, so that it is sometime hard to tell the difference between the company and shop, etc.

Taxes are a special problem. The Company owner and owner of a private shop are paying much higher taxes than the other companies, particularly due to high tax rate and basis for payment of contributions.

It is necessary to pass as soon as possible a new law which would regulate completely the system of various types of organising for carrying out business activities and in that sense certain suggestions have been given in this text.

It is also necessary to re-examine some solutions in tax system which obstruct the private initiative and entrepreneurship and to that end some proposals have been given in this text.

¹ Dr Koviljka Romanić, Beograd.

Miroslav Miljković¹

UDK 331.116.3 + 331.221

Vrste i ugovorne strane kolektivnih ugovora²

Rezime

Primena kolektivnih ugovora ističe čitav niz pitanja koja traže precizan odgovor, pogotovo ako se ima u vidu činjenica da se oni sada prvi put primenjuju u najvećem broju privrednih subjekata. Zasada, odgovore na ova pitanja mogu se dati samo na osnovu pozitivnog zakonodavstva i mogućim uopštavanjima koja mogu da imaju samo praktičnu vrednost.

U okviru ovog rada razmatraju se dva pitanja: vrste kolektivnih ugovora i ko sve može da bude učesnik u zaključivanju kolektivnih ugovora.

Nova uloga kolektivnih ugovora, odnosno proširivanje polja njihove primene, ističe čitav niz pitanja koja u dosadašnjoj praksi nisu izazivala posebne teškoće. Dočuše, ne može se reći da se o njima i do sada nije moglo da govori, ali suženi domen njihove primene dovodio je i do teorijske marginalizacije nekih pitanja vezanih za zaključivanje i primenu kolektivnih ugovora. Sadašnja njihova aktualizacija traži odgovore na ta pitanja, i to vrlo temeljito, jer od toga zavisi i dalja praktična primena kolektivnih ugovora, pogotovo ako se ima u vidu činjenica da se oni sada prvi put primenjuju u najvećem broju privrednih subjekata i to upravo onih u kojima je i najveći broj zaposlenih radnika. Međutim, pravi ili

1 Dr Miroslav Miljković, profesor, Pravni fakultet, Niš.

2 Razmatraće se rešenja data prema Zakonu o radnim odnosima ("Sl. glasnik RS" br. 45/91) i Zakonu o kolektivnim ugovorima ("Službeni glasnik RS" br. 6/90 i 45/91).

približno pravi odgovor može se dati samo u okviru postojećeg pozitivnog zakonodavstva, ali moguća su i neka uopštavanja koja mogu da imaju praktičnu vrednost pri budućem zaključivanju kolektivnih ugovora.

U okviru ovog rada razmotriće se samo dva pitanja vezana za kolektivne ugovore: vrste kolektivnih ugovora i ko sve može biti učesnik u zaključivanju kolektivnih ugovora. Iako Zakon o kolektivnim ugovorima određuje i vrste i ugovorne strane kolektivnih ugovora, ima dosta otvorenih pitanja za rešenja koja su data u njemu. Ovde će se pokušati da se na neka od njih i odgovori.

1. Vrste kolektivnih ugovora - Postojeće pozitivno zakonodavstvo deli kolektivne ugovore na opšte, posebne i pojedinačne. Ova podela se vrši u odnosu na teritoriju za koju važi kolektivni ugovor, odnosno za radnike određenih delatnosti na koje se kolektivni ugovor odnosi ili za radnike pojedinih preduzeća i ustanova. Otuda, govoreći o vrstama kolektivnih ugovora, treba imati u vidu da je moguće njihovo zaključivanje za određenu teritoriju, kao teritorijalni kolektivni ugovor, ali i za određeno preduzeće (ustanovu), kao personalni kolektivni ugovor.

Ovakva podela kolektivnih ugovora poznata je u našoj pravnoj teoriji. Tako kolektivni ugovori mogu se posmatrati "s obzirom na teritorijalnu obuhvatnost kolektivnog ugovora, kao i na kategorije djelatnosti, odnosno profesije za koje je zaključen"¹. U pogledu teritorijalne važnosti kolektivni ugovori se razlikuju s obzirom na to da li se njima uređuju radni odnosi samo u jednom preduzeću, ili za celu vrstu delatnosti u okviru jednog mesta ili u širim teritorijalnim opszemima². Polje primene kolektivnih ugovora može se posmatrati sa aspekta profesionalnog (personalnog) i teritorijalnog³. I navedeni zakoni, Zakon o radnim odnosima⁴ i Zakon o kolektivnim ugovorima⁵, upućuju na zaključak da se radi o vrstama kolektivnih ugovora, kako je napred izneto, i o njihovom prostiranju na određenoj teritoriji, odnosno važenju za jedno preduzeće, za radnika u jednom preduzeću ili ustanovi.

Podela kolektivnih ugovora⁶ vršena je, uglavnom, prema prostornom (teritorijalnom) važenju određenog kolektivnog ugovora, ali u određenim slučajevima važenje se određuje i prema personalnim merilima, odnosno kolektivni ugovor se odnosi i na radnike jednog preduzeća (ustanove). Tako, Zakon o kolektivnim ugovorima⁷ određuje da se opšti kolektivni ugovor zaključuje za teritoriju Republike Srbije i da se odnosi na sve poslodavce i zaposlene radnike, posebni kolektivni ugovori zaključuju se za teritoriju Republike Srbije i odnose se na grane i

1 Dr N. Tintić: Radno i socijalno pravo, I knjiga, Zagreb, 1969., strana 278

2 Dr B. Blagoev: Radno pravo, Beograd, 1973., strana 66

3 Dr R. Pešić: Radno pravo, Beograd, 1966., strana 65

4 Vidi član 2. Zakona.

5 Vidi član 3. Zakona.

6 Misli se na podelu koja je izvršena prema Zakonu o radnim odnosima i Zakonu o kolektivnim ugovorima.

7 Vidi bliže član 3. Zakona.

grupacije, dok se pojedinačni kolektivni ugovori zaključuju za preduzeće, odnosno ustanovu. Bliže razgraničenje u odnosu na predmet i sadržinu navedenih kolektivnih ugovora zakon nije odredio.

1. Opšti kolektivni ugovor u osnovi je teritorijalni kolektivni ugovor. Takav zaključak neposredno izlazi iz člana 3. stav 2. Zakona o kolektivnim ugovorima po kome opšti kolektivni ugovor zaključuje se za teritoriju Republike Srbije i odnosi se na sve poslodavce i zaposlene radnike, dakle one koji se nalaze na teritoriji Republike Srbije.

Zaključivanje opštег kolektivnog ugovora je takvo da se odnosi na sve radnike u republici i za njega se može reći da je u punom smislu i teritorijalni (jer se prostire na teritoriji cele republike) i da je opšti (jer se odnosi na sve radnike u republici). Pravno dejstvo ovog kolektivnog ugovora poklapa se sa teritorijom za koju se zaključuje (republika). Njegovo dejstvo ne može da prelazi granice republike u okviru koje je zaključen opšti kolektivni ugovor.

Opštost kolektivnog ugovora se ne prepostavlja, ona se naglašava u samom kolektivnom ugovoru kako u pogledu prostiranja tako i u pogledu dejstva¹. Možeće je da se opštost prepostavlja odnosno o njoj se zaključuje na osnovu zakonske norme o obaveznosti zaključivanja opštег kolektivnog ugovora².

Govoreći o opštem kolektivnom ugovoru, kao jednoj od vrsta kolektivnih ugovora, pitanje je kako on treba da deluje: kao opšta pravna norma, kao opšti pravni akti, na osnovu koga se dalje donose opšti akti kojima se uređuju odnosi u preduzeću (ustanovi) ili se na osnovu njega zaključuje pojedinačni ugovor o radu sa svakim radnikom. Iz Zakona o radnim odnosima ne može se sa sigurnošću reći da li je kolektivni ugovor (pa i opšти) pravni osnov za donošenje drugog opštег akta u preduzeću ili se na osnovu njega neposredno donose pojedinačni akti kojima se uređuju prava i obaveze radnika i preduzeća. Iz Zakona o kolektivnim ugovorima izlazi da je opšti kolektivni ugovor akt koji se neposredno primenjuje ali i akt, pravni osnov, na osnovu koga se odnosi mogu dalje i bliže uredivati drugim kolektivnim ugovorima.

Opšti kolektivni ugovor (Srbija) uređuje da se on neposredno primenjuje³ ali isto tako da se pojedinačnim, odnosno posebnim kolektivnim ugovorom mogu i drugačije da urede neka pitanja na osnovu Opštег kolektivnog ugovora⁴. Prema tome, ovaj kolektivni ugovor išao je na dvojno rešavanje: opšti kolektivni ugovor je pravni osnov za zaključivanje drugih kolektivnih ugovora (granskih /posebnih/ i pojedinačnih), odnosno on je u funkciji opštег akta, jer se na osnovu njega mogu da ostvaruju pojedinačna prava radnika.

1 Vidi član 1. Opštег kolektivnog ugovora ("Službeni glasnik RS", br. 18/90).

2 Vidi član 3. stav 2. Zakona o kolektivnim ugovorima.

3 Vidi član 2.

4 Takve su, na primer, odredbe čl. 7. stav 2., 13., 33. i druge.

Ovakva dvojna uloga opštег kolektivnog ugovora nije prihvatljiva. Opšti kolektivni ugovor, s obzirom na njegovu opštost, teritorijalno važenje i obuhvatnost radnika, pre treba da bude akt koji će služiti da se na osnovu njega, a u skladu sa osobenostima, interesima i potrebama, unutar preduzeća (društvenog, mešovitog, zadružnog i privatnog) ili ustanove dalje autonomno urede prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih, odnosno da se ugovorom o zapošljavanju urede odnosi između radnika i poslodavca. Opšti kolektivni ugovor kao akt koji je neposredno primenljiv u svakom preduzeću, ustanovi, ili kod poslodavca, više odgovara opštem aktu (propisu) državnog organa, kojim se uređuju određeni odnosi na određenoj teritoriji, nego autonomnom aktu (ugovoru) kojim ugovorne strane slobodno i samostalno uređuju svoje odnose, bez prinude. Zbog toga se mogu staviti ozbiljne primedbe neposrednoj primeni opštег kolektivnog ugovora¹, bez obzira što se takva mogućnost neposredne primene neposredno predviđa i zakonom².

2. Posebni (granski) kolektivni ugovor, kao vrsta kolektivnih ugovora, jeste po svom prostiranju teritorijalni kolektivni ugovor ali po svom dejstvu je posebni kolektivni ugovor. Po pravilu ova vrsta kolektivnih ugovora odnosi se na radnike samo odredene profesije, ili samo odredene grane delatnosti ali na celoj teritoriji države. Oni mogu, na primer, da se zaključe za sve zaposlene u obrazovanju (uopšte ili samo za osnovno, srednje ili visoko obrazovanje), kao što mogu da obuhvate i radnike odredene grane (tekstil, koža i obuća ili saobraćaj i veze).

Posebni kolektivni ugovori mogu se zaključivati za teritoriju republike (član 3. Zakona o kolektivnim ugovorima). Na osnovu ovakvog zakonskog uredjenja mogu se izvući dva zaključka.

Prvi je, da je najniži teritorijalni nivo zaključivanja posebnih (granskih) kolektivnih ugovora teritorija Republike. To znači da se oni ne mogu zaključivati kao regionalni kolektivni ugovori, a pogotovo ne kao lokalni, čak i pod uslovom da obuhvataju sve radnike odredene profesije na regionalnom nivou. Neophodno je šire obuhvatanje radnika na određenoj teritoriji a koja prelazi granice lokalnih područja. Dalje, oni mogu da se zaključe ne samo za granu već i za grupaciju (podgrupu). Tako, granski kolektivni ugovor u okviru republike može se zaključiti za obrazovanje, kao granu, a u okviru nje za grupacije (podgrupe): predškolsko, osnovno, srednje, više i visoko obrazovanje³. Međutim, ono što je bitno kod ovih ugovora jeste da se oni uvek zaključuju za teritoriju republike (član 3. Zakona o kolektivnim ugovorima).

1 Misli se na one slučajeve kada se samim opštim kolektivnim ugovorom uređuje da se on neposredno primenjuje.

2 Član 3. stav 5. Zakona o kolektivnim ugovorima.

3 Tako su u Republici Srbiji zaključeni posebni kolektivni ugovori za: predškolske ustanove, osnovno obrazovanje i vaspitanje, srednje obrazovanje i vaspitanje, više škole i univerzitetsko obrazovanje ("Službeni glasnik RS", br. 57/91).

Drugi zaključak je da prema Zakonu o kolektivnim ugovorima ovi se ugovori mogu da zaključe samo "za teritoriju Republike", što znači ne i za autonomnu pokrajinu. Ovo je u skladu sa Ustavom Republike Srbije po kome su (član 6. Ustava) autonomne pokrajine "oblici teritorijalne autonomije". To znači da autonomne pokrajine nemaju svojstvo republike, pa se u okviru njih ne mogu zaključivati kako opšti tako i posebni (granski) kolektivni ugovori.

Posebni (granski) kolektivni ugovor, ukoliko se zaključi, ima za cilj da izradi sve osobenosti određenog zanimanja (na primer: zdravstveni radnici, novinari), ili odredene grane (na primer: radnici u šumarstvu i preradi drveta) ili da istakne uslove rada (odredene grane na primer: rudari), kao i druge uslove koje je (granu) izdvajaju u odnosu na ostale grane a što se ne može posebno da uredi u opštem kolektivnom ugovoru.

Posebni (granski) kolektivni ugovori, po pravilu, oslanjaju se ili na zakon ili na opšti kolektivni ugovor¹. Ovo zavisi od činjenice da li je zaključen opšti kolektivni ugovor i čije norme upućuju na zaključivanje posebnih kolektivnih ugovora ili takvog ugovora nema ali postoji zakonsko ovlašćenje za njegovo zaključivanje a istovremeno postoji i potreba da se odnosi u određenoj grani i urede posebnim kolektivnim ugovorom.

3. Pojedinačni kolektivni ugovor² je takav kolektivni ugovor koji se odnosi na pojedino preduzeće i na radnike zaposlene u tom preduzeću. On ima personalno a ne teritorijalno dejstvo kao što je to slučaj sa opštim i posebnim (granskim) kolektivnim ugovorima. Njegovo "teritorijalno" dejstvo, ako se o takvom dejstvu može uopšte da govori, je lokalnog dometa, u najužem smislu ove reči. Takav kolektivni ugovor ne prelazi kapije odnosnog preduzeća, on se odnosi na sve radnike preduzeća i poslodavca istog, bez obzira na njihova grupna ili pojedinačna zanimanja (profesiju), po čemu se ovaj kolektivni ugovor razlikuje od granskog (posebnog) kolektivnog ugovora a pogotovo od opšteg kolektivnog ugovora.

Pojedinačni kolektivni ugovori imaju jednu osobinu koja je svojstvena, u dobroj meri i prvenstveno, samo njima. To je da su oni opšti akti³ kojima se uređuju prava, obaveze i odgovornosti radnika unutar preduzeća ali na dvojaki način. Sa jedne strane, oni se zaključuju da se njima, uglavnom i u celini, urede prava, obaveze i odgovornosti radnika u preduzećima, bez obzira na oblik svojine u njima⁴. Prema tome, za njih se može reći da su po svojim osobinama izvorni akti kojima se unutar preduzeća, od strane sindikata i ovlašćenih organa u preduzeću, autonomno uređuju radni odnosi u preduzeću, jer te odnose ne uređuje

1 Posebnim, odnosno pojedinačnim kolektivnim ugovorom ne mogu se utvrditi prava i obaveze u manjem obimu nego što je to utvrđeno u opštem, odnosno posebnom kolektivnom ugovoru - član 3. stav 6. Zakona o kolektivnim ugovorima.

2 Izraz "pojedinačni kolektivni ugovor" upotrebljava Zakon o kolektivnim ugovorima (član 3).

3 Izraz "opšti akt" ovde je upotrebljen u njegovom najširem značenju.

4 Takav zaključak neposredno izlazi iz većine odredaba Zakona o radnim odnosima Republike Srbije.

u celini Zakon o radnim odnosima, već samo odreduje da se oni uređuju kolektivnim (pojedinačnim) ugovorima. Takve su odredbe čl. 2, 3, 4, 7, 11, 13, 17, 19, 20, 22, 23, 28. i druge Zakona o radnim odnosima.. Ako se pažljivo analiziraju norme Zakona o radnim odnosima onda kolektivni ugovori, a naročito pojedinačni, imaju funkciju i samoupravnih opštih akata u društvenim preduzećima, odnosno opštih akata u mešovitim preduzećima u smislu Zakona o preduzećima¹.

Sa druge strane, pojedinačni kolektivni ugovor može da ima funkciju opštег akta kojim se dalje uređuju neki odnosi i prava koji su već uređeni nekim drugim aktom. Pojedinačni kolektivni ugovor, u ovim slučajevima, dolazi da bliže razradi norme drugog akta, u okvirima i meri, koji su dati tim aktom. Doduše, u pojedinačnom kolektivnom ugovoru postoji određena autonomija subjekata koji ga zaključuju, da odnose i prava bliže uredi saglasno svojim osobenostima, ali uvek u granicama norme na osnovu koje se zaključuje pojedinačni kolektivni ugovor².

I pored ovih unutrašnjih osobina pojedinačnih kolektivnih ugovora, ostaje činjenica da su oni ipak u dobroj meri autonomni akti subjekata koji ih zaključuju, da se njima uređuju prava i obaveze radnika isto onako kao što se to čini samoupravnim opštim, odnosno opštim aktima i opštim i posebnim kolektivnim ugovorima. Na osnovu njih radnici u određenom preduzeću mogu da ostvaruju pojedinačna prava i obaveze, isto onako kako to mogu na osnovu opštег i posebnog kolektivnog ugovora ako je njima određeno da se neposredno primenjuju³.

2. Ugovorne strane kod kolektivnih ugovora - Sa sve širom primenom kolektivnih ugovora javlja se i pitanje ko sve može da se pojavi na strani radnika a ko na strani poslodavca ili poslodavca kao ugovornih strana kod kolektivnih ugovora. U našim uslovima pitanje ugovornih strana ne određuje samo vrstu kolektivnog ugovora, već određuje da li je određeni kolektivni ugovor pravovaljano zaključen u skladu sa odgovarajućim zakonskim normama⁴. Otuda i određeni značaj ugovornih strana kod kolektivnih ugovora.

Danas je poznato više načina određivanja ugovornih strana u kolektivnim ugovorima, bilo da se radi o radnicima bilo da se radi o poslodavcima. Tako, na strani radnika, kao ugovorne strane u kolektivnom ugovoru, mogu da se pojave u ugovoru: 1. više sindikata; 2. kolektivni ugovor zaključuje samo jedan sindikat; 3. kolektivni ugovor zaključuje grupa radnika, sindikalno neorganizovanih, ali organizovanih ad hoc radi zaključenja kolektivnog ugovora; i 4. sindikalni kolektivni ugovor zaključen između određenog preduzeća i radničkog delegata u ime radnika u tom preduzeću.

1 O ovim aktima vidi bliže i čl. 63, 64, 65, 65a, 66 i 127. Zakona o preduzećima ("Službeni list SFRJ", br. 77/88, 40/89, 46/90 i 61/90).

2 Norme ovakve sadržine sreću se u Opštem kolektivnom ugovoru (Srbija).

3 Vidi bliže član 3. stav 6. Zakona o kolektivnim ugovorima i član 2. Opštег kolektivnog ugovora (Srbija).

4 Zakon o kolektivnim ugovorima (član 4.) strogo određuje ko sve može da učestvuje u zaključivanju kolektivnih ugovora.

Na strani poslodavca ili poslodavaca, kao ugovorne strane kod kolektivnih ugovora, mogu se pojaviti: 1. samo jedan poslodavac kao ugovorna strana; i 2. u zaključivanju kolektivnog ugovora učestvuje više poslodavaca¹.

Pitanje ugovornih strana pri zaključivanju kolektivnih ugovora kod nas je pozitivnopravno rešeno. Iako pitanje sposobnosti zaključivanja kolektivnog ugovora, odnosno pitanje ugovornih strana, može na prvi pogled izgledati jednostavno, ipak se na njega ne može jednostavno odgovoriti: radnici i poslodavci. Nisu sve moguće situacije, do kojih može da dode pri zaključivanju kolektivnih ugovora, uredene zakonom. Otuda pitanje ugovornih strana kod kolektivnih ugovora treba posmatrati kako u svetu datih zakonskih rešenja, tako i prema mogućim stvarnim pretpostavkama do kojih može doći prilikom zaključenja pojedinih kolektivnih ugovora.

1. Zakon o kolektivnim ugovorima određuje predstavnike radnika prilikom zaključivanja kolektivnih ugovora². Tako, opšti kolektivni ugovor u ime sindikata zaključuje najviši organ saveza sindikata koji je većinski u republici. Kada su u pitanju posebni i pojedinačni kolektivni ugovori njih u ime sindikata zaključuje "ovlašćena organizacija sindikata", a ovlašćena organizacija sindikata smatra se organizacija sindikata u koju je učlanjena većina sindikalno organizovanih radnika koja je registrovana kod nadležnog organa. Da bi organizacija sindikata bila ovlašćena da zaključuje kolektivne ugovore treba, prema Zakonu o kolektivnim ugovorima, da budu ispunjena dva uslova. Jedan je da je u nju učlanjena većina radnika sindikalno organizovanih i druga je, da je takva organizacija sindikata registrovana kod nadležnog organa.

Ovo je jedan od načina, u našim uslovima, određivanja reprezentativnog sindikata koji je ovlašćen da zaključuje kolektivne ugovore. Može li, pored ovoga, u određenim slučajevima da predstavlja teškoću utvrđivanja "ovlašćene organizacije sindikata" kada je u pitanju zaključivanje pojedinačnog kolektivnog ugovora. Ovo nije samo formalno pitanje, ako se ima u vidu mogućnost takvih situacija u praksi. Tako, postavlja se pitanje ko će zaključiti pojedinačni kolektivni ugovor u privatnom preduzeću čiji radnici nisu sindikalno organizovani niti žele da se organizuju. Za sindikalno neorganizovane radnike, koji nisu članovi sindikata, sindikat ne može da propisuje pravila ponašanja pa samim tim ni kada će ni sa kime ovi radnici da zaključuju kolektivni ugovor. On bi (Savez sindikata) dobio ovlašćenja koja mu u sistemu ne pripadaju. Moguća je i druga situacija: da se radnici podele u pogledu pripadništva sindikatu, tako da je brojčani odnos skoro istovetan ili je broj nečlanova veći nego što je broj članova Saveza sindikata Srbije.

U ovakvim slučajevima upis u registar je bez stvarnog uticaja, jer nastala pojava ne odgovara utvrđenoj organizacionoj šemi sindikata. Druga pregovaračka strana moraće da prihvati one predstavnike koje odrede radnici koji su u postupku

1 Vidi bliže: Dr N. Tintić, op. cit. strana 277., Dr R. Pešić op. cit. strana 65., Dr B. Blagoev, op. cit. strana 55. i sl. Dr B. Šunderić: Stranke kolektivnog ugovora o radu, Pravni život, br. 9-10/90.

2 Vidi član 4. pomenutog Zakona.

pregovaranja za zaključivanje kolektivnog ugovora. Moguće je da pojedinačni kolektivni ugovor zaključi ili grupa radnika ad hoc izabrana za zaključivanje kolektivnog ugovora ili radnik koji je izabran od strane ostalih radnika kao njihov predstavnik. Verovatno da ovakav stav neće odgovarati dosadašnjem shvatanju po kome su svi zaposleni (trenutkom zaposlenja) postajali članovi Saveza sindikata (Srbije), ali je činjenica da ima pojava i drugačijeg sindikalnog organizovanja, odnosno neorganizovanja¹. U takvoj situaciji treba tražiti rešenja koja optimalno mogu da zadovolje interese radnika kao pregovaračke strane.

U prilog ovome treba istaći rešenje dano u Preporuci koja se odnosi na kolektivne ugovore² a prema kojoj kolektivni ugovor može da se zaključi od strane "jedne ili više reprezentativnih organizacija radnika, ili, u odsustvu takvih organizacija predstavnika zainteresovanih radnika, pravovaljano izabranih i oponu-moćenih od strane ovih poslednjih saobrazno nacionalnim propisima". Prema ovome ako radnici nisu sindikalno organizovani odnosno "u odsustvu takvih organizacija predstavnika zainteresovanih radnika", oni mogu da izaberu svoje predstavnike koji će u njihovo ime zaključiti kolektivni ugovor, što znači da oni deluju ad hoc kao pregovaračka strana. Iako ova Preporuka nije ratifikovana od našeg nadležnog organa, ona ipak ukazuje na moguća prihvatljiva rešenja za slučaj kad nema reprezentativne organizacije radnika.

2. Ko sve može da bude druga ugovorna strana kod kolektivnih ugovora uređuje u celini Zakon o kolektivnim ugovorima³. Pitanje je koliko su data rešenja odgovarajuća, s obzirom na različite oblike svojine pa je time i sporno ko je pravi "vlasnik" kod nekih oblika svojine i ko onda kao vlasnik može da pregovara i zaključuje kolektivni ugovor sa drugom stranom. Ali nezavisno od ovih pitanja zakon o kolektivnim ugovorima određuje ko sve, pored sindikata, može da učestvuje u zaključivanju kolektivnih ugovora. To određivanje zavisi ili od vrste kolektivnih ugovora (opšti, posebni i pojedinačni) ili od subjekta u kome se zaključuje kolektivni ugovor (državni organ ili ustanova, odnosno ustanova koja većinu prihoda ostvaruje van budžeta).

Opšti kolektivni ugovor, pored najvišeg organa saveza sindikata koji je većinski u republici, zaključuju i nadležni organ Privredne komore Srbije i Vlada Republike Srbije. I nadležni organ Komore i Vlada zastupaju odredene interese (ili bi tako trebalo da bude) ali to u zakonu nije izričito određeno, pa ih treba uzeti kao obavezne učesnike pri zaključivanju opštег kolektivnog ugovora.

Kod posebnih kolektivnih ugovora učesnici su određeni u zavisnosti gde se isti zaključuju.

Ako se posebni kolektivni ugovor zaključuje u preduzećima i kod drugih poslodavaca onda, pored ovlašćene organizacije sindikata, u njegovom zaključivan-

1 U praksi je prisutna pojava osnivanja "nezavisnih" sindikata koji su paralelni postojećem Savezu sindikata Srbije i koji su "nezavisni" toliko što neće da budu članovi postojećeg Sindikata.

2 Preporuka br. 91. Medunarodne organizacije rada.

3 Vidi bliže član 4. Zakona.

ju učestvuje nadležni organ Privredne komore Srbije ili drugo odgovarajuće udruženje preduzeća.

U javnim preduzećima, ali koja posluju sredstvima u državnoj ili društvenoj svojini, kao druga strana pri zaključivanju posebnog kolektivnog ugovora učestvuju nadležni organ Privredne komore Srbije ili drugog odgovarajućeg udruženja preduzeća i Vlada republike Srbije.

U ustanovama i državnim organima kao druga strana pri zaključivanju posebnog kolektivnog ugovora pojavljuje se Vlada Republike Srbije, odnosno drugi nadležni državni organ.

Pored ovlašćene organizacije sindikata kao druga strana pri zaključivanju pojedinačnog kolektivnog ugovora javlja se direktor, odnosno poslodavac, kao i organ upravljanja (u društvenom preduzeću), skupština preduzeća ili organ koga ona ovlasti (u mešovitom preduzeću) i Vlada Republike Srbije, odnosno osnivač preduzeća ili organ koga osnivač ovlasti (u javnom preduzeću koje posluje sredstvima u državnoj ili društvenoj svojini).

Ako se zaključuje pojedinačni kolektivni ugovor u ustanovi kao druga strana pri njegovom zaključivanju pojavljuje se direktor ustanove i Vlada Republike Srbije, odnosno osnivač ustanove ili organ koga osnivač ovlasti. Samo kod ustanove koja većinu ukupnog prihoda ostvaruje na tržištu, pojedinačni kolektivni ugovor zaključuju ovlašćena organizacija sindikata i direktor, odnosno poslodavac.

Samo kod dva posebna kolektivna ugovora (za preduzeća i druge poslodavce i za ustanove i državne organe) i jednog pojedinačnog (za ustanove koje većinu prihoda ostvaruju van budžeta) srećemo po dva učesnika u zaključivanju istih. U svim ostalim slučajevima je po tri učesnika u zaključivanju kolektivnih ugovora. Ovakva zakonska rešenja su posledica usporenog procesa transformacije društvene u druge oblike svojine. Otuda se pri zaključivanju kolektivnih ugovora javljaju i učesnici koji se ne mogu legitimisati kao vlasnici kapitala. Privatizacija svojine će sigurno na drugi način urediti pitanje stvarnih učesnika u zaključivanju kolektivnih ugovora i neće tražiti kompromisna i polovična rešenja kao što je to učinjeno sada prema Zakonu o kolektivnim ugovorima.

3. Drugi problem vezan za ugovorne strane (kolektivnih ugovora), jeste pitanje ko je reprezent na strani poslodavca. Poslodavac je, kod kolektivnih ugovora je to pravilo, vlasnik preduzeća za koje se zaključuje kolektivni ugovor, odnosno više vlasnika preduzeća koji zaključuju kolektivni ugovor. U našim uslovima pitanje poslodavca nije lako odrediti a i onda kada je određen, još uvek je pitanje da li je na najbolji način određen. U prilog ovome stavu ide i činjenica da kod nas postoje više oblika svojine (društvena, državna, privatna i zadružna svojina)¹.

Upravo pluralizam svojinskih oblika traži da se bliže odredi i ko se smatra poslodavcem pri zaključivanju kolektivnog ugovora bilo da se on zaključuje na teritorijalnom ili personalnom principu.

1 Vidi član 56. Ustava Republike Srbije.

Zakon o kolektivnim ugovorima¹ određuje da se kolektivnim ugovorom uređuju prava i obaveze zaposlenih radnika i poslodavaca iz oblasti rada i radnih odnosa. Polazeći od ovoga pod poslodavcem zakon smatra: preduzeća i druge organizacije koje obavljaju privrednu delatnost; ustanove i druge organizacije koje obavljaju delatnost javnih službi; državni organi i organi teritorijalne autonomije i lokalne samouprave; domaća i strana fizička i pravna lica koja zapošljavaju radnike.

Zajedničke osnove za zaključivanje kolektivnih ugovora² (donet od Veća Saveza sindikata Jugoslavije i Privredne komore Jugoslavije) iako utvrđuju pitanja koja se uređuju kolektivnim ugovorom, bliže ne uređuje ko se ima smatrati poslodavcem pri zaključivanju kolektivnog ugovora. To pitanje treba procenjivati kao faktičko pitanje u trenutku zaključivanja kolektivnog ugovora i tada utvrditi ko ima svojstvo poslodavca.

Opšti kolektivni ugovor (Srbija) izraz poslodavac u potpunosti preuzima iz Zakona o kolektivnim ugovorima (član 1. stav 1.).

Na osnovu iznetih rešenja moglo bi se reći da je pitanje poslodavca pri zaključivanju kolektivnih ugovora kod nas jasno određeno i da nema nekih posebnih teškoća u njegovom praktičkom određivanju. Međutim, ipak nekih nejasnoća i neodređenosti ima.

Tako, Opšti kolektivni ugovor (Srbija) pored Veća Saveza sindikata Srbije isti su zaključili i Privredna komora Srbije i Izvršno veće Skupštine Republike Srbije odnosno Vlada Republike Srbije. Nasuprot predstavnicima radnika (sindikat) javili su se i predstavnici poslodavaca (a da li su to zajedno Komora i Vlada ili samo Komora nije određeno). Vlada (što se posredno iz teksta zakona zaključuje), saglasno Zakonu o kolektivnim ugovorima, javlja se kao reprezent javnih preduzeća, ustanova, državnih organa i organa teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, jer se njegove odredbe (kao opštег kolektivnog ugovora) odnose na sve zaposlene radnike i poslodavce. Sa druge strane, javna preduzeća mogu da posluju sredstvima u državnoj i društvenoj svojini³, pa treba uzeti da se Vlada javlja kao reprezent tih preduzeća a pogotovo državnih organa.

Komora bi trebalo da predstavlja sve organizacije i poslodavce. Međutim, Zakon o Privrednoj komori Jugoslavije (član 1.) uređuje da je komora asocijacija određenih subjekata. Naime, u komoru se učlanjuju "preduzeća, banke i druge finansijske organizacije, organizacije za osiguranje i druga pravna lica koja obavljaju privrednu delatnost". U komoru se, dalje, mogu učlanjavati "preko svojih oblika organizovanja" poljoprivredna gazdinstva, radnje i drugi subjekti koji nemaju svojstvo pravnog lica, kao i zadruge i drugi oblici zadružnog organizovanja. Na osnovu ovakvog zakonskog određivanja, ako se ono dobro razume, ovi subjekti

1 Vidi bliže član 1. Zakona.

2 "Službeni list SFRJ", br. 2/90.

3 Vidi član 2. Zakona o javnim preduzećima ("Službeni glasnik RS", br. 6/90).

nisu članovi komore, već se u nju učlanjuju preko svojih oblika organizovanja¹. Zbog toga se i postavlja pitanje da li je Privredna komora Jugoslavije, na primer, reprezent zadruge ili drugog oblika zadružnog organizovanja (kao poslodavca) ili je to Zadružni savez Jugoslavije. Pitanje komore kao reprezenta na ovakav način može da se posmatra kada je u pitanju zaključivanje opšteg kolektivnog ugovora, kada su u pitanju drugi kolektivni ugovori moguće je jednostavnije identifikovati reprezenta poslodavca (poslodavaca).

Problem je, uglavnom, u neodređenosti titulara društvene svojine a koji će sve više iščezavati sa njenim preobražajem u državnu, mešovitu ili privatnu svojinu. Naravno dotle ostaju otvorena neka pitanja vezana za predstavljanje poslodavaca kao ugovorne strane u kolektivnom ugovoru.

4. Opšti kolektivni ugovor, prema Zakonu o kolektivnim ugovorima (član 4.), zaključuju: 1. najviši organ Saveza sindikata koji je većinski u Republici; 2. nadležni organ Privredne komore Srbije i 3. Vlada Republike Srbije. Ovakvo trojstvo u zaključivanju opšteg kolektivnog ugovora trpi određenu kritiku. Naime, nije jasno čije interes, kao ugovorna strana, zastupa Vlada Republike Srbije. Pored sindikata i komore Vlada je suvišan učesnik opšteg kolektivnog ugovora i najopravdanje je ako se ona potpuno povuče iz njegovog zaključivanja.

Nije sporno da sindikat predstavlja zaposlene i zastupa njihove interese, ali je sporno, s obzirom na zakonsku stilizaciju, ko će odrediti koji je sindikat većinski u Republici u trenutku zaključenja opšteg kolektivnog ugovora, prirodno ako se takvo pitanje postavi. Većinski sindikat bi trebalo da bude onaj koji u datom trenutku ima najveći broj zaposlenih, kao svoje članove, u odnosu na ukupan broj zaposlenih u Republici. Međutim, osporavanja će biti i taj problem se mora rešavati kao faktičko pitanje u svakom određenom slučaju.

Nadležni organ Privredne komore Srbije treba tražiti u statutu komore, imajući u vidu ovlašćenja pojedinih organa komore za preduzimanje pojedinih radnji u okviru njenih ovlašćenja.

Opštim kolektivnim ugovorom, u osnovi, ureduju se prava i obaveze organizacija i poslodavaca i zaposlenih iz oblasti rada i radnih odnosa. Opštim kolektivnim ugovorom, se po pravilu obezbeduje isti položaj svih zaposlenih u republici, bez obzira da li je radni odnos zasnovan u društvenom, državnom, mešovitom ili privatnom preduzeću, odnosno između radnika i pojedinačnog poslodavca.

5. Prema Zakonu o kolektivnim ugovorima (član 4. stav 2.) poseban kolektivni ugovor² zaključuju dva odnosno tri učesnika. Tako, ako se poseban kolektivni ugovor zaključuje za preduzeća i druge poslodavce onda isti zaključuju: ovlašćena organizacija sindikata, koja predstavlja većinu radnika zaposlenih u odgovarajućoj grani ili grupaciji, i nadležni organ Privredne komore Srbije ili drugog

1 Vidi čl. 1. Zakona o privrednoj komori Jugoslavije ("Sl. list SFRJ", br. 42/90).

2 Zakon o kolektivnim ugovorima (član 3. stav 3.) pod izrazom "posebni kolektivni ugovor" podrazumeva kolektivne ugovore koji se "zaključuju za grane i grupacije (podgrupe), za teritoriju Republike".

odgovarajućeg udruženja preduzeća. Privredna komora, odnosno njen nadležni organ ili drugo udruženje preduzeća, trebalo bi, prema zakonu, da predstavljaju vlasnike preduzeća odnosno da budu njihov reprezent. Da li su svi vlasnici preduzeća članovi komore ili drugog udruženja preduzeća u zakonu se ne određuje ali je očito da su oni (komora ili drugo udruženje preduzeća) zakonski predstavnici preduzeća, odnosno poslodavaca. Koliko je to odgovarajuće i uspešno rešenje drugo je pitanje ali izgleda, u našim uslovima, i jedino moguće.

Ako se poseban kolektivni ugovor zaključuje za javna preduzeća koja posluju sredstvima u državnoj ili društvenoj svojini, onda takav kolektivni ugovor zaključuju: ovlašćena organizacija sindikata, nadležni organ Privredne komore Srbije ili drugog odgovarajućeg udruženja preduzeća i Vlada Republike Srbije. Vlada Republike Srbije kao treći učesnik ovog posebnog kolektivnog ugovora javlja se samo ukoliko se isti zaključuje za javna preduzeća koja posluju sredstvima u državnoj ili društvenoj svojini. Ukoliko javna preduzeća posluju sredstvima koja su drugog svojinskog oblika onda se Vlada Republike Srbije neće javiti kao učesnik posebnog kolektivnog ugovora. Oblik svojine, prema zakonu, i vrsta preduzeća određuju učesnike određenih posebnih kolektivnih ugovora.

Kod granskih ugovora sindikat, kao asocijacija radnika koja ih reprezentuje, nije istovetan sindikatu kod opštih kolektivnih ugovora. Opšti kolektivni ugovor zaključuje organ saveza sindikata koji je većinski u Republici, drugim rečima organ svih sindikata koji su se udružili u savez sindikata. Granski kolektivni ugovor zaključuje organ sindikata radnika određenoj dečatnosti (energetika i petrohemija, komunalna privreda i sl.).

Ovlašćenu organizaciju sindikata kao ugovornu stranu na određenim nivoima određuje većinski savez sindikata u Republici u svome statutu.

Ukoliko se poseban kolektivni ugovor zaključuje za ustanove i državne organe, onda se nasuprot ovlašćenoj organizaciji sindikata, kao jednoj od ugovornih strana, javlja Vlada Republike Srbije, odnosno drugi nadležni državni organ. Dok je Vlada Republike Srbije uvek poznata ugovorna strana, i u praksi neće biti teškoča oko njene identifikacije, "drugi nadležni državni organ" izaziva odredene nejasnoće. Naime, pitanje je koji je to drugi državni organ pored Vlade Republike Srbije, u kakvom se organizacionom obliku javlja, koja su mu državna ovlašćenja neophodna da bi mogao da se javi u ulozi državnog organa, da li se "nadležni državni organ" unapred, na objektivan način, utvrđuje, ili njega utvrđuje Vlada Republike Srbije za svaki slučaj posebno. Pitanja su brojna ali ona su tu zbog nedorečenosti samog zakona i čija neposredna primena može da bude različita od slučaja do slučaja¹. Teško je prihvatići činjenicu da sporna pitanja treba rešavati u trenutku zaključivanja kolektivnog ugovora, umesto da ona budu prethodno na

1 Zanimljivo je da Ustav Republike Srbije ne govori o državnim organima, već o republičkim organima (član 70.), odnosno o vršenju ustavotvorne i zakonodavne vlasti, o izvršnoj i sudskoj vlasti (član 9.).

odgovarajući način rešena a što neće da usporava zaključivanje kolektivnih ugovora.

6. Zakon o kolektivnim ugovorima posebno uređuje ugovorne strane kod pojedinačnih kolektivnih ugovora, u zavisnosti da li se isti zaključuje u preduzeću ili ustanovi (član 4.). A kada su u pitanju preduzeća onda se pravi razlika između društvenih, mešovitih i javnih preduzeća.

Pojedinačni kolektivni ugovor u preduzeću zaključuju: ovlašćena organizacija sindikata, direktor preduzeća, odnosno poslodavac i organ upravljanja u društvenom preduzeću. U mešovitom preduzeću učesnici u pojedinačnom kolektivnom ugovoru su: ovlašćena organizacija sindikata, direktor mešovitog preduzeća i skupština preduzeća ili organ koga ona ovlasti. Kod javnih preduzeća, koja posluju sredstvima u društvenoj ili državnoj svojini, učesnici su: ovlašćena organizacija sindikata, direktor preduzeća i Vlada Republike Srbije, odnosno osnivač preduzeća ili organ koga osnivač ovlasti.

Ako se pojedinačni kolektivni ugovor zaključuje u ustanovi isti zaključuju ovlašćena organizacija sindikata, direktor ustanove i Vlada Republike Srbije, odnosno osnivač ustanove ili organ koga osnivač ovlasti.

Pojedinačni kolektivni ugovor u ustanovi koja većinu ukupnog prihoda ostvaruje na tržištu (van prihoda iz budžeta i fondova), zaključuju ovlašćena organizacija sindikata i direktor, odnosno poslodavac.

Ovlašćena organizacija sindikata prema Zakonu o kolektivnim ugovorima (član 4a) smatra se organizacija sindikata u koju je učlanjena većina sindikalno organizovanih radnika koja je registrovana kod nadležnog organa. Većinska organizacija sindikata dužna je da, u postupku zaključivanja pojedinačnog kolektivnog ugovora, ostvari odgovarajuću saradnju sa organizacijom sindikata u koju je učlanjena manjina sindikalno organizovanih radnika, koje je registrovana kod nadležnog organa, radi izražavanja interesa radnika koji su u njoj učlanjeni.

Da bi ovlašćena organizacija sindikata mogla da učestvuje u zaključivanju pojedinačnog kolektivnog ugovora, potrebno je da ona bude, nezavisno da li je u pitanju većinski ili manjinski sindikat, registrovana kod nadležnog organa¹. Ako organizacija sindikata nije registrovana kod nadležnog organa ona ne bi mogla da učestvuje u zaključivanju pojedinačnog kolektivnog ugovora, jer po zakonu nije za to "ovlašćena". Imajući ovo u vidu postavlja se pitanje da li bi važio pojedinačni kolektivni ugovor ako ga potpiše organizacija sindikata u koju su učlanjeni svi ili skoro svi radnici odnosnog preduzeća a koja nije želela da se registruje kod nadležnog organa. Prema Zakonu o kolektivnim ugovorima ona nije ovlašćena organizacija sindikata, ali je faktički sindikalna organizacija radnika odnosnog preduzeća i u celini zastupa interes radnika, svojih članova. Otuda bez obzira na formalni nedostatak koji se javlja kod organizacije sindikata, treba prihvati da

1 Vidi član 2. Uredbe o registraciji sindikalnih organizacija ("Službeni glasnik RS", br. 14/91).

odnosni pojedinačni kolektivni ugovor važi iako sindikalna organizacija nije registrovana kod nadležnog organa.

Treba reći da pojedinačni kolektivni ugovor, po pravilu, zaključuju tri učesnika izuzev kod ustanove koja većinu ukupnog prihoda ostvaruje na tržištu (van prihoda iz budžeta i fondova). Treći učesnik kod pojedinačnih kolektivnih ugovora je posledica nepotpune svojinske transformacije društvene svojine. Pa i pored toga može se opravdano postaviti pitanje da li je nužno i kod privatnih preduzeća učešće tri učesnika u zaključivanju pojedinačnog kolektivnog ugovora. Doduše Zakon o kolektivnim ugovorima (član 4.) govori o preduzećima u mešovitoj svojini a privatna preduzeća nisu mešovita preduzeća, pa otuda pojedinačni kolektivni ugovor u privatnim preduzećima zaključice vlasnik preduzeća, kao poslodavac, i ovlašćena organizacija sindikata. Ovakav zaključak sledi iz zakonskog rešenja, pa neke druge konstrukcije ne bi odgovarale stvarnim situacijama.

Summary

Types of collective agreements and contractual parties¹

The application of collective agreements stresses numerous questions which require a precise reply, particularly when one should have in mind the fact that they are for the first time applied now in the biggest number of business corporations. For the time being, the answers to these questions can be given only on the basis of standing legislation and possible generalizations which might have only the practical value.

Within the framework of this article several questions are considered: Types of collective agreements and who can be the participant in concluding of collective agreements.

1 Prof. Dr Miroslav Miljković, Law School, Niš.

Petar Milutinović¹

UDK 347.736 + 332.17

Privremene mere na novčanim sredstvima pravnih lica

Rezime

U uslovima našeg privredivanja, poznavanje privremenih mera kao načina za obezbeđivanje novčanih i nenovčanih potraživanja na sredstvima pravnih lica je nužna potreba svake privredne organizacije i njenе službe.

U okviru ovog rada razmatrani su bitna obeležja privremenih mera, odnos privremenih mera prema predhodnim merama, odnosno prema izvršnim ispravama i rešenjima o izvršenju koji glase na novčane obaveze pravnih lica, pravna priroda ovih mera, neka terminološka pitanja i privremene mere u sudskoj praksi.

Značajan je zaključak autora da je sudska praksa u oblasti odredivanja i sprovođenja privremenih mera na novčanim sredstvima pravnih lica kreativna i bitno doprinosi teoretskom objašnjenju i konstituisanju instituta privremene mera, koji je vrlo malo obradivan u teoriji procesnog prava.

I Uvod

Privremene mere su najčešće korišćeno procesno-pravno sredstvo obezbeđenja u praksi. Privremenom merom se mogu obezbediti novčana i nenovčana potraživanja. Zakon o izvršnom postupku (ZIP) propisuje posebne vrste i uslove

¹ Mr Petar Milutinović, Služba za platni promet i finansijski nadzor, Valjevo.

za određivanje privremenih mera radi obezbeđenja novčanih i nenovčanih potraživanja. Privremenu mjeru sud može odrediti pre pokretanja i u toku sudske ili upravnog postupka, kao i po okončanju ovih postupaka, sve dok izvršenje ne bude sprovedeno. Privremena mera se ne može odrediti ako su ispunjeni uslovi za određivanje prethodne mere kojom se postiže ista svrha. Vreme trajanja privremene mere određuje sud u rešenju o određivanju privremene mere. U rešenju sud određuje i rok za podnošenje tužbe ili za pokretanje odgovarajućeg postupka ako je privremena mera određena pre podnošenja tužbe, odnosno pre pokretanja drugog postupka. Na predlog poverioca, sud može odrediti više privremenih mera ako oceni da je to potrebno. Sadržina privremene mere se mora razlikovati od tužbenog zahteva, jer bi u suprotnom tužilac bio faktički namiren pre odluke o glavnoj stvari.

Za određivanje privremene mere radi obezbeđenja novčanog potraživanja potrebno je da su kumulativno ispunjena dva uslova, koji predstavljaju procesni teret poverioca. Naime, poverilac mora da učini verovatnim postojanje potraživanja za koje predlaže obezbeđenje i opasnost da će dužnik, bez privremene mere, osujetiti ili znatno otežati naplatu potraživanja, na taj način što će svoju imovinu otudititi, prikriti i na drugi način sa njom raspolagati. Radi se o subjektivnoj opasnosti koja nastaje kao direktna posledica radnji dužnika koji nesavesno postupa sa svojom imovinom (npr. rasipa ili bez osnova plaća ili prodaje stvari ispod cene i sl.). Opasnost se po zakonu prepostavlja ako potraživanje treba ostvariti u inostranstvu. Такode, poverilac ne dokazuje opasnost ako učini verovatnim da bi sprovodenjem predložene privremene mere dužnik mogao eventualno pretrpeti samo neznatnu štetu¹.

U čl. 265. ZIP-a propisano je više vrsta privremenih mera koje se mogu odrediti radi obezbeđenja novčanog potraživanja. Nabranje mera nije takšativno, već primera radi tako da sud može odrediti i druge privremene mere. Od imenovanih privremenih mera samo jedna se može odrediti na novčanim sredstvima preduzeća i drugih pravnih lica koja se vode na računima kod organizacije za platni promet². Radi se o nalogu organizaciji za platni promet da dužniku ili trećem licu, po nalogu dužnika, uskrati sa dužnikovog računa isplatu novčanog iznosa za koji je odredena privremena mera. U daljem izlaganju biće analizirana bitna obeležja i pravna priroda privremenih mera iz člana 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a i njihov odnos sa istovrsnim prethodnim mermama, izvršnim ispravama i rešenjima o izvršenju koja glase na novčanu obavezu pravnih lica. Posebno će biti reči o terminološkom pitanju i problematici privremenih mera u sudske praksi.

1 Č. 262 - 273. ZIP-a ("Sl. list SFRJ", br. 20/78, 6/82, 74/87, 57/89 i 27/90).

2 Poslove organizacije za platni promet u Republici Srbiji obavlja: Služba za platni promet i finansijski nadzor.

II Bitna obeležja privremenih mera iz člana 266. stav 1. tač. 4. ZIP-a

U ZIP-u nisu definisane privremene mere, već su propisani uslovi za njihovo određivanje i utvrđena pravna dejstva. Međutim, sistematskim i ciljnim tumačenjem odredbi ZIP-a koje uređuju privremene mere mogu se utvrditi bitne karakteristike privremenih mera koje se određuju na novčanim sredstvima preduzeća i drugih pravnih lica i to:

1. Sadržina privremene mera je u nalogu organizaciji za platni promet da dužniku ili trećem licu, po nalogu dužnika, uskrati isplatu novčanog iznosa za koji je odredena privremena mera na računu dužnika. Privremena mera ima dva aspekta: prvi, da se onemogući raspolaganje novčanim sredstvima koja se nalaze na računu dužnika u određenom iznosu, bez obzira da li nalog podnosi dužnik ili treće lice po njegovom nalogu, drugi, da se iznos za koji je odredena privremena mera zadrži i čuva na računu dužnika radi obezbeđenja buduće naplate poveriočevog potraživanja. Prema tome, sadržina privremene mere je u zabrani raspolaganja i zadržavanju odredene sume novca na računu dužnika.

2. Privremena mera se donosi u formi rešenja. Međutim, ova meritorna odluka nema karakter odluke u glavnoj stvari, jer se privremenom merom poveriočevu ne obezbeđuje zaštita za povredeno ili ugroženo subjektivno pravo. Štaviše, privremena mera po svojoj sadržini se mora razlikovati od tužbenog zahteva i ne sme prejudicirati odluku o glavnoj stvari. Cilj privremene mera je isključivo obezbeđivanje naplate poveriočevog potraživanja u hipotezi kada postoji subjektivna opasnost da će dužnik onemogućiti ili znatno otežati buduću naplatu poverioca. Drugim rečima, smisao privremene mere je u tome da sud uredi odnose između poverioca i dužnika sa gledišta obezbeđenja buduće naplate poveriočevog potraživanja. Pri tome je specifično to da sud privremeno uređuje odnose između poverioca i dužnika, budući da je u ZIP-u izričito propisano da se u privremenoj meri mora odrediti rok njenog trajanja.

3. Privremenu meru određuje nadležni sud, a realizuje nadležna organizaciona jedinica organizacije za platni promet.

Za određivanje privremene mera pre pokretanja parničnog ili drugog sudskog postupka nadležan je onaj sud koji bi bio nadležan za odlučivanje o predlogu za izvršenje. Isto pravilo važi i u hipotezi kada privremenu meru treba odrediti posle okončanja upravnog postupka. Pošto je za odlučivanje o predlogu za izvršenje i za spovodenje izvršenja, shodno članu 194 ZIP-a, imperativno propisana isključiva mesna nadležnost izvršnog suda na čijem području se nalazi jedinica organizacije za platni promet kod koje se vodi račun dužnika, to je za određivanje privremene mere pre pokretanja i posle okončanja označenih postupaka nadležan sud na čijem se području nalazi organizaciona jedinica organizacije za platni pro-

met kod koje se vodi račun dužnika - pravnog lica¹. Ako je parnični ili drugi sudske postupak u toku, za određivanje privremene mere je nadležan sud pred kojim je postupak pokrenut².

Privremenu mjeru uvek realizuje jedinica organizacije za platni promet kod koje se vodi račun dužnika, jer ova vrsta privremene mera prepostavlja da je dužnik preuzeće ili drugo pravno lice koje se po zakonu obavezno da sva svoja novčana sredstva, osim sredstava u blagajni, vodi kod ovlašćene organizacije za platni promet. Inače, žiro račun pravnog lica se otvara kod organizacione jedinice organizacije za platni promet koja je nadležna prema sedištu pravnog lica.

4. Privremenom merom se ne stiče založno pravo³. To znači da poverilac u čiju je korist odredena privremena mera nema pravo posebnog i odvojenog namirenja iz novčanih sredstava na računu dužnika za koje je određena privremena mera. U teoriji se ovako rešenje objašnjava i opštim načelom materijalnog prava prema kome se na novčanim sredstvima ne može steći založno pravo⁴.

III Odnos privremenih mera prema prethodnim merama

U čl. 256. stav 1. tačka 3. ZIP-a je predvideno da sud može, radi obezbedenja buduće naplate poverioca, odrediti prethodnu mjeru kojom se zabranjuje organizaciji za platni promet da dužniku ili trećem licu, po nalogu dužnika, isplati novčani iznos za koji je odredena prethodna mera. Očigledno je da se radi o istovrsnoj mjeri obezbedenja u izvršnom postupku kao što je i privremena mera iz člana 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a, te se postavlja pitanje njihovog medusobnog odnosa, odnosno razlika.

Za označene privremene mere i prethodne mere je zajedničko to da predstavljaju pojedinačne pravne akte nadležnih sudova kojima se organizaciji za platni promet nalaže zabrana (uskrćivanje) isplate i zadržavanje odredene sume novca na računu dužnika radi obezbedenja buduće naplate poveriočevog potraživanja.

Pet su osnovnih razlika između označenih prethodnih i privremenih mera i to: prva, prethodna mera se može odrediti isključivo za obezbedenje novčanog potraživanja, a ne i nenovčanog. Druga, za određivanje prethodne mere merodavna je, pored subjektivne opasnosti, i objektivna opasnost tj. opasnost da će buduća naplata poverioca biti onemogućena ili otežana ne samo kao posledica doloznih

1 U rešenju Višeg privrednog suda Srbije Pž. br. 2224/91 od 26. III 1991. zauzet je stav da odredba člana 194. ZIP-a propisuje isključivu mesnu nadležnost izvršnog suda na području jedinice organizacije za platni promet kod koje se vodi žiro račun dužnika, Sudska praksa br. 6/1991, str. 60.

2 Videti čl. 262. ZIP-a.

3 Čl. 266. stav 2. ZIP-a.

4 Čl. 966. ZOO. O tome videti šire: Triva-Dika-Belajec, "Sudska izvršno pravo - opšti deo", Informator, Zagreb, 1984. godina, str. 390-391.

radnji dužnika, već i objektivnih okolnosti i dogadaja. Treća, prethodna mera se mora zasnivati na odluci domaćeg suda ili drugoj tzv. "imperfektnoj kvalifikovanoj izvršnoj ispravi"¹, što nije slučaj kod privremene mere. Četvrta, poverilac u čiju je korist odredena prethodna mera stiče založno pravo na novčanim sredstvima na računu dužnika na koje se odnosi prethodna mera, jer se, za vreme trajanja prethodne mере, iz zadržanih sredstava dužnika može jedino naplatiti poverilac obezbedenog potraživanja². Peta, označena procesna sredstva obezbeđenja se medusobno isključuju, jer se privremena mera ne može odrediti ako postoje uslovi za određivanje prethodne mere³.

Iz navedenog se može zaključiti da označene prethodne i privremene mere predstavljaju dva različita instituta obezbeđenja potraživanja u izvršnom postupku, bez obzira na njihovu istovrsnu sadržinu. Pri tome je vidljivo da se radi o pravnim institutima koji počivaju na bitno različitim zakonskim osnovama i da imaju bitno različito pravno dejstvo. Kao što je navedeno, prethodna mera se može odrediti isključivo na osnovu odluke koja nije postala izvršna, čime se može i objasnit i sticanje založnog prava u korist poverioca obezbedenog potraživanja, odnosno njegov prioritet u naplati za vreme dok je prethodna mera na snazi. Suprotno tome, osnov privremene mere nije meritorna odluka, već isključivo subjektivna opasnost koja uslovjava verovatnoću da bi buduća naplata poverioca mogla biti onemogućena ili znatno otežana. Iz tog razloga je u ZIP-u izričito predvideno da poverilac privremenom merom određenom u smislu čl. 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a ne stiče založno pravo⁴.

Za privremenu meru, s jedne strane, i izvršne isprave i rešenja o izvršenju koja glase na novčanu obavezu pravnog lica, sa druge strane, zajedničko je to da se radi o pojedinačnim pravnim aktima kojima se odlučuje u vezi novčane obaveze dužnika. Međutim, razlike su bitne i odnose se na pravnu suštalu navedenih odluka. Kao što je rečeno, privremenom merom se uređuju odnosi između poverioca i dužnika u smislu obezbeđenja buduće naplate poverioca. Suprotno tome, izvršnim ispravama, odnosno rešenjima o izvršenju se neposredno odlučuje o povrednom subjektivnom pravu poverioca, odnosno obezbeđuje prinudna naplata (namirenje) poverićevo potraživanja.

1 U članu 253. ZIP-a propisano je da se prethodna mera može odrediti na osnovu domaće odluke koja glasi na novčano potraživanje koja nije postala pravosnažna ili nije postala izvršna, s tim da je sa domaćom odlukom izjednačeno poravnanje zaključeno pred sudom i organima uprave po kome potraživanje nije dospelo. U teoriji se navedene isprave nazivaju "imperfektnim kvalifikovanim izvršnim ispravama", s tim što se ističe da za određivanje prethodne mere nije bitno to da li je odluka pravosnažna ili nije, već samo to da odluka nije izvršna. O tome videti šire: Triva-Dika-Belajec "Sudsko izvršno pravo - opšti deo", op. cit. strana 347-375.

2 Čl. 257. ZIP-a.

3 Čl. 264. ZIP-a.

4 Čl. 266. stav 2. ZIP-a.

Drugim rečima, privremenom merom iz čl. 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a se isključivo obezbeduje buduća prinudna naplata poveriočevog potraživanja, dok se izvršnom ispravom, odnosno rešenjem o izvršenju neposredno i meritorno odlučuje o pravu na naplatu, odnosno sprovodi prinudna naplata. Dakle, privremena mera je meritorna odluka u smislu obezbedenja naplate, (osnov obezbedenja naplate), dok su izvršne isprave i rešenja o izvršenju koja glase na novčanu obvezu dužnika meritorne odluke koje obezbeduju samu naplatu (osnovi naplate).

IV Pravna priroda privremene mere iz čl. 266 stav 1. tač. 4. ZIP-a

Za određivanje pravne prirode označene privremene mere bitna su njena dva aspekta: formalni i sadržinski. Privremene mere su regulisane ZIP-om i određuju se i sprovode prema pravilima izvršnog postupka, bez obzira da li su odredene pre, u toku ili posle parničnog postupka. Dosledno tome u formalnom smislu privremene mere su institut izvršnog prava.

Medutim, ako se ima u vidu sadržina privremene mre u smislu uređenja odnosa između poverioca i dužnika, onda proizlazi da se radi o vanparničnoj odluci, odnosno o institutu vanparničnog postupka¹. U prilog ovakvog stava može se navesti to da sud u postupku određivanja privremene mere mora utvrditi sve relevantne okolnosti i dati ocenu da li je verovatno poveriočovo potraživanje i da li postoji subjektivna opasnost o tome da bi buduća naplata poverioca bila one-mogućena ili znatno otežana. Dakle, na sudu je da oceni da li ima potreba i zakonskog osnova za uređivanje odnosa i da odredi način, jedan ili više, kojim će se obezbediti buduća naplata poveriočevog potraživanja.

Pošto je cilj izvršnog postupka ne samo namirenje poverioca, već i obezbedenje poverioca, to ne može biti sporno da sa gledišta cilja postupka privremene mere predstavljaju odluke izvršnog postupka. Suprotno tome, priroda delatnosti suda i njena odluka imaju i obeležja vanparničnog postupanja. Čini se da navedena obeležja privremenih mera predstavljaju jedinstvenu i nerazdvojnu celinu, tako da se ne može govoriti o proritetu elemenata bilo koje vrste. Iz tog razloga se može zaključiti da privremene mere iz člana 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a po svojoj pravnoj prirodi predstavljaju svojevrsne odluke donete u izvršnom postupku kojima se privremeno uređuje obezbedenje buduće naplate poveriočevog novčanog potraživanja, na taj način što se organizaciji za platni promet nalaže zabrana raspolaganja i čuvanje određenog novčanog iznosa na računu dužnika - pravnog lica.

1 O pojmu vanparničnog postupka, odnosno vanparničnog akta videti šire: B. Poznić, "Gradansko procesno pravo", Savremena administracija, Beograd, 1987. godina, str. 487.

V Terminološko pitanje

U praksi se pravno dejstvo privremene mere označava sa dva pojma: prvi, kaže se da je račun dužnika "blokiran" ili da je nastala "blokada računa dužnika", drugi, da su novčana sredstva na računu dužnika zaplenjena, u celini ili delimično. Međutim, oba navedena pojma su neadekvatna.

"Blokada" je strana reč koja nije prihvaćena u našem zakonodavstvu i teoriji izvršnog prava. Takođe, "blokada" se u praksi koristi u više bitno različitih značenja (npr., označava se situacija kada dužnik nema dovoljno novčanih sredstava za isplatu dospelih novčanih obaveza - insolventnost pravnog lica). Pored toga, mogućnost blokade računa dužnika zakonodavac je isključivo propisao za slučaj ako korisnik inostranog kredita ne isplati banchi ovlašćenoj za poslove sa inostranstvom dinarsku protivvrednost anuiteta, koji je banka izmirila prema inostranom kreditoru za račun korisnika kredita¹.

Pošto se pravno dejstvo privremene mere ispoljava u zabrani raspolaganja i zadržavanja odredene sume novca na računu dužnika, to je nepravilno govoriti o "zaplenjivanju" novčanih sredstava po ovom osnovu. Zaplenjivanje sredstava podrazumeva sticanje založnog prava u korist poverioca čije se potraživanje obezbeduje, što je izričito isključeno odredbom čl. 266. stav 2. ZIP-a.

VI Privremene mere u sudskej praksi

Vrhovni sud Srbije polazi od osnovnog načela da privremena mera ne može biti identična sa tužbenim zahtevom, jer bi se na taj način prejudicirala odluka o tužbenom zahtevu, a sprovodenje takve privremene mera imalo bi za posledicu konačno izvršenje sudske odluke. Izuzetno, sud može usvojiti privremenu mera koja je po svom dejstvu i pravnim posledicama identična sa tužbenim zahtevom ako se tužbeni zahtev odnosi na zaštitu državine, stanarskog prava ili nenovčanog izdržavanja². Navedeno je primenjeno za određivanje privremenih mera radi obezbeđenja nenovčanih potraživanja, ali je evidentno da se osnovni princip sudske prakse može primeniti i kada se radi o određivanju privremene mera radi obezbeđenja novčanog potraživanja. Dosledno navedenom opštem pravnom principu, privremenom merom se ne može odrediti naplata određene sume novca sa računa pravnog lica radi obezbeđenja novčanog potraživanja:

1 O tome videti šire: P. Milutinović "Blokada žiro računa dužnika", "Svojinski odnosi u pravnom poretku", Pravni život, Beograd, 1991. godine, str. 340-350.

2 Stav sednice Gradanskog odeljenja Vrhovnog suda Srbije od 20. 04. 1983. godine, Zbornik sudske prakse br. 46/1984 str. 45-46.

Privremena mera određena na novčanim sredstvima pravnog lica u smislu člana 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a ne može biti istovetna sa izrckom rešenja o izvršenju koje glasi na ispunjenje novčane obaveze. To je stav Okružnog suda u Valjevu zauzet u jednom rešenju, kojim je preinačeno prvostepeno rešenje i obustavljen izvršni postupak. Naime, Sud je našao da nema osnova za određivanje privremene mere iz dva osnovna razloga: prvi, suština privremene mere nije u realizaciji novčanog potraživanja poverioca, već u njegovom obezbedenju, i drugi, tako određena privremena mera bi faktički dobila svojstvo izvršne ili verodostojne isprave na osnovu koje se može sprovesti izvršenje, što je suprotno ZIP-u¹.

Mišljenja smo da je označeni stav Okružnog suda u Valjevu pravilan i zakonit i da je u potpunosti u skladu sa teorijskim razlikovanjem između privremene mere, kao osnova obezbedenja naplate, i rešenja o izvršenju koje glasi na novčanu obavezu dužnika, kao osnova naplate.

Pitanje pravnog dejstva privremene mere iz člana 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a se u praksi postavilo prilikom naplate od insolventnih dužnika tj. od pravnih lica koja nemaju dovoljno novčanih sredstava na računu za izmirenje svojih dospelih novčanih obaveza. Naime, postavilo se pitanje da li se izvršno rešenje o izvršenju koje glasi na novčanu obavezu dužnika, a koje je dostavljeno organizaciji za platni promet na realizaciju posle privremene mere iz člana 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a, može naplatiti iz novčanih sredstava insolventnog dužnika (pravnog lica), koja su po privremenoj meri zadržana na računu dužnika radi obezbedenja buduće naplate poveriočevog potraživanja.

U razmatranom slučaju postoji konkurenčija dva prava koja se odnose na ista novčana sredstva dužnika: prava na osnovu privremene mере i prava po osnovu rešenja o izvršenju. Pravo po privremenoj meri ima prioritet primenom vremenskog načela (prior tempore, potior iure - brži u vremenu, jači u pravu), jer je prepostavka da je privremena mera ranije dostavljena organizaciji za platni promet nego rešenje o izvršenju. Suprotno tome, izvršno rešenje o izvršenju ima prioritet u suštinskom smislu, jer se radi o odluci koja je osnov za prinudnu napлатu i koja podrazumeva meritornu odluku suda da poverilac ima pravo na novčano potraživanje koje se ostvaruje u postupku izvršenja.

Povodom označenog pitanja navodimo stav Okružnog suda u Valjevu prema kome prioritet imaju rešenja o izvršenju tj. sud je zaključio da se kasnije dostavljena rešenja o izvršenju mogu naplatiti iz novčanih sredstava dužnika koja su prethodno zadržana na računu dužnika po osnovu privremene mере. Sud je naveo tri bitna razloga: prvi, privremena mera ima za cilj to da se uskrati isplata sa računa dužnika, samom dužniku ili trećem licu po njegovom nalogu, drugi, poverilac privremenom merom ne stiče založno pravo na novčanim sredstvima, i treći, u članu 14. Zakona o finansijskom poslovanju propisan je redosled naplate

1 Neobjavljeno rešenje Okružnog suda u Valjevu Gž. 346/92 od 24. 02. 1992. godine. U rešenju Sud se pravilno poziva na čl. 50. tačka 2. ZIP-a prema kojem se postupak izvršenja ne može voditi ako isprava na osnovu koje je predloženo izvršenje nema svojstvo izvršne ili verodostojne isprave.

potraživanja od insolventnog pravnog lica prema kome rešenja o privremenim meraima nisu navedena, a rešenja o izvršenju čine treći red prioriteta¹.

Mišljenja smo da je pravni stav Okružnog suda u Valjevu osnovan i veoma značajan iz dva osnovna razloga: prvi, vidljivo je da je sudska praksa pravilno ocenila bitna običaja i pravna dejstva privremene mere iz člana 266. stav 1. tačka 4. ZIP-a i njihov odnos prema rešenju o izvršenju, i drugi, sa osnovom je prednost data izvršnom rešenju o izvršenju, jer ono podrazumeva suštinsku odluku suda da poverilac ima pravo na naplatu novčanog iznosa koje se ostvaruje u postupku izvršenja. Pored toga, na navedeni način obezbeđuje se zakonito postupanje i pravna sigurnost u postupku izvršenja, jer o bitnim pitanjima sprovođenja izvršenja odlučuje nadležni izvršni sud, a ne organizacija za platni promet, koja, u svojstvu pomoćnog izvršnog organa, jedino može biti ovlašćena da sprovede odgovarajući nalog izvršnog suda.

U prometu je česta pojava da kupac ili drugi dužnik novčane obaveze po osnovu primljene robe ili usluge, dostavi poveriocu, radi obezbedenja plaćanja, akceptni nalog koji je samo potpisani od strane dužnika (tzv. blanko akceptni nalog)². Poverilac je u mogućnosti da blanko izdat akceptni nalog popuni na određeni iznos, potpiše ga i dostavi na naplatu organizaciji za platni promet, iako je dužnik, u celini ili delimično, već izmirio svoj dug povodom kojeg je izdao akceptni nalog. Tim povodom postavlja se pitanje da li sud može, na zahtev izdavaoca zloupotrebljenog akceptnog naloga, odrediti privremenu meru kojom se organizaciji za plati promet zabranjuje realizacija dotičnog akceptnog naloga.

Viši privredni sud Srbije zauzeo je stav da se takva privremena mera ne može odrediti prema ZIP-u. Polazeći od člana 265. i 266. ZIP-a, sudovi su utvrdili da nije ispunjen jedan od osnovnih uslova za određivanje privremene mera, konkretno uslov da predlagač privremene mera ima svojstvo poverioca koji treba da dokaže verovatnost postojanja svog potraživanja prema dužniku. Ocijenjeno je da u konkretnom slučaju predlagač ima svojstvo dužnika koji je izdao akceptni nalog i koji traži zabranu njegove realizacije³.

Mišljenja smo da se izneti stav sudske prakse može braniti ako izdavalac akceptnog naloga predlaže određivanje privremene mera pozivajući se na to da nije dužan iznos koji poverilac nastoji da naplati na osnovu zloupotrebnog akceptnog naloga, jer je evidentno da u ovoj hipotezi predlagač privremene mera ne stiče svojstvo poverioca sve dok akceptni nalog ne bude realizovan. Međutim, ako izdavalac akceptnog naloga tvrdi, a u postupku i dokaže, da je dug povodom

1 Zaključak građanskog odjeljenja Okružnog suda u Valjevu II. Su. 21/92-1 od 20. 02. 1992. godine, čije objavljanje se očekuje.

2 Čl. 17. Zakona o finansijskom poslovanju ("Sl. list SFRJ", br. 10/89, 26/89, 35/89, 58/89, 79/89 i 61/90).

3 Tako: Presuda Višeg privrednog suda Srbije PŽ. 4385/90 od 26. 11. 1990. godine i rešenje PŽ. 9267/91 od 26. 08. 1991. godine (obe odluke neobjavljene). Tako: Privredni sud Hrvatske PŽ. 1972/90 od 04. IX 1990. godine. Bilten Višeg privrednog suda Srbije br. 4/1990 str. 56.

kojeg je izdat akceptni nalog u celini ispunjen i da je poverilac već naplatio deo sume po osnovu akceptnog naloga, logično sledi da izdavalac akceptnog naloga postaje poverilac po osnovu pravno neosnovanog obogaćenja i da može tražiti da sud odredi privremenu meru kojom će obustaviti naplatu nerealizovanog dela akceptnog naloga.

Čini se da iz iznetnog razloga nemogućnost određivanja privremene mere u vezi zloupotrebljenih blanko izdatih akceptnih naloga ne treba vezivati za svojstvo poverioca, već za predmet privremene mere. Mišljenja smo da su akceptni nalozi, koji su u trenutku podnošenja na naplatu uredni (potpuni i jasni), apsolutno pravno nepodobni za određivanje privremene mere. Prema Zakonu o finansijskom poslovanju akceptni nalog ima, pored obezbeđenja plaćanja, i funkciju plaćanja. Radi se o zakonom regulisanom bezgootovinskom načinu plaćanja od strane pravnog lica u prometu tj. o zakonskom sredstvu plaćanja¹. Logično je to da sud ne može biti ovlašćen, nit je tako nešto praktično moguće i prihvatljivo, da stavi van dejstva, odnosno funkcije jedno zakonsko sredstvo plaćanja (novac). Zakoniti način isplate duga mora biti uvek punovažan, s tim da ostaje mogućnost da se pravne posledice određenih isplata mogu raspraviti u parničnom postupku primenom pravila o pravno neosnovanom bogaćenju.

Treba reći da sud može u postupku stečaja i likvidacije odrediti privremene mere kojim se obustavljaju isplate sa računa dužnika ili da punovažnost odluka organa dužnika uslovi svojom saglasnošću².

Iz navedenog se može zaključiti da je sudska praksa u oblasti određivanja i sprovodenja privremenih mera na novčanim sredstvima pravnih lica ima nalažešeno kreativan pristup i da bitno doprinosi teorijskom objašnjenju i konstituisanju instituta privremene mere, koji je do sada relativno malo obradivan u teoriji procesnog prava.

Summary

Temporary measures as a mode of securing monetary and non-monetary claims against the means of legal persons³

In our business conditions, knowledge of temporary measures as a way of securing the monetary and non-monetary claims against the means of legal persons is necessary for every business corporation and its services.

In this text some crucial elements of temporary measures had been discussed, like the relationship between temporary and preliminary measures, i.e. enforcement documents and enforcement decisions, which are passed on monetary

1 Videti čl. 17. Zakona o finansijskom poslovanju.

2 Čl. 76 i 157 Zakona o prinudnom poravnjanju, stečaju i likvidaciji ("Sl. list SFRJ", br. 84/89).

3 Mr Petar Milutinović, Legal Relations Department, Financial Control Service, Valjevo.

obligations of legal persons, the legal nature of these measures, some terminological matters and temporary measures in legal and court practice.

Very important is the author's conclusion that the court practice in determining and carrying out the temporary measures on monetary claims of legal persons is creative and contributes to theoretical explanation and constituting of the institute of temporary measure, which had been studied very little in the theory of procedural law.

MODELI POSLOVNIH AKATA

Milenko Ubavić¹

UDK 651.5+34.028

Poslovnik Upravnog odbora D. D. IPM "ZMAJ" Zemun²

Član 1.

Ovaj poslovnik je ustanovljen i propisan na osnovu Statuta Deoničarskog društva IPM "Zmaj" i njime se uređuju: način i delokrug rada Upravnog odbora, konstituisanje, sazivanje, odlučivanje i održavanje sednica.

Članovi Upravnog odbora su ga pročitali, usvojili i potpisali i delovaće u skladu sa ovim Poslovnikom.

Poslovnik se donosi na osnovu Statuta, i onih odredbi statuta koje eksplikite utvrduju šta reguliše poslovnik i kako se on donosi i u kojem obimu majorizacije ("donosi većinom prisutnih članova Upravnog odbora")³. Formulacija da su članovi upravnog odbora poslovnik "pročitali, usvojili i potpisali" predstavlja analognu primenu člana 322. Zakona o parničnom postupku za sudsko poravnanje. Na

-
- 1 Mr Milenko Ubavić, direktor kadrovsko-pravnih poslova, DD IPM "Zmaj", Zemun.
 - 2 Poslovnik o radu upravnog odbora predstavlja akt normativnog organizovanja za uspešno obavljanje poslova u kojem su inkorporirana proverena iskustva uspešnih svetskih kompanija sa impozantnim poslovnim rezultatima i rešenja iz zakonodavstava jednog broja zemalja čije privrede uspešno posluju. Poslovnik ima samo jedan zadatak: da ostvari normativne pretpostavke za efikasnije rukovodenje deoničarskim društвима što je sredstvo organizacionog i upravljačkog prestrukturiranja. Rešenja izložena u predočenom modelu poslovnika treba testirati u jednom eksperimentalnom periodu od jedne godine i na osnovu jednogodišnje primene oceniti da li određena rešenja "rade", kakvi su njihovi učinci i posle takve ocene odgovarajućim izmenama i dopunama dopuniti postojeći poslovnik. Kvalitetan poslovnik o radu organa upravljanja deoničarskog društva merom svoje dosledne primene daje doprinos strukturnom prilagodavanju deoničarskog društva kao efikasnog subjekta tržišne privrede.
 - 3 Član 57. Statuta DD IPM "Zmaj" od 05. 12. 1991.

ovaj način se sugeriše da je poslovnik rezultat saglasnosti volja svih odnosno većine članova upravnog odbora, da ga primaju za svoje i "delovaće" u skladu sa poslovnikom što znači da ponašanje i rad će biti omeđeni sadržajem samog poslovnika.

Član 2.

Shodno članu 53. Statuta Deoničarskog društva IPM "Zmaj" Upravni odbor:

- postavlja generalnog direktora,
- donosi (planove i programe rada, kao i mere za njihovo ostvarivanje), (odлуke o kupovini, prodaji i rashodovanju osnovnih sredstava i otpisu osnovnih sredstava) i (opšte akte),
- odlučuje (o investicijama),
- priprema (predloge za Skupštinu i izvršava njene naloge),
- razmatra i usvaja izveštaje o poslovanju i periodične obračune u toku godine,
- vrši i druge poslove utvrđene zakonom, statutom i opštim aktima Deoničarskog društva.

Upravni odbor ima centralni položaj u organizacionoj strukturi deoničkog društva. On daje uputstva i smernice za rad direktora i ima značajan uticaj na rad skupštine, s obzirom da priprema predloge za skupštinu¹.

Odredba o "postavljanju direktora" može se proširiti, kao: "daje uputstva i smernice za rad direktora" odnosno "kontroliše rad direktora i preduzima mere za uspešno poslovanje društva"². Članom 127. Zakona o preduzećima ("Službeni list SFRJ", broj 77/88, 40/89, 46/90, 61/90) propisano je da upravni odbor postavlja i razrešava direktora. U delu nadležnosti kad priprema predloge za skupštinu ili izvršava odluke skupštine upravni odbor ima funkciju pomoćnog i izvršnog organa skupštine deoničarskog društva³.

Član 3.

Predsednik Upravnog odbora je odgovoran za pravilnu primenu odredaba ovog Poslovnika.

1 Prof. dr Zoran Arsić, Pravni položaj upravnog odbora deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 7/1990, str. 3.

2 Viden Pančić, Postupak transformisanja društvenih preduzeća u druge oblike svojine u Republici Srbiji, Pravno ekonomski centar Beograd, 1991, str. 46.

3 Prof. dr Ivica Jankovec, Organi deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 11/1989, str. 9.

Članovi Upravnog odbora su obavezni dosledno primenjivati odredbe ovog Poslovnika, što svojim potpisom i potvrđuju.

Odredbe ovog Poslovnika se primenjuju i na druge učesnike koji prisustvuju sednicama Upravnog odbora.

Predsednik upravnog odbora je "Primus inter partes" i prvi je član u rukovodjenju upravnim odborom. U tom kontekstu je izražena i njegova prioritetna odgovornost za pravilnu primenu odredaba poslovnika. Takođe, članovi upravnog odbora su obavezni "dosledno primenjivati odredbe poslovnika" što je novum u opredeljenju da se svi članovi potpisuju na izvornik poslovnika.

Analogna primena odredaba poslovnika odnosi se i "na druge učesnike" (generalni direktor, predsednik skupštine, obligatorno se pozivaju). Po potrebi pozivaju se: predstavnik Sindicata, referenti-izvestioci, zatim obradivači odluka ili opštih akata iz sastava stručnih službi i revizori SDK (fakultativno se pozivaju).

Član 4.

Članove Upravnog odbora bira i razrešava Skupština Deoničarskog društva.

Odmah nakon osnivačke Skupštine Deoničarskog društva izabrani Upravni odbor se sastaje i među sobom bira predsednika i zamenika predsednika Upravnog odbora, na period od 4 godine.

Predsednik i zamenik predsednika Upravnog odbora biraju se većinom glasova prisutnih članova Upravnog odbora.

Članom 51. Statuta DD IPM "Zmaj" regulisano je da skupština deoničarskog društva bira i razrešava članove upravnog odbora, pa je odredba člana 4. st. 1. poslovnika u stvari dosledna recepcija člana 51. alineje 8. Statuta.

Poslovnikom se tačno utvrđuje obaveza da "odmah nakon" osnivačke Skupštine Deoničarskog društva, izabrani Upravni odbor se konstituiše¹.

Prema paragrafima 293. i 299. jugoslovenskog Trgovačkog zakona iz 1937. "članstvo u upravi traje dve odnosno pet godina" i

"Uprava koja se sastoji iz više članova (upravni odbor) ima pravo da većinom glasova izabere predsednika i njegovog zamenika".

Članom 52. Statuta DD IPM "Zmaj" je predvideno da se upravni odbor sastoji od 9 članova, tako što se više od polovine bira iz redova zaposlenih u društvu, a ostali članovi se mogu birati iz redova zaposlenih van Društva, ukoliko se radi o stručnjacima za pitanja od posebnog interesa za rad Društva.

Spoljni članovi upravnog odbora su nezavisni i njihova stručnost je od interesa za rad upravnog odbora. Osnovna uloga spoljnih članova upravnog odbora

1 Prva sednica Upravnog odbora DD IPM "Zmaj" 05. 12. 1991., istog dana odmah nakon završetka rada Osnivačke skupštine DD.

je da pojačaju integritet upravnog odbora, odnosno učvrste poverenje deoničara u rad ovog organa¹.

U francuskom pravu se pravi razlika između dva vrste upravnih odbora: u jednom nema, a u drugom ima stručnjaka van društva. Između Upravnog odbora sastavljenog od stručnjaka odnosno od deoničara i stručnjaka ("direcroire") u odnosu na upravne odbore bez stručnjaka postoji razlika utoliko što stručnjake imenuje nadzorni odbor društva².

Različita su rešenja u zakonodavstvima pojedinih zemalja: u Francuskoj upravni odbor deoničarskog društva može da ima od 3 do 12 članova, prema srpskom zakonu od 1896. upravni odbor se sastojao od najmanje 3 akcionara a prema jugoslovensko Trgovačkom zakonu od 1937. (paragraf 291. st. 5.) za člana upravnog odbora ("uprave") nije moglo biti postavljeno lice koje je već član uprave ili nadzornog odbora u više od deset drugih deoničarskih društva ili društva sa ograničenom odgovornošću, lice koje je pod stečajem, kao i lice koje je osudeno za određena krivična dela.

Što se tiče učešća radnika u upravnom odboru sve se više širi praksa participiranja radnika u članstvu upravnog odbora. U danskom pravu radnici obvezno učestvuju u upravnom odboru, ako je preduzeće zapošljavalo u proseku 50 zaposlenih u poslednje tri godine³. U 1980. godini prvi put je predstavnik radnika postao član upravnog odbora veće američke korporacije (Krajslra)⁴.

Članom 4. Statuta Evropskog preduzeća propisan je model po kome radnici učestvuju u izboru upravnog odbora. Prema ovom modelu⁵, članovi upravnog odbora se imenuju najmanje od jedne trećine a najviše od jedne polovine radnika.

Prema francuskom zakonu broj 72-1225 od 29. 12. 1972. delatnosti radnika imaju savetodavni glas na sednicama upravnog odbora⁶.

Radnici deoničari su u situaciji da dva puta glasaju za biranje članova upravnog odbora: neposredno kad imenuju predstavnika deoničara i u svojstvu predstavnika deoničara na sednici Osnivačke skupštine kad se biraju članovi upravnog odbora.

1 Prof dr. Zoran Arsić, Pravni položaj upravnog odbora deoničarskog društva, Privredno pravni priručnik 7/1990. str. 8.

2 Prof. dr Ivica Jankovec, Organi deoničarskog društva, Privredno pravni priručnik 11/1989, str. 11.

3 Prof. dr Zoran Arsić, Pravni položaj upravnog odbora deoničarskog društva, Privredno pravni priručnik 7/1990, str. 7.

4 Lee Iacocca, Autobiografija, Zagreb, 1987, str. 213.

5 Dr Mijal Stojanović, Statut Evropskog preduzeća, Privredno-pravna praksa 64/20. 08. 1991., str. 17.

6 Prof. dr Ivica Jankovec, Organi deoničarskog društva, Privredno pravni priručnik 11/1989, str. 10.

Član 5.

Sednicu Upravnog odbora saziva i njenim radom rukovodi predsednik, a u njegovoj odsutnosti zamenik predsednika.

Upravni odbor se sastaje najmanje jedanput u toku meseca i kad to predsednik odredi.

Predsednik Upravnog odbora je obavezan da sazove sednicu upravnog odbora na zahtev 1/3 članova Upravnog odbora ili generalnog direktora.

Ovim članom decidno je određeno da sednicu upravnog odbora saziva predsednik, a u njegovoj odsutnosti zamenik predsednika. Radom sednice rukovodi predsednik u funkciji voditelja sastanka.

Obaveza održavanja sednice najmanje jedanput mesečno određuje programirani ciklus održavanja sednica centralnog i najvažnijeg organa upravljanja u deoničarskom društvu. Druge vanredne sednica su moguće i o njima odlučuje predsednik. Prema jugoslovenskom Trgovačkom zakonu iz 1937. (paragraf 299.) predsednik se stara o radu upravnog odbora, saziva sednica prema potrebi, kao i na predlog bar dvojice članova sednice. Ako predsednik i njegov zamenik budu odsutni, sednicu upravnog odbora saziva i nome da predsedava član najstariji po godinama života.

Predsednik upravnog odbora je obavezan da sazove sednicu na zahtev 1/3 članova upravnog odbora odnosno generalnog direktora Društva. Ovo rešenje korispondira sa rešenjem iz jugoslovenskog Trgovačkog zakona od 1937. godine, da se sednica upravnog odbora saziva i po predlogu "bar dvojice članova" (paragraf 299.).

Prema francuskom pravu najmanje polovina članova upravnog odbora ima pravo da sazove sednicu ako je predsednik nije sazvao u roku dužem od dva meseca¹.

Član 6.

Sazivanje sednica Upravnog odbora se vrši najmanje 10 dana pre dana određenog za održavanje sednice, a predsednik Upravnog odbora može da sazove sednicu Upravnog odbora i u kraćem roku, ako za to postoje opravdani razlozi.

Kraći rok je predviđen ako za to postoje "opravdani razlozi", o čemu donosi odluku predsednik upravnog odbora i što je njegovo diskreciono pravo. U poslovniku nisu naznačeni kriterijumi ili slučajevi opravdanih razloga.

1 Prof. dr Ivica Jankovec, Prava i dužnosti članova upravnog odbora deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 12/1990, str. 7.

Član 7.

Predlog dnevnog reda sednice Upravnog odbora sastavlja predsednik, odnosno u njegovoj odsutnosti zamenik predsednika Upravnog odbora, po prethodnom dogovoru sa generalnim direktorom Deoničarskog društva. U dnevni red sednice kao prva tačka unosi se, po pravilu, zapisnik sa prethodne sednice Upravnog odbora.

Sasvim je dobro rešenje da se kao prva tačka dnevnog reda sednice upravnog odbora razmatra zapisnik sa prethodne sednice da bi se isti verifikovao. U ovom konceptu poslovnika ovo je dopunska verifikacija, jer način usvajanja zapisnika propisan je članom 15. poslovnika.

Član 8.

Uz poziv sa predloženim dnevnim redom za sednicu Upravnog odbora prilaže se i pisani materijal koji će se razmatrati na sednici Upravnog odbora.

Član 9.

Jednom godišnje Upravni odbor će odlučivati o uobičajenoj formi tekućih materijala koji bi se dostavljali članovima u redovnim intervalima kao što su mesečni, kvartalni ili godišnji izveštaji o proizvodnji, prometu, zalihamama, dobiti, gubitku i tako dalje.

Fleksibilnost godišnjeg odlučivanja o formama materijala, intervalima i o sadržaju podataka koje treba da sadrže takvi materijali je rezultat potrebe da se takvi materijali svake godine unapređuju po sadržaju i kvalitetu podataka, da se redovno unose inovacije i da se svake godine vrši svojevrsna analiza učinka takvih materijala na čijoj podlozi su gradene poslovne odluke upravnog odbora. U tom kontekstu je važna analiza i kvaliteta odluka i njihove realizacije, jer se tom povratnom spregom proverava kvalitet materijala koji su bili osnov za razmatranje svih aktuelnih problema poslovanja i rada deoničarskog društva donošenja poslovnih odluka.

Prema Statutu evropskog preduzeća¹ radnici imaju pravo "da budu najmanje svaka tri meseca obaveštavani od strane upravnog odbora o toku poslova društva i o njegovom planiranom razvoju".

1 Dr Mijal Stojanović, Statut evropskog preduzeća, Privredno pravna praksa br 64/20. 08. 1991, str. 17.

Član 10.

Na svakoj sednici Upravnog odbora donosi se odluka o održavanju sledeće sednice Upravnog odbora u okviru poslednje tačke dnevnog reda.

Ovakvo rešenje je iz više razloga dobro: odmah se može pristupiti koncipiranju dnevnog reda, pripremi materijala imajući u vidu stroge rokove oko blagovremene dostave materijala i poziva na sledeću sednicu upravnog odbora.

Član 11.

Upravni odbor na svojim sednicama donosi opšte akte utvrđene zakonom i Statutom Deoničarskog društva.

Nacrt opštih akata prethodno razmatra Kolegijum generalnog direktora i utvrđuje predloge opštih akata.

Statut kao osnovni akt donosi Skupština deoničarskog društva. Opšte akte donosi upravni odbor. Opšti akti u deoničarskom društvu su pravilnici, opšte odluke i drugi akti kojima se na opšti način uređuju odnosi u društvu.

Tumačenjem člana 11. st. 2. poslovnika proizlazi da je donošenju opštih akata zastupljen "dvosazni sistem" normativnog rada jer prethodno se razmatra nacrt opštег akta, pa zatim taj nacrt upućuje na raspravu, a zatim se na drugoj sednici kolegijuma razmatra izveštaj o sprovedenoj raspravi i izmene i dopune na nacrt i utvrđuje predlog opšteg akta.

Član 12.

Upravni odbor neće doneti odluke ili zaključke sve dok svi članovi Upravnog odbora blagovremeno ne budu dobili predloge odluka ili zaključaka kako bi imali priliku da se o istim izjasne na sednici Upravnog odbora ili pismeno u slučaju sprečenosti da prisustvuju sednici Upravnog odbora.

Odluke i zaključke Upravni odbor donosi većinom glasova prisutnih članova Upravnog odbora, a u slučaju podeljenih glasova glas predsednika je odlučujući.

Sednica upravnog odbora mora imati precizan dnevni red i utvrđen cilj¹. Predsednik Upravnog odbora je moderator, koji mišljenje svih članova uzima u obzir i predlaže sopstveni zaključak koji se usvaja na način predviđen statutom i poslovnikom.

Osnovni uslov za donošenje odluka ili zaključaka jeste blagovremeno dobijanje stručnih materijala u kojima su predlozi odluka ili zaključaka. Ovu blagovremenost dostavljanja materijala obezbeđuje primena člana 6. i 8. poslovnika.

¹ Sastančenje-početak kraja karijere. Privredni pregled 22. 08. 1988.

Odluke i zaključke treba donositi na osnovu različitih alternativa i mišljenja. "Ispravan pristup donošenju odluka sastoji se u pronalaženju ishodišnih uzroka svake pojedinačne situacije"¹.

Prilikom donošenja odluka, zaključaka i ukupnog rada na sednicama upravnog odbora, članovi upravnog odbora postupaju sa pažnjom dobrog privrednika² i brižljivošću i opreznošću urednog poslovnog čoveka³.

U odabiru i donošenju opštih akata i odluka primenjuje se većinski princip. Većinski princip je princip rada američkih i zapadnoevropskih kompanija. Međutim, u japanskim kompanijama primenjen je princip konsenzusa. "Koncept konsenzusa je nešto prirodno u Japanu. Dobiti konsenzus u japanskoj kompaniji često znači provesti vreme pripremajući tlo za to i vrlo često se konsenzus dobija u pravcu odozgo na dole"⁴.

Sa ovim japanskim rešenjem blizu je ideja da se odluke na upravnom odboru donose uz primenu posebnog postupka ili primenom tzv. kvalifikovane većine⁵.

"U kapitalističkim zemljama upravni odbor deoničkog društva donosi odluke većinom glasova prisutnih članova"⁶.

Rešenje da u slučaju podeljenih glasova, glas predsednika je odlučujući, preuzeto je iz stava 2. paragrafa 299. jugoslovenskog Trgovačkog zakona iz 1937.

Član 13.

Na svakoj sednici Upravnog odbora vodi se zapisnik o radu sednice Upravnog odbora.

Zapisnik o radu Upravnog odbora vodi referent koga imenuje generalni direktor.

Član 14.

U Zapisniku o radu sednice Upravnog odbora unose se naročito sledeći podaci: vreme i mesto održavanja sednice, oznaka broja sednice, broj prisutnih članova Upravnog odbora i drugih učesnika, imena odsutnih članova Upravnog odbora sa konstatacijom razloga odsustvovanja, konstatacija o usvajanju zapisni-

1 N. Parkinson i M. Rustomji, Biblijza menadžere, Zagreb, 1987, str. 11.

2 Prof. dr Zoran Arsić, Pravni položaj upravnog odbora deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 7/1990, str. 12.

3 Jugoslovenski Trgovački zakon od 1934. (paragraf 300.).

4 Akio Mirita, Made in Japan, Politika 29. 05. 1988, str. 19.

5 Viden Pančić, Postupak transformisanja društvenih preduzeća u druge oblike svojine u Republici Srbiji, Pravno ekonomski centar, beograd, 1991, str. 46.

6 Prof. dr Ivica Jankovec, Organi deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 11/1989, str. 11.

ka sa prethodne sednica, usvojeni dnevni red sednice, tok rada na sednici, a posebno pitanja o kojima se raspravljalo, lica koja su učestvovala u raspravljanju i sažet prikaz njihovog izlaganja, odluke i zaključci doneti po pojedinim tačkama dnevnog reda, ostali važniji događaji na sednici, vreme završetka sednice i vreme i mesto predstojeće sednice Upravnog odbora.

Član 15.

Zapisnik o održanoj sednici Upravnog odbora potpisuje predsedavajući i zapisničar.

Zapisnik sa sednice Upravnog odbora se dostavlja predsedniku u roku od 3 dana, a članovima Upravnog odbora u roku od 10 dana nakon održane sednice.

Ako član Upravnog odbora ima primedbu na zapisnik tada će je podneti pismeno predsedavajuće, najmanje 5 dana nakon prijema zapisnika, u protivnom zapisnik će se smatrati usvojenim od strane Upravnog odbora.

Član 16.

Zapisnik se usvaja od strane svih članova na sledećoj sednici Upravnog odbora.

Članovi Upravnog odbora koji nisu bili prisutni na prethodnoj sednici Upravnog odbora u zapisnik sledeće sednice će se uneti konstatacije da su pročitali zapisnik sa prethodne sednice.

Od člana 13. do 16. poslovnika uredena su pitanja oko zapisnika i to metodom iscrpnog taksativnog propisivanja načina kako se vodi, šta sadrži, kako se dostavlja i u kojim rokovima, i kako se usvaja. Rešenja koja su ugradena u poslovnik poznata su u pravima mnogih zemalja. U paragrafu 299. jugoslovenskog Trgovačkog zakona iz 1937. predvideno je da se o radu na sednicama vodi zapisnik koji sadrži imena prisutnih članova, predmete o kojima se raspravljalo i doneseni zaključci. U poslovnik bi trebalo ugraditi i obavezu iz citiranog paragrafa da se zapisnik upisuje u naročito povezani ili prošivenu knjigu čiji broj stranica je potvrdio registarski sud svojim pečatom. Umesto povezane i prošivene knjige može se koristiti uredno voden izvornik zapisnika.

Član 17.

Član Upravnog odbora će podneti ostavku na dužnost člana Upravnog odbora Deoničarskog društva u godini kada navršava 70 godina starosti.

U svetu postoje dva pristupa: japanski i američki. Japanski pristup prepostavlja da na čelu kompanija budu stariji menadžeri, a američki, zajedno sa zapadno-evropskim, menadžeri u najboljim 40-50-tim godinama. Pristup izražen u

članu 17. poslovnika miri dva poznata tretmana starosne dobi ljudi na čelu kompanije.

I prema engleskom i francuskom pravu postoje određena starosna ograničenja: član upravnog odbora može da bude samo lice mlađe od 70 godina, odnosno mlađe od 65 godina.

Član 18.

Članovi Upravnog odbora se obavezuju da ne odaju poslovne informacije ili saznanja do kojih dolaze kao članovi Upravnog odbora. Kršenje ove obaveze može da povuče isključenje iz Upravnog odbora i mogućnost pokretanja disciplinskih postupka protiv člana Upravnog odbora.

U ovom članu ostvaren je kosekventno princip diskrecije i čuvanja poslovne tajne. Sankcije za nepridržavanje brižljivog i opreznog rada u upravnom odboru su isključenje odnosno za članove upravnog odbora iz reda zaposlenih u društvu i pokretanje disciplinskog postupka.

Član 19.

Upravni odbor imenuje i razrešava generalnog direktora. Generalnom direktoru Upravni odbor utvrđuje opis poslova koji pripadaju domenu njegove odgovornosti.

Upravni odbor zaključuje sa generalnim direktorom Deoničarskog društva ugovor sa obavezama, ovlašćenjima i zaradi generalnog direktora.

Ovim članom poslovnika se načelno utvrđuje da upravni odbor utvrđuje opis poslova koji pripadaju domenu odgovornosti generalnog direktora i da zaključuje s njim ugovor o pravima, obavezama, ovlašćenjima, odgovornostima i zaradi.

Član 20.

Član Upravnog odbora ne može da učestvuje u delu sednice Upravnog odbora kada se odlučuje o njegovim pravima, obavezama i odgovornostima i u vezi ugovora između Deoničarskog društva i druge ugovorne strane gde ima neki posebni interes kao rezultat takvog ugovora.

Ovo rešenje iz poslovnika preuzeto je iz poznatih rešenja u drugim zemljama. U načelu, svaki član upravnog odbora može zaključivati sve ugovore iz okvira delatnosti deoničarskog društva, ali ne može učestvovati u glasanju o održavanju posla za koji je zainteresovan. Prema francuskom pravu zabranjeni su zajmovi društva članu upravnog odbora, jemstvo i aval. Jugoslovenski Trgovački zakon iz 1973. odredivao je da članovi uprave i njima bliska lica društva, mogu

davati kredite samo po izričitom pristanku nadzornog odbora, odnosno skupštine ako društvo nije imalo nadzorni odbor. Takvi krediti su morali biti obvezbeni hipotekom, računom zalogom ili menicom (paragraf 303. str. 4.).

Član 21.

Upravni odbor je odgovoran za upravljanje a generalni direktor za rukovođenje Deoničarskim društvom.

Upravni odbor određuje ciljeve i glavne smernice Deoničarskog društva, kojima će generalni direktor rukovoditi Društvom. Svakodnevni poslovi su u domenu generalnog direktora.

Član 22.

Na početku svakog tromesečja generalni direktor podnosi izveštaj o poslovanju Deoničarskog društva i o realizaciji utvrđenih glavnih menica.

Član 23.

Član Upravnog odbora ima pravo da zatraži od generalnog direktora Deoničarskog društva informacije i dokumenta koji će omogućiti članu Upravnog odbora da sproveđe svoje utvrđene zadatke.

U ova tri člana utvrđene su obaveze generalnog direktora prema članovima upravnog odbora: podnošenje tromesečnih izveštaja i predočavanje izveštaja i dokumenata koji se zatraže. Generalni direktor rukovodi na osnovu određenih ciljeva i smernica. On ima ovlašćenje da zastupa deoničarsko društvo. U praksi, upravni odbor proverava svoja ovlašćenja na odredene službenike za obavljanje određenih poslova. Član 23. poslovnika pretpostavlja da član upravnog odbora ima utvrđene zadatke što govori o svojevrsnoj podeli rada u okviru upravnog odbora. Za ovo rešenje se zalaže i prof. dr Jankovec¹ (zaduživanje pojedinih članova upravnog odbora za staranje o određenim grupama pitanja).

Član 24.

Upravni odbor raspravlja i odlučuje o svim pitanjima utvrđenim u delokrugu svoga rada po osnovu zakona i statuta deoničarskog društva i uzimajući u obzir aktuelnu situaciju u deoničarskom društvu, određuje prioritete u skladu sa poslovnom politikom Deoničarskog društva.

1 Prof. dr Ivica Jankovec, Prava i dužnosti članova upravnog odbora deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 12/1990, str. 8.

Član 25.

Upravni odbor je posebno odgovoran da razmotri sve neplanirana i neblagovremena ulaganja i preduzima nove poslovne aktivnosti, imajući u vidu motiv sticanja profita.

Član 26.

Upravni odbor je odgovoran da povremeno utvrđuje politiku osiguranja protiv štete, odgovornosti i drugih rizika u vezi sa aktivnošću Deoničarskog društva i da preduzima odgovarajuće mere za realizaciju usvojenog sistema osiguranja.

Upravni odbor je "otvoren" da raspravlja i odlučuje o svim pitanjima predviđenim zakonima i statutom, i prioritet utvrđuje na osnovu aktuelnog stanja. S druge strane, upravni odbor određuje kao posebnu obavezu razmatranja "neplaniranih i nepredviđenih ulaganja", odnosno novih poslovnih aktivnosti sa aspekta njihove profitabilnosti, što je osnovni kriterijum u radu upravnog odbora. Sistemu osiguranja i merama koje se preduzimaju u vezi politike osiguranja upravni odbor posvećuje, s razlogom, izuzetnu pažnju. Osiguranje treba da bude osnov za prinos kapitala deoničarskim društvima.

Član 27.

Članovi Upravnog odbora imaju podjednaku odgovornost za njegov rad i odluke.

Izuzetno od odredbe stava 1. ovog člana za odluke Upravnog odbora ne odgovara član koji je svoj stav izuzeo od određene odluke, a ni član koji nije prisustvovao sednici na kojoj je doneta odluka, ako je na prvoj narednoj sednici Upravnog odbora u pismenoј formi ili u zapisniku izneo svoje neslaganje.

Član upravnog odbora dužan je da se ponaša sa brižljivošću i opreznošću urednog poslovnog čoveka (jugoslovenski Trgovački zakon iz 1937.), sa standarnom pažnjom koju pokazuje razuman čovek u obavljanju svojih poslova (englesko pravo) i brižljivog domaćina ili privrednika Zakonom o preduzećima ne sadrži odredbe o odgovornosti članova upravnog odbora. U član 27. poslovnika je ugrađen princip pojedinačne subjektivne odgovornosti jer svaki član upravnog odbora može dati svoje "rezerve" odnosno "suprotan, manjinski" stav kojim izuzima odgovornost za posledice usvajanja određene odluke.

Poslovnik ne sadrži rešenja o odgovornosti članova upravnog odbora. Treba podvući da za svaki poslovni neuspeh deoničarskog društva ne može član upravnog odbora da odgovara. U našu praksu trebalo bi ugraditi tzv. "business judgement pravila" (SAD): "Za slučaj da su članovi upravnog odbora doneli odluku, posle razumnog ispitivanja okolnosti, za koju su verovali da donosi korist preduzeću,

da bi se docnije dokazalo da je ona pogrešna, sud ispituje samo savesnot člana upravnog odbora, a ne celishodnost odluke¹. U slučaju da član upravnog odbora nanese štetu deoničarskom društvu, o čemu odluku donosi skupština, može se pokrenuti postupak za naknadu štete². Zakon o preduzeću ne sadrži odredbe o imovinsko-pravnoj odgovornosti članova upravnog odbora deoničarskog društva prema društvu. Bilo bi korisno da se ovo pitanje reguliše ugovorom između društva i člana upravnog odbora³. Naši propisi ne sadrže posebne odredbe o kri- vičnoj odgovornosti članova upravnog odbora, a stari srpski Zakon o akcionarskim društvima poznavao je 9 krivičnih dela koja mogu da počine članovi upravnog odbora⁴.

Poslovnik o radu upravnog odbora ne sadrži odredbe o nagradi i o razrešenju članova upravnog odbora jer se ova pitanja regulišu statutom. Članovi upravnog odbora imaju pravo na nagradu čija visina zavisi od uspešnosti poslovanja društva. (Član 54. Statuta DD IPM "Zmaj"). Nagrada za člana upravnog odbora je oblik nagrađivanja usvojen u većini zakona koja poznaju deoničarska društva. U jugoslovenskom Trgovačkom zakonu iz 1937. (paragraf 305) član uprave za svoj rad je mogao dobiti nagradu, bilo u vidu plate, bilo u vidu udela u čistom dobitku (tantijema), bilo u vidu nagrade za učestvovanje na sednicama, dežurnu službu i slično. Profesor Jankovec predlaže⁵, da se statutom predviđi da su članovi upravnog odbora, pre nego što preuzmu funkciju, dužni da se pismeno obavežu da će u slučaju ako društvo zabeleži gubitak u godišnjem obračunu platiti društvu iznos koji odgovara njihovoj nagradi za rad.

Osnovi za prestanak članstva u upravnom odboru su utvrđeni statutom deoničarskog društva. Član upravnog odbora može biti razrešen dužnosti (član 58. Statuta DD IPM "Zmaj"): na lični zahtev, zbog neizvršavanja programa rada i planova razvoja, zbog propusta u obavljanju poslova kojima je naneta šteta društvu. Član upravnog odbora može dati ostavku na dužnost člana upravnog odbora. Rešenju u francuskom pravu bi trebalo usvojiti⁶: ostavka se ne mora obrázložiti što se objašnjava teorijom mandata. Prema nemačkom pravu opoziv članova upravnog odbora može se izvršiti zbog grubog kršenja dužnosti i nesposobnosti za vođenje poslova⁷.

- 1 Prof. dr Zoran Arsić, Pravni položaj upravnog odbora deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 7/1990, str. 10, 11. i 12.
- 2 Prof. dr Zoran Arsić, Pravni položaj upravnog odbora deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 7/1990, str. 10, 11. i 12.
- 3 Prof. dr Ivica Jankovec, Prava i dužnosti članova upravnog odbora deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 12/1990 str. 16.
- 4 Prof. dr Ivica Jankovec, Prava i dužnosti članova upravnog odbora deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 12/1990 str. 16.
- 5 Prof. dr Ivica Jankovec, Organi deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 11/1989, str. 13 i 14.
- 6 Prof. dr Ivica Jankovec, Organi deoničkog društva, Privredno pravni priručnik 11/1989, str. 13 i 14.
- 7 Prof. dr Ivica Jankovec, Prava i dužnosti članova upravnog odbora deoničkog društva, Privredno

PRAVNA PRAKSA

PRIVREDNO PRAVO

Nesavesno poslovanje u privredi

(Član 136. KZS)

Očigledno nesavesno poslovanje može se ostvariti ili svesnim kršenjem propisa ili tako grubim zanemarivanjem dužnosti, koje je za svakog ko poznaje to poslovanje, kao nesavesno uočljivo na prvi pogled, te koje, kao takvo, prelazi običnu neurednost.

Žalbom javnog tižioca osporava se presuda u oslobođajućem delu u odnosu na optužene blagajnice banke, jer su prilikom isplate propustile da provere autentičnost potpisa u nalogu za isplatu i utvrđivanje identiteta isplatioca.

Ovakvo stanovište osnovano sud nije prihvatio sa razloga što je potpis na nalogu za isplatu vešto falsifikovan, što se, po nalazu veštaka na prvi pogled nije moglo uočiti, da postoji mogućnost i da lice koje prima novac može biti slično fotografiji na pasošu vlasnika devizne štedne knjižice, koje se nije moglo na prvi pogled uočiti i da propisima oštećenih banaka nije predviđeno da potpis primaoca novca mora biti identičan deponovanom potpisu.

Sud je izveo dokaz uvidom u propise oštećenih banaka, ali i propise službe društvenog knjigovodstva i narodne banke koje regulišu postupak blagajnika i ni u jednom ne стоји obaveza da potpis na isplatnom listiću o prijemu novca mora biti identičan deponovanom potpisu vlasnika. O tome se izjašnjavao i veštak za rukopise koji smatra da pri potpisivanju na isplatnom listiću o prijemu novca na šalteru banke ne postoje potpuno udobni uslovi kao što stoje kada van šaltera vlasnik potpisuje nalog za isplatu.

Zbog svega toga pravilno je prvostepeni sud zaključio da u postupanju opštuženih kao blagajnika u konkretnom slučaju delima opisanim u izreci presude nema očigledne nesavesnosti.

Očigledno nesavesno poslovanje može se ostvariti ili svesnim kršenjem propisa ili tako grubim zanemarivanjem dužnosti, koje se za svakog ko poznaje to poslovanje, kao nesavesno uočljivo na prvi pogled, te koje, kao takvo, prelazi običnu neurednost.

U ovom slučaju i po nalaženju drugostepenog suda ne radi se ni o jednom, ni o drugom slučaju.

(Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 645/91. od 7. novembra 1991. godine i presude Okružnog suda u Beogradu K. 19/91. od 6. juna 1991. godine).

AUTORSKO PRAVO

Objavljivanje fotografije iz tuđeg dela

Kada određeno lice preuzeće i objavi fotografije iz drugog dela koje je nastalo prilagođavanjem a bez saglasnosti autora tog dela, i ako nije autor fotografije, vreda autorska prava i dužno je naknaditi štetu.

Tužilac je autor književnog dela koji je u Jugoslaviji doživelo više izdanja. Tuženi je u svom izdanju lista objavio članak koji je napisao njegov novinar a objavljuje više fotografija. Sve objavljene fotografije preuzete su iz knjige Autorsko delo tužioca i bez saglasnosti za to od strane tužioca. Na omotu knjige tužioca nalazi se izričita zabrana kopiranja.

Okružni sud usvojio je tužbeni zahtev jer je našao da su povredena autorska prava tužioca i dosudio mu je naknadu štete. Presudu Okružnog suda potvrdio je i Vrhovni sud Srbije.

Po shvatanju suda fotografije koje su izvedene iz orginalnog dela nastalog prilagođavanjem za knjigu koju je objavio tužilac predstavljaju sastavni deo sadržaja te knjige čiji je autor tužilac i zajedno sa pisanim tekstom knjige u smislu odredbe čl. 3. Zakona o autorskom pravu predstavljaju njegovu intelektualnu tворину, autorsko delo, pa mu za povredu pripada autorsko pravna zaštita.

Kako je na omotu knjige stajala izričita zabrana kopiranja (pod time treba podrazumevati zabranu kopiranja ne samo teksta nego i slika koje tekst prate i ilustruju), a tuženi je bez saglasnosti tužioca kao autora sporne fotografije objavio u svom izdanju u nekoliko navrata. Za povredu autorskog prava koje je izvršeno

tužiocu pripada pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete u smislu odredbi čl. 26, 27. i 28. Zakona o autorskom pravu do koje je došlo usled skrivenog ponašanja tuženog.

Iskorišćavanje autorskog dela suprotno zabrani koju je tužilac na knjizi označio na izričiti način, a sve radi ubiranja materijalne koristi predstavlja povredu imovinsko pravne i moralno pravne komponente autorskog prava, tako da stoji osnov za naknadu štete čiju visinu je sud pravilno odmerio i na osnovu čl. 27. Zakona o autorskem pravu dosudio u određenom iznosu.

(*Presuda Vrhovnog suda Srbije u Beogradu Gž. 449/91. od 15. maja 1991. godine i Okružnog suda u Beogradu P. 4031/87-89. od 04. 12. 1990. godine*).

Izvođenje muzičkog dela

Za izvođenje i saopštavanje javnosti muzičkog dela ne plaća se naknada za izvođenje ako se koncerti i priredbe organizuju u humane svrhe, a izvodači nastupaju besplatno.

Okružni sud je na osnovu izvedenih dokaza i zaključenog ugovora između određenog studija i opštine o realizaciji društvene akcije za obnovu objekta utvrdio da je opština organizator priredbe na kojoj je vršeno javno izvođenje i saopštavanje muzičkih dela, a sa priredbe su ubirani prihodi. Sud je zaključio da je tužena opština dužna da tužiocu a u smislu odredbi čl. 27. i 106. Zakona o autorskem pravu i Pravilnika o naknadi za javno izvođenje i saopštavanje javnosti muzičkih dela na ime iskorišćavanja autorskog dela izvođenjem i saopštavanjem javnosti muzičkih dela plati naknadu. Ovo sa razloga pto priredba nije organizovana u dobrotvorne svrhe.

Odredbom čl. 2. Pravilnika o naknadi za javno izvođenje i saopštavanje javnosti muzičkih dela ("Sl. list SFRJ", br. 38/86) propisani su slučajevi u kojima se naknada ne plaća izvođenjem muzičkih dela. Tako je tačkom 5. propisano za koncerte i priredbe koji se organizuju u humane svrhe (pomoć crvenom krstu, deci palih boraca, organizacijama slepih, gluvih i sl.), ako izvodači nastupaju besplatno ne plaća se naknada što nije slučaj u konkretnom primeru.

(*Presuda Vrhovnog suda Srbije Gž. 612/91. od 24. jula 1991. godine i Okružnog suda u Beogradu P. br. 5222/89. od 14. maja 1991. godine*).

POREZI - DOPRINOSI

Poreske obaveze građevinskih preduzeća

Građevinska preduzeća, koja se bave održavanjem autoputeva nisu u obavezi da plaćaju porez na promet usluga po stopi od 5% iz tarifnog broja 1 poreza na promet usluga.

1. Odredbom člana 6. stav 1. tačka 3. Zakona o porezu na promet ("Sl. glasnik Republike Srbije", broj 78/91), koji se primenjuje od 1. januara 1992. godine, propisano je da se ne smatra prometom proizvoda koji službi krajnjoj potrošnji, između ostalog, i prodaja proizvoda-reprodukcionog materijala pravnom licu koje se bavi proizvodnom delatnošću, zadrugi koja se bavi proizvodnom delatnošću u poljoprivrednom gospodarstvu sa statusom pravnog lica koji te proizvode nabavljaju kao reprodukcioni materijal u svrhe vršenja reprodukcione proizvodnje, pri čemu se u članu 7. Zakona decidirano propisani način i uslovi pod kojima se može vršiti nabavka proizvoda u svrhe reprodukcije bez plaćanja poreza na promet proizvoda (pismena izjava kupca, bezgotovinsko plaćanje sa žiro računa kupca na žiro račun prodavca prodaja sa stovarišta i dr.).

U vezi sa tim, odredbom člana 8. pom. Zakona propisano je da se pod proizvodnom delatnošću smatraju delatnosti iz oblasti industrije, rudarstva, poljoprivrede, ugostiteljstva, šumarstva, vodoprivrede, ribarstva, građevinarstva, građevinskog i proizvodnog zanatstva i saobraćaja koje obavljaju pravna lica, preduzetnici, proizvodačke zadruge, poljoprivredna gospodarstva sa statusom pravnih lica, delovi pravnih lica koji su registrovani kod nadležnog Suda za vršenje jedne ili više navedenih proizvodnih delatnosti, kao i naučno istraživački ili istraživačko-razvojni instituti i zavodi, laboratorije, eksperimentalne radionice i pogoni za unapredjenje trgovine.

Pri tome, odredbom člana 10. Zakona propisano je da se pod reprodukcionim materijalom iz člana 6. stav 1. tačka 3. Zakona podrazumeva, pored ostalog, i materijal za izgradnju, održavanje i popravku građevinskih objekata (cement, čelič, pesak, šljunak, kreč, grada i dr.), instalacioni materijal i proizvodi koji se uključuju na instalacionu mrežu kao njihov sastavni deo (kade, umivaonici, strujomeri, vodomjeri, radijatori, bojleri i dr.), osim proizvoda bele tehnike i drugih uređaja (radio aparati, video rekorderi, plejeri, televizori i dr.) koji se kao finalni proizvodi uključuju na elektroinstalacionu mrežu.

Prema tome, građevinska delatnost, i to:

- visokogradnja: izgradnja, rekonstrukcija, adaptacija i opravke privrednih, stambenih i drugih zgrada,

- niskogradnja: izgradnja saobraćajnih objekata, izgradnja, rekonstrukcija i opravka puteva, tunela, ulica i trgova, mostova, nadvožnjaka i podvožnjaka, železničkih i tramvajskih pruga, održavanje puteva, mostova, nadvožnjaka i podvožnjaka, kao i izgradnja ostalih objekata niskogradnje,

- instalacioni radovi u građevinarstvu: postavljanje i opravka građevinske instalacije, unutrašnje vodovodne, kanalizacione i električne instalacije, instalacije parnog grejanja, plinske instalacije, listova, dizalica i dr.

- završni zanatski radovi u građevinarstvu: fasaderski, teracerski, molersko-farbarski, parketarski, gipsarski, izolatorski, staklorezački, keramički, građevinsko-bravarski, limarski i drugi građevinsko-zanatski i završni radovi izvršeni na izgradnji novih i održavanju postojećih stambenih i drugih objekata.

- uređenje građevinskog zemljišta, pripremanje građevinskog zemljišta za zidanje, uklanjanje postojećih objekata, sanacioni radovi i dr. smatra se proizvodnom delatnošću u smislu odredbe Zakona o porezu na promet proizvoda.

(Mišljenje Ministarstva finansija R. Srbije, akt br. 413-01-92-04. od 20. 03. 1992. godine)

Odlučivanje o poreskoj obavezi

Način na koji se utvrđuje postojanje prava na oslobođenje od plaćanja poreza na promet nepokretnosti i prava (čl. 26. Zakona o porezu na imovinu) je faktičko pitanje o čemu odlučuje organ odnosno službeno lice koje vodi postupak.

1. Prema odredbama Zakona o porezima i doprinosima građana koji se primenjivao do 31. 12. 1991. godine kao i Zakona o porezima na imovinu koji se primenjuje od 1. januara 1992. godine, poreska obaveza se vezuje za trenutak zaključenja punovažnog ugovora o prenosu prava svojine na nepokretnosti. Prema tome, kako je u konkretnom slučaju zaključen punovažan ugovor (potpisani i overen kod suda) 08. 11. 1991. godine to je izvesno da će se u pogledu utvrđivanja poreske obaveze odnosno poreskog oslobođenja primeniti odgovarajuće odredbe Zakona koji se primenjivao u trenutku zaključenja ugovora. To drugim rečima znači da GIP "Zidar" iz Loznice kao prodavac lokala - pravno lice, nije u obavezi da plati porez na promet nepokretnosti i prava s obzirom da u vreme važenja prethodnog zakona, pravna lica nisu bili obveznici ove vrste poreza;

2. Odredbom člana 2. stav 3. Zakona o porezima na imovinu ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 76/91), uredeno je da u slučaju kada na nepokretnosti postoji jedno od prava iz stava 1. tač. 2. do 4. i stava 2. porez na imovinu se ne plaća na pravo svojine na nepokretnosti. To praktično znači da "Viskoza", kao vlasnik stanova ne plaća porez na imovinu, pa samim tim nije u obavezi ni da podnosi poresku prijavu.

Ta obaveza je na strani korisnika stana odnosno nosioca stanarskog prava koji je shodno članu 3. istog zakona i poreski obveznik.

3. Način na koji se utvrđuje postojanje prava na oslobođenje od plaćanja poreza na promet nepokretnosti i prava iz člana 26. stav 1. tačka 5. Zakona o porezu na imovinu, faktično je pitanje.

Stvar organa odnosno službenog lica koje vodi postupak odlučuje o stvari da u svakom konkretnom slučaju, na način i po postupku propisanim Zakonom o opštem upravnom postupku, utvrdi sve činjenice i okolnosti od značaja za pravilno i zakonito rešavanje po zahtevu poljoprivrednog proizvodača za oslobođenje od obaveze plaćanja poreza na promet nepokretnosti i prava kada je zamenom pribavio poljoprivredno zemljište radi grupisanja istog u cilju lakše obrade.

Zato smo mišljenja da je uvidaj najpouzdaniji način utvrđivanja činjeničnog stanja u ovakvim situacijama. Ličnim opažanjem službeno lice će utvrditi da li se radi o susednim parcelama, zatim da li položaj pribavljene parcele zaista omogućuje lakšu, racionalniju i ekonomičniju obradu zemljišta, što se odnosi i na druge činjenice i okolnosti u istoj funkciji kao i prethodne koje se uvidajem na licu mesta utvrduju.

Moguće je zatražiti i uverenje odnosno drugu ispravu od organa nadležnog za poslove poljoprivrede. Međutim, treba imati u vidu da takva isprava, ukoliko poljoprivredni organ o toj činjenici ne vodi službenu evidenciju, nema snagu javne isprave i da stoga ne predstavlja pouzdan dokaz.

*(Mišljenje Ministarstva finansija Republike Srbije, akt br. 414-021/92-01. od 02. 03. 1992.
godine)*

Prenos svojine i poreska obaveza

Ako se prenos svojine vrši na osnovu odluke suda, poreska obaveza nastaje danom pravosnažnosti te odluke.

Zakonom o porezima na imovinu ("Sl. glasnik Srbije", broj 76/91), koji je stupio na snagu od 1. januara 1992. godine, u članu 24. stav 1. propisano je da poreska obaveza nastaje danom zaključenja ugovora o prenosu prava svojine i drugih prava odnosno o razmeni nepokretnosti. Međutim, u stavu 4. istog člana propisano je da ako se prenos prava svojine vrši na osnovu odluke suda, odnosno rešenja nadležnog upravnog organa, poreska obaveza nastaje danom pravosnažnosti te odluke.

Imajući u vidu da u konkretnom slučaju od strane GP "Zlatibor" koji je u toku 1971. i 1972. godine, sagradio 6 stanova na svom zemljištu, nije izvršen prenos prava vlasništva na tim nepokretnostima na ZOIL "Dunav" koji je finansirao njihovu izgradnju i da je to vlasništvo utvrđeno u januaru mesecu ove godine, a

na osnovu odluke suda, mišljenja smo da se na ovaj slučaj ne može primeniti navedena odredba člana 24. stav 4. Zakona o porezima na imovinu.

(Mišljenje Ministarstva finansija R. Srbije, akt br. 430-01-22-04 od 14. 02. 1992. godine)

RADNO PRAVO

Naknada za obavljanje poslova odsutnog radnika

Ukoliko radnik u potpunosti ili u pretežnom delu u dužem vremenskom periodu obavlja poslove radnog mesta za koje je predviđen veći lični dohodak, on ima pravo na naknadu za svoj rad na poslovima i radnim zadacima koje faktički obavlja.

Tužbom je tražena isplata razlike ličnog dohotka između poslova i radnih zadataka šefa smene i poslova i radnih zadataka vode smene uz obrazloženje da kod tuženog duže vreme niko ne obavlja poslove šefa smene, već da ih uz svoje redovne zadatke obavlja tužilac koji je raspoređen na poslove vode smene za koje poslove je predviđena manji lični dohodak.

Prvostepenom odlukom odbijen je tužbeni zahtev sa obrazloženjem da je aktom o sistematizaciji predviđeno da vođa smene u odsutnosti zamenjuje šefa smene, što znači da je tužilac u stvari obavlja poslove koje su mu sistematizacijom i određeni kao delokrug rada.

Okružni sud ne prihvata takvo pravno stanovište prvostepenog suda. Prema nalaženju Okružnog suda, ako kod tuženog u dužem periodu niko ne obavlja poslove šefa smene već ih obavlja tužilaca tada on ima pravo na naknadu za svoj rad za poslove koje faktički obavlja.

Kako prvostepeni sud nije utvrdio da li kod tuženog postoji zaposlen šef smene i koliko dugo i u kom obimu tužilac obavlja te poslove, pobijana odluka je ukinuta kako bi se u ponovnom postupku utvrdilo činjenično stanje relevantno za odluku.

(Rešenje Okružnog suda u Beogradu Gž. I br. 671/92. od 18. marta 1992. godine).

Invalidnost i naknada ličnog dohotka

Kada se radnik po pravosnažnom rešenju SIZ-a penzijskog i invalidskog osiguranja raspoređuje na drugi odgovarajući posao pripada mu naknada ličnog dohotka u visini razlike između valorizovanog prosečnog mesečnog ličnog dohotka koji je ostvarivao pre nastanka invalidnosti i prosečnog ličnog dohotka koji ostvaruje na drugom poslu na kojem je posle toga zaposlen.

Do 9. avgusta 1990. godine pravo na isplatu ove naknade ostvaruje se u preduzeću pa se i sudska zaštita pruža u radnom sporu, a posle ovog datuma u zajednici penzijskog i invalidskog osiguranja pa se sudska zaštita ostvaruje u upravnom sporu.

Prema članu 40. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju radnika ("Službeni glasnik SRS", br. 27/85...25/89) naknada zbog manjeg ličnog dohotka na drugom odgovarajućem poslu određuje se u visini razlike između valorizovanog prosečnog ličnog dohotka koji je osiguranik ostvario u kalendarskoj godini koja prethodi godini u kojoj je nastala invalidnost i prosečnog ličnog dohotka koji on ostvaruje na drugom poslu na kojem je posle toga zaposlen. Valorizacija ličnog dohotka obavlja se prema porastu ličnih dohodaka u organizaciji ako je osiguranik produžio ili ponovo počeo da radi u istoj organizaciji. Uslovi i način ostvarivanja prava na ovu naknadu predviđeni su odredbama čl. 183. do 189. Statuta Republičke samoupravne interesne zajednice penzijskog i invalidskog osiguranja radnika ("Službeni glasnik SRS" br. 35/83).

Do 8. avgusta 1990. godine osiguranik pravo na ovu naknadu ostvaruje, prema članu 45. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, u organizaciji u kojoj je radio u vreme nastanka invalidnosti pod uslovima, na način i u visini utvrđenoj opštim aktom osnovne organizacije u skladu sa zakonom, pa se i sudska zaštita za taj vremenski period ostvaruje u radnom sporu.

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o osnovnim pravima iz penzijskog i invalidskog osiguranja ("Službeni list SFRJ", br. 44/90) koji je stupio na snagu 8. avgusta 1990. godine, u članu 37. je predviđeno da osiguranik pravo na naknadu zbog manjeg ličnog dohotka na drugom odgovarajućem poslu ostvaruje u zajednici penzijskog i invalidskog osiguranja, pa se od tada sudska zaštita ostvaruje u upravnom sporu kod okružnog suda.

(Rešenje Okružnog suda u Beogradu Gž. I br. 578/92).

Raspoređivanje radnika u drugo mesto

Kada je opšti akt u suprotnosti sa opštim kolektivnim ugovorom, ima se primeniti opšti kolektivni ugovor jer se ovaj ugovor primenjuje neposredno.

Prema razlozima pobijane prvostepene odluke, raspoređivanje tužilje iz Beograda u Indiju je u skladu sa važećim opštim aktom tuženog preduzeća koji propisuje mogućnost rasporeda u drugo mesto ako je ono udaljeno manje od 80 kilometara od mesta rada u Beogradu.

Medutim, odredbom člana 3. Opštег kolektivnog ugovora ("Službeni glasnik SRS", br. 18/90) je predviđeno da se radnik može rasporediti na rad u drugo mesto ako je kumulativno ispunjeno više uslova, među kojima i da je udaljenost drugog mesta manja od 50 kilometara.

Prema odredbi člana 2. stav 1. Opštег kolektivnog ugovora ovaj ugovor se neposredno primenjuje pa je stoga valjalo primeniti navedenu odredbu Opštег kolektivnog ugovora a ne opštег akta koja je u suprotnosti sa tim ugovorom.

Kod iznetog a kako u sprovedenom prvostepenom postupku nije na pouzdan način utvrđena udaljenost Indije od mesta rada tužilje pre raspoređivanja, pobijana odluka je ukinuta kako bi se u ponovnom postupku utvrdilo da li su za raspoređivanje ispunjeni uslovi propisani članom 3. Opštег kolektivnog ugovora.

(Rešenje Okružnog suda u Beogradu Gž. I br. 1053/82. do 11. marta 1992. godine).

Isplata zajemčenog ličnog dohotka

Zajemčeni lični dohodak može delimično biti isplaćen i kroz druge vidove isplate, pa je sud dužan da utvrdi da li se radi o prikrivenoj isplati zajemčenog ličnog dohotka pod oznakom drugog oblika ličnog primanja.

Prvostepenom odlukom Osnovnog suda udruženog rada tuženom preduzeću je naloženo da tužilji isplati razliku između primljenog i zajemčenog ličnog dohotka.

U toku čitavog postupka tuženi je isticao, pružajući i pismene izveštaje o tome, a što ponavlja i u žalbi, da je tužilja u stvari primila lični dohodak i preko iznosa zajemčenog ličnog dohotka, ali da je zbog, u to vreme važećih interventnih propisa Saveznog izvršnog veća, deo ličnog dohotka tužilji isplaćen u formi terenskog dodatka.

Prvostepeni sud nije poverovao ova navode tuženog a isti mogu biti od uticaja na odluku, pa je Okružni sud pobijanu odluku ukinuo kako bi se u ponovnom postupku utvrdilo da li je tužilja u spornom periodu saglasno važećem opštem aktu imala pravo na isplatu terenskog dodatka, te da li su isplate koje je tužilja pod tom oznakom primila u spornom periodu rezultat ispunjenih propisanih uslova za isplatu takvog dodatka ili se, u stvari, radi o prikrivenom vidu isplate ličnog dohotka zbog ograničenja koje su donosili interventni propisi SIV-a.

Ukoliko je tužilja imala pravo na isplatu terenskog dodatka saglasno važećem opštem aktu i primljeni iznosi pod takvom oznakom predstavljaju tu vrstu isplate, tada tužilja ima pravo da joj se dosudi pravo na isplatu razlike iz-

medu isplaćenog i zajemčenog ličnog dohotka u smislu člana 78. Zakona o radnim odnosima Srbije.

(Rešenje Okružnog suda u Beogradu Gž. I br. 572/92. od 18. marta 1992. godine).

Isplata izostalog ličnog dohotka

Kada radnik nije zasnovao radni odnos u skladu sa zakonom, nema prava da zahteva navodno izostali lični dohodak.

Tužbom je tražena isplata izostalog ličnog dohotka sa obrazloženjem da je u prethodno vodenom postupku kod suda udruženog rada pravosnažnom sudskom odlukom poništена odluka drugostepenog organa tuženog preduzeća kojom je poništena odluka prvostepene komisije o izboru tužilje po konkursu za poslove referenta.

Osnovni sud udruženog rada usvojio je tužbeni zahtev i obavezao tuženo preduzeće da tužilji isplati izostali lični dohodak za sve vreme za koje, prema nalaženju tog suda, tužilja nije radila "greškom" tuženog.

Okružni sud, međutim, nije prihvatio takvo stanovište prvostepenog suda, pa je u smislu člana 375. ZPP prvostepenu odluku preinačio i odbio tužbeni zahtev.

Prema pravnom shvatanju Okružnog suda, tužilja nije ni zasnovala radni odnos u skladu sa zakonom, nije obavljalo kod tuženog nikakve poslove, pa nema ni pravo da zahteva navodno izostali lični dohodak. Prema odredbi člana 17. Zakona o radnim odnosima SRS, koji je važio u spornom periodu, radnik daje pismenu izjavu kojom zasniva radni odnos u osnovnoj organizaciji kada odluka o njegovom izboru postane konačna. Prema članu 11. Zakona o osnovnim pravima iz radnog odnosa, radnik zasniva radni odnos danom stupanja na rad kada odluka o izboru postane konačna.

kako iz činjeničnog stanja utvrđenog u prvostepenom postupku proizlazi da odluka o izboru tužilje nije postala konačna, jer posle poništaja od strane suda odluke drugostepenog organa tuženog preduzeća, nije ponovno odlučivano o prigovoru izjavljenom protiv odluke prvostepene komisije (a u međuvremenu se tužilja zaposnila u drugom preduzeću), niti je tužilja ikada stupila na rad kod tuženog, to je Okružni sud njen zahtev u celosti odbio kao neosnovani.

(Presuda Okružnog suda u Beogradu Gž. I br. 725/92. od 25. marta 1992. godine).

Pravnici-praktičari, pravnici-teoretičari, advokati,
sudije, poslovni ljudi, studenti pravnih fakulteta

Trgovinsko pravo

- drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje -
autora prof. dr Mirka Vasiljevića, redovnog profesora
Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu,
u izdanju "ABC Glas"-a

Knjigu "Trgovinsko pravo", čine četiri važna segmenta za svet biznisa:

I) *Statusno trgovinsko pravo* (korišćenjem metoda uporednog prava obezbeđeni su svi privredni subjekti, posebno svi tipovi trgovačkih društava, kapital povezivanja-holdinzi i fuzije: osnivanje, upravljanje i prestanak).

II) *Ugovori u privredi* (pored klasičnih imenovanih ugovora, obradeni su i novi ugovori autonomnog trgovinskog prava: o transferu tehnologije, franšizingu, lizingu, faktoringu, forsetingu, dugoročnoj proizvodnoj kooperaciji).

III) *Bankarski poslovi* (kreditni, depozitni i uslužni).

IV) *Hartije od vrednosti* (pored klasičnih menica i čeka, obradene su i u nas nove hartije od vrednosti: deonice, obveznice i dr.).

Obim knjige: 800 strana

Prvo izdanje knjige prodato je za tri meseca

Narudžbenica

Neopozivo naručujem-o primeraka knjige "TRGOVINSKO PRAVO" autora prof. dr Mirka Vasiljevića, po ceni od 10.000,00 dinara.

Uplatu ćećemo izvršiti u zakonskom roku, po prijemu fakture od izdavača (za pravna lica), odnosno pouzećem (za fizička lica).

U slučaju spora priznaje se nadležnost suda u Beogradu.

Naziv (ime i prezime)

Adresa

Potpis i pečat naručioca
(za pravna lica)

Potpis naručioca
(za privatna lica)

Narudžbenicu poslati na adresu: "ABC Glas", 11000 Beograd, Vlajkovićeva 8, sa naznakom: Trgovinsko pravo

